

19110.

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA TOPLUMSAL DEĞİŞİM
VE BURHAN CAHİT MORKAYA

ADALET ERGENEKON ÇİL

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dehümantasyon Merkezi

TEZ YÖNETİCİSİ: PROF.DR. ZAFER TOPRAK

İSTANBUL-1990

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
GİRİŞ	1
I-BÖLÜM: BURHAN CAHİT MORKAYA ve SİYASAL DÖNÜŞÜM	
a. Tarihsel Süreç	7
b. Toplumsal Ekonomik Sorun	15
c. Yeni Devlet	16
d. İşgal Sonrası	19
e. Saltanatın Kaldırılması	30
f. Halifeliğin Kaldırılması	33
II. BÖLÜM: YAZAR ve DEVRİMLER	
a. İnkılâpçılık	34
b. Tekke Zaviye ve Türbelerin Kapatılması	50.
c. Şapka ve Kılık Kıyâfet	53
III.BÖLÜM: BURHAN CAHİT MORKAYA'DA TOPLUM, AİLE ve BİREY	
a. Medeni Kanun	56
b. Eğitim Sorunu	71
1. Öğretimin Birleştirilmesi	81
2. Harf İnkılâbı	85
3. Yabancı Okullar	96
4. Yüksek Öğrenim	97
5. Darülfünûn	99
6. Kitap Sorunu	106
7. Sözlük Sorunu	107

8. İrtica ve Gençlik Sorunu	109
9. Dilin Sadeleşmesi Sorunu	111
c. Kadın ve Aile	117
1. Kadının Eğitimi	119
2. Aile	129
d. Spor	136
e. Sağlık	144

IV.BÖLÜM: EKONOMİK SORUNLAR ve YAZARIN SORUMLULUĞU

a. Ekonomi	152
b. Yerli Malı ve Tasarruf	160
c. Bayındırlık	163
d. Meslek Seçimi	164
e. Köycülük	166

SONUÇ	168
-------------	-----

EKLER

EK-1 :Osman Ergin, Türk Maarif Tarihi'nde Osmanlı- İnkılâp Devirlerindeki Okullar	174
--	-----

EK-2 : Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Tüzüğü	188
--	-----

EK-3 : Yazarın Basılmış Eserleri	198
--	-----

KAYNAKÇA	203
----------------	-----

GİRİŞ

Toplumlar durağan olmayıp, tarih içinde nitelik değiştirir. Toplum yaşamı, göreli de olsa, denge ve uyum içinde olduğundan; toplumsal yaşayıştaki değişmeler, yeni durumlara uygun, yeni denge ve uyumlar getirir. Örneğin toplum sistemi içinde, bir sınıf sisteminin, kendisini yaratmış olan süreç devam ettiği sürece var oluşu; sosyal olayın, bir değişmenin sonucu meydana geldiğini ve toplumun kendisinin de bir süreç olduğunu gösterir.

Toplumda yapı zamanla aşınır. Sosyal ve ekonomik huzursuzlukların doğduğu ve bunların, sonuçta dengeyi bozduğu, bunun ardından da var olan düzenin değişmesi gerektiği fikri yer etmeğe başlar. Bu durum yoğunlaşıp, alınan önlemler de yetersiz kalırsa, ihtilâl zemini hazırlanmış olur.

İhtilâl herhangi bir olayla patlak verebilir ve eğer başarılsa devrim gerçekleşir. Bu gibi olaylarda siyâsi ve ekonomik bozuklukların, önce düşünce alanında ele alındığı görülür.

Fransız örneğinde, ihtilâller ve devrimlerin uzun siyâsal, ekonomik ve düşünsel hazırlıklardan sonra ortaya çıktığını izlemekteyiz.

Toplumsal yapının çağa ayak uyduramaması doğal olarak, geri kalmışlığa neden olur. İlerleyişteki bu aksaklığın giderilmeye çalışılması, geniş kapsamlı bir toplumsal akım olarak görülür ve çağdaşlaşma adını alır.

Günümüz toplum ve siyâset bilimlerinde çağdaşlaşma çok sık kullanılan kavramlardan biridir.

Geri kalmış toplumların ekonomi, bilim, teknoloji, kültür, toplumsal düzenleniş vb. alanlarında; günümüz olanaklarıyla en üst düzeye gelme çaba ve izlemlerini çağdaşlaşma kavramı içinde bulmaktayız.

Toplumbilimde toplum kalkınması, daha çok İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geri kalmış toplumların sağlık, ziraat, ekonomi, eğitim vb. toplumsal sorunlarını çözümlmek için; topluca demokratik yoldan gerçekleştirilen gayretler olarak görülmüş ve "çağdaşlaşma", "modernleşme" gibi isimlerle anılmıştır. Kalkınma olgusu ya da çağdaşlaşma; toplumu diğerlerinden ayıran özelliklerin belirlenmesi ve yeniliğin kabulü açısından, halkın davranışının bilinmesini gündeme getirir.

Çağdaşlaşma sürecinde bir diğer konu, gerekli zamanın aşılabilmesidir. Değişim belirli bir sürekliliği içerir. Değişime uğrıyan sistemin bir süre kararlılık göstermesi gerekir. Buna karşılık, kısa bir süre sonra tekrar eski duruma düşüldüyse, değişimden söz edilemez. Bu durumda söz konusu olan sadece bir olaydır. Oysa, çağdaşlaşmada önemli olan, olaylar değil, değişimlerdir.

Tarih içinde ekonomik, toplumsal değişimin beraberinde getirdiği siyâsal değişme, çağdaşlaşmada bir aşamadır. Her toplumda iç ve dış olgulardaki çeşitli dönüşümlere paralel olarak bir siyâsal değişme kendini gösterir. Eski kuşakların yok olması, yenilerinin ortaya çıkması ile toplumsal gelişmenin bürokraside belirgin görünüş alması, bu sürecin en önemli halkasıdır.

Yeni bir teknolojinin devreye sokulması, ticâret, savaşlar, bir hükûmet darbesi, bir hanedan değişimi, üstün yetenekte bir siyâsal önderin ortaya çıkması, entellektüel hareketler, belli toplumsal sınıfların yükselişi veya çöküşü söz konusu toplumun tipine bağlı olarak, oldukça önemli siyâsal değişmelere yol açabilir. Farklı toplumsal çıkarları temsil eden seçkinler, dinsel veya kültürel gruplar ve sınıflar siyâsal değişimde toplumun tümünü ve sistemi yakından etkileyecek rol oynarlar.

Bir yanda güçlenen devlet, diğer yanda güçlenen vatandaş-birey sorunu görünümünde ele alınan siyâsal gelişme, ulus-devletin kurulması, devletin bürokratlaşması, siyâsal katılma ve siyâsal kültür gibi ana aşamaları içerir.

Siyâsal modernleşme; dinamizm, değişme, sanayileşme, bağımsızlaşma, etkili olma ve birliğini sağlama şeklinde modernleşme (çağdaşlaşma) sürecinin bir olgusudur. Bu bakımdan, genelde modernleşme ileri doğru ve sürekli yol alır, fakat siyâsal düzeyde bazen çözümlenme söz konusu olabilir. Yine de modernleşme süreci kronolojik çizgidedir. Soruna bu açıdan bakınca; geleneksel toplum-geçiş toplumu- modern toplum olmak üzere, üç zaman kesiti görülür.

Bu gelişme sürecinde toplum düzeni demokratikleşir. İnşa-

nın hem doğal, hem de toplumsal çevresi gittikçe genişler ve daha bilgili, daha özgür olur; kendisinin toplum-dünya içindeki yerinin, Tanrı buyruğu olmadığını kavrayıp, toplumsal eşitsizlikleri ortadan kaldırır. İnsanlara; soylarına, işlerine, inançlarına bakılmaksızın değer verilir.

Öte yandan, çağdaşlaşmada yeni kurumların oluşumu dikkat çeker. Toplumsal yapının çözülüşü kurumlarda nesnel olarak izlenebilir. Yeni kurumların oluşumu eski-yeni çatışması, bocalama gibi sorunları da beraberinde taşır. Oluşan yeni koşullar dolayısıyla ile eski kurumlar fonksiyonunu yitirir; onların yerini yenilerinin alması gereği, çoğu zaman açıklama ve savunma ihtiyacı içinde görülür.

Atatürk; Türk ulusunu, son asırlarda geri bırakmış olan kurumları yıkarak yerlerine, ulusun en yüksek uygar gereklere göre ilerlemesini sağlayacak yeni kurumları koymuş olmakla inkılâbın gerçekleşeceğini vurgular.

Türk toplumunun çağdaşlaşma sürecinde geleneksel toplumun terk edilmesi, yeni kural ve kurumların yerleşmesi bakımından önemlidir. Yeni konumun işlerlik kazanması, yeni sorunlar yaratır. ve bunların başında eğitim gelir. Genç kuşakların eğitimi okul dışında da sürdürülmelidir. Bu geçiş döneminde "propagandacı" olarak nitelendirilen yazarların etkinlikleri önemlidir. Toplumu eğitme görevini üstlenecek yazarların oluşması, bu doğrultuda eserler verilmesi, dönemin önde gelen gereksinimidir.

Bu ilkeler doğrultusunda, Türk devriminin doğuşu ve amaçlarını tanıttıcı, öğretici, savunucu yazarların yeni Türkiye'nin oluşumunda etkili oldukları görülür.

Her devrin edebiyatı, o devrin aynasıdır. İnkılâplar Türkiyesi'nde edebiyatın yeterince gelişmediği kanısında, bir çok yazar hemfikir görülmektedir.

Cumhuriyetle birlikte çok büyük değişiklikler olur. Lâiklik, hukuk ve harf inkılâpları, kılık kıyafetteki değişimler... Bütün bu inkılâpların, edebiyatta yeterli kudret ve heyecanla ifâde edilebilmiş olduğu söylenemez. Genelde yeniliklerin doğurduğu sözcüklerin sıralanması ve biteviye tekrarı görülür.

Cumhuriyet döneminde, gelişme aşamasında bu eylemlerin savunuculuğunu yapan yazarlar, değişimlerin devrimsel niteliğini belirtmekten öteye gidememişlerdir. Henüz halka mal olmamış devrimlerin, tanıtıcılığı ve savunuculuğunu, yani propagandasını üstlenmiş gibi görülen sanatçı ve yazarlar, Cumhuriyetin ilk on yılında arzu edilen noktadan çok uzaktadır.¹

Burhan Cahit Morkaya da bu yazarlar arasında yer alır.Devrim manzarasını tasvir eder ve devrimlerin savunucusu olarak görevini yapar.²

1-Tahir Alangu'ya göre 1919/1930 arasında etkin olan yazarlar: F.Celâlettin, Selâhattin Enis, Sadri Ertem, O.Cemal Kaygılı, M.Şevket Esendal, Sabahattin Ali, Kenan Hulûsi, Nahit Sırrı Örik, Bekir Sıtkı Kunt, Reşat Enis Aygen.

2-Babası Amvâl ve Eytâm Meclisi azasından Ömer Fahrettin Efendi, annesi Havva Lütfiye Hanım'dır. Orta öğrenimini özel olarak gördükten sonra, lise öğrenimini Mercan İdadisi'nde tamamladı.1912 yılında Mülkiye Mektebi'ni bitirdi.

Mülkiye'den mezun olduktan sonra, herhangi bir resmî görev almadı. Yeni Gazete'de yazar olarak çalışmaya devam etti. I. Dünya Savaşı yıllarında "Osmanlı Millî Azası"nda görev yaptı. "Yeni Gazete"nin yazı işleri müdürü oldu."Servet-i Fünûn" da

.../...

çalıştı. "Vatan Gazetesi"nde "Hafta Sohbetleri"ni yazdı. 1918 yılında "Karagöz Gazetesi"ni kurdu. Ekim 1928'de bu gazetenin adını "Köroğlu" olarak değiştirdi. Köroğlu 1949 yılına kadar yayın hayatını sürdürdü.

Burhan Cahit Morkaya 1949 seçimlerinde D.P.'nin İstanbul Milletvekilliğine seçildi. İki partinin aylarca itirazları sonunda bazı milletvekilleri mazbatalarını alamadılar. Burhan Cahit Morkaya da bunlar arasındaydı.

1920'de Samiye Hanım ile evlendi. Çocuğu olmadı.

Kasım 1948'de hastalandı, 20/21 Ocak 1949 Perşembe gecesi İstanbul'da öldü. Zincirlikuyu Asrî Mezarlığı'na defnedildi.

BİRİNCİ BÖLÜM

BURHAN CAHİT MORKAYA ve SİYÂSAL DÖNÜŞÜM

a- Tarihsel Süreç

Batı'da burjuvazinin eĒemenliğinde sanayi devrimine geçen kapitalist ekonomi, bu gelişmeye ulaşamamış Osmanlı ülkesini, olumsuz yönde etkiledi.

Osmanlı toplum yapısı Batı'dan çok farklıydı. Osmanlı'da merkezi devlet vardı. Toprakta zel mülkiyetin başlangıçta olmayışı; sınıfların ise, başta padişah olmak üzere yönetenler ve yönetilenler olarak bölünmesi, Devlet ideolojisi, halkı toprakların hükümdara ait olduĒuna inandırmıştı. Ayrıca, devşirme usulü, soyluluk geleneĒini kapıyordu. Bunun yanışı, geliri arttırmanın tek yolu fetihler olarak görülür. Akınlarda Bizans tekfurlarının çıkarlarını kısıtlamaya çalışan merkezi devletlerine karşın, Türkler'i seĒmeleri; halkın ise feodal sömürüden bıktıĒı için Türkler'e karşı koymaması devrin önemli sosyal yapı gstergeleriydi.

16. Yüzyılda Batı'da ticretin gelişmesiyle başlayan Kapitalist birikim ve güçlenen merkezi devletler karşısında Osmanlı Devleti, kendi dışındaki glerin denetimine girmeye başladı. Amerika'nın ve yeni deniz yollarının keşfi yanında modern araçlar Anadolu'daki transit yolların görevini yitirmesine yol açtı. Fetihlerin kesilmesiyle, gelirden ganimet yolu kapanan Osmanlı'nın ekonomisi kötüye giderken; dünya siyaseti, başta kıta Avrupası ile İngiltere arasında olmak üzere şkilleniyordu.

Ta giydikten sonra; kıta Avrupasının, İngiliz ilerleyiş-

ne karşı korunmasında Napolyon'un önlemleri bazı hoşnutsuzluklara sebep olur. Kıta ablukasından zararlı çıkan Rusya, İngiltere ile anlaşmayı yeğledi. Viyana'da kurulan (1814-1815) Yeni Avrupa statüsü, bazı değişikliklerle beraber, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar etkili oldu.

Bağımsız prenslikler peşinde koşan derebeylere karşı Osmanlı devletinin mücadelesinde, âyanlar devletin tarafında görülmekteydi. Hükûmet ile İstanbul'a davet edilmiş olan âyanlar arasında yedi maddeden oluşan "Sened-i İttifâk" yapıldı. Anayasacılar, bu ittifâk senedinin, padişahın yetkilerini sınırlayan Türkiye'deki ilk kamu hukuku kuralı olduğunu belirtir.

Viyana Kongresinden sonra ise, yeni bir dönem başlar.

1830'lu yıllara geldiğinde, liberal devrimin proletaryanın desteği ile kazanılmasına rağmen, burjuvazi egemen olmuştu. Bu hoşnutsuzluk sosyalizmi doğururken, ulusçuluk akımı da güçlenir. İtalya'da ise durum farklıdır. O millî birliğini kurmaya çalışır. Avusturya bütünlüğünü koruma gayretindeyken, Almanya liberal eylemlere karşı sert önlemler içindedir.

Genel olarak 1848-1849 yıllarında Avrupa'da proletaryanın yönetimi ele geçirmesinden korkan burjuvazi, bu yeni güçle çatışır.

Osmanlı ülkesinde Yunanistan, Cezayir, Mısır sorunları ve (1814) Londra Boğazlar Sözleşmesi bu devrin önemli siyâsal olaylarıdır.

İyileşme yolundaki çabalardan biri olan Tanzimat Fermanı Rusya ve Avusturya'nın hoşuna gitmezken; İngiltere ve Fransa bundan sonra Osmanlı Devleti'ni yarı sömürge haline getirmenin fır-

satlarını kollamaya başlar. Rusya, Osmanlı'nın paylaşılmasının peşindedir.

1856 yıllarında Almanya ve İtalya birliğini tamamlama yolunda büyük ilerlemeler gösterir. İngiltere ise milliyetçi eylemlerin gelişmesini kendine uygun görüyordu. Fransa Avusturya'ya karşıdır. Rusya'dan sonra Avusturya'nın ezilmesini istiyordu. Alman birliğinde Bismark önde gelir.

1839 Tanzimat, 1856 Islâhat Fermanlarıyla birçok yasalar çıktı. Arazi hukuku ve medenî hukuk ise geleneklere uygun olarak kaldı. Devletin toprak üzerinde yüksek mülkiyet ve denetim hakkına sahip olması esas kuraldı. Toprağı işliyen ondan sadece yararlanma hakkına sahipti. Satmak, hibe etmek, miras söz konusu değildi. (Üç yıl arka arkaya işlenmezse toprak elinden alınır.) Bu sistem Osmanlı ülkesini diğer ülkelerden farklı yapmaktaydı. Atılım öncesi sosyal düzen farklılığı, sosyal gelişmeye engel oluyordu. 1881 Duyûn-u Umûmiye ikinci bir maliye bakanlığı gibiydi. Devletin bir çok gelirine el konmuştu. Emperyalizm ise en şiddetli uygulama devrine girmişti. Birliklerini kurdukça sahneye katılan Almanya, İtalya ve daha sonra Japonya, A.B.D. dünyanın adeta yeniden paylaşılmasını istemekteydiler.

Abdülhamit döneminde İngiltere'nin yerini Almanya almaya başlar. Kapitülasyonları kaldırmadan ülkeyi kalkındırma girişimleri tam bir kısır döngü meydana getirir. Jön Türkler ise, ayrı koldan çalışırlar. Onlar, anayasalı monarşi, yani meşrûtiyetin herşeyi düzelteceğine inanmaktaydılar.

Bu düzenle M. Kemal ve Kurtuluş Savaşına kadar uzanılmaktadır. "Daha Sévres'in imzalanmasını beklemeden 19 Mayıs 1919'da

Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, çevresinde toplanacak olan Osmanlı asker-sivil bürokratlarının vatansever kanadıyla birlikte, o güne dek imparatorluğun belkemiğini meydana getirmiş olan, eşraf ve ağasıyla Anadolu halkına dayanarak Antiemperyalist Kurtuluş Savaşını başlatacak. Bu kez Batı'ya karşı çıkarak Batı gibi bir toplum yaratmayı amaçlayan bu savaşımın içinden millet bilincine varılarak çıkılacak, "Kuvayı Milliye" den hareketle millî devlete ulaşılabilecek."³ Murat Sarıca bu açıklamasıyla Kurtuluş savaşının, aynı zamanda Türk Ulusunun toplumsal gelişiminde ne denli önemli bir yer tuttuğunu vurguluyor.

Ulusun siyâsal bir bütün olarak varlığını koyması; kendini savunabilmesi, kendi gücü dışında bir gücün egemenliğini tanımmasına bağlıdır.

Çetin Yetkin'in ifadesiyle:

"Anadolu'da milli mücadele başlıyordu. Ne varki, yüzyıllardır Türk halkını batılı devletlerle sıkı bir işbirliği içinde sömürmüş olan Osmanlı Devleti, bu kez doğrudan doğruya ve emperyalistlerin sadece bir maşası olarak, halkın bu mücadelesine karşı, saldırıya geçmekte gecikmemiştir."⁴

Bu durumda milli mücadele yalnız düşmana karşı değil, aynı zamanda Osmanlı'ya karşı da açılmış oluyordu. Samet Ağaoğlu karşı gücü şöyle anlatıyor:

3-Murat Sarıca, Siyâsal Tarih , b.2 Öztürk Matbaası, İstanbul 1983, s. 279.

4-Çetin Yetkin, Türk Halk Hareketleri ve Devrimler, Onur Basımevi, İstanbul 1984, s. 370.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, milletin hayat ve istiklâline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzlerine karşı müdafaa ve dış düşmanlarla işbirliği ederek milleti aldatmağa ve karıştırmaga çalışan iç hainleri cezalandırmak için orduyu kuvvetlendirmeyi ve onu millet istiklâlinin dayanağı bilmeyi vazife saymıştır."⁵

Emperyalist batı ile Osmanlıya karşı açılmış bulunan bu savaş, batılılaşıma ve reformcu akımların karşısına ulusculuğu getiriyordu. Çetin Yetkin bu oluşumu şu sözlerle anlatıyor:

"Burada söz konusu olan, bir imparatorluk içindeki bir halk sorununun, başka bir deyişle Osmanlı İmparatorluğunu oluşturan halklardan biri olan Türk halkının sömürülen durumunun, bu halkın uluslaşarak onun lehine çözömlemesidir."⁶, "Selçuklular döneminden başlayarak, devlet içinde sömürölen bir ulus durumuna indirilen Türkler, en sonunda Yirminci Yüzyılın başında bu durumdan kurtulmakta ve uluslaşarak bağımsız bir Türk devleti kurmaktadır. Gerek Selçuklu ve gerekse Osmanlı Devletlerini, birer Türk devleti olarak düşünmenin olanağı yoktur. Bununla birlikte, bu devirler Türk ulusunun özverisiyle kurulmuş ve gene bu özverisiyle çok şeyler yapılmıştır. Ancak, bu özveri hiçbir zaman karşılığını bulmamış ve Türkler devlet ve toplum yapısı içinde hak ettikleri yeri alamamışlardır. Türk unsurunun bütün iyi niyeti çabası gene de Osmanlı'nın "Türk" adını bir hakaret sıfatı olarak kullanmasını engelleyememiştir. Özellikle Osmanlı Devletinin bir

5-Samet Ağaoğlu, Kuvayı-Millîye Ruhu-Birinci Türkiye Millet Meclisi, b.3, Ağaoğlu Yayınları, İstanbul 1964, s. 73-74.

6-Çetin Yetkin, a.g.e. s. 373-374.

Türk devleti olmadığının en kesin ve açık kanıtı da belki işte bu tutumda aranmalıdır. Başka bir deyişle, Türk adının hakaret olarak kullanıldığı bir devlete, Türk devletidir, demek mantık ölçüleri içinde kavranılması, olanaksız bir önermedir."⁷

Tahir Alangu ise, Cumhuriyet öncesi çöküşü ve yeni yazarların bunu tasvir edişlerini anlatırken, Cumhuriyet yazarlarının belirgin bir özelliğini vurgulamış oluyor:

"Tanzimattan sonra gittikçe daralan, bir boğucu çember haline gelen iktisadî-mâlî kapitülasyonların 1839'dan başlayarak azgın bir tempo ile imparatorluğun bünyesini nasıl sardığı, tarihî bilgilere dayanılarak, fragmanlar halinde tasvir edilmektedir. Rusya ve büyük Avrupa devletlerinin saldırışları arasında bir muvazene kurarak, istikrazlarla geçinen koca bir imparatorluk gövdesinin içinden çürüyüşü, devlet mekanizmasının en üst kademelelerinden başlayarak ricâlin kukla haline gelişleri, siyasî ve iktisadî davaların 1924'de Lozan'da çözülmünceye kadar ne kılıklara girdikleri, Cumhuriyetin kuruluş yıllarının propaganda eserleri üslûbu ile anlatılmaktadır."⁸

Cumhuriyetin kuruluş yıllarının "propaganda" yazarlarından Sadri Ertem (Romancı-Hikâyeci) için yapılmış olan bu değerlendirmesi, Burhan Cahit Morkaya için de geçerlidir. Milli Mücadelenin her evresi ile ilgili yazmış olup; gençliğe hitaben kaleme aldığı inkılâp serisinde ise, son derece açık bir propaganda üslûbu

7-Çetin Yetkin, a.g.e. s. 376.

8-Tahir Alangu, Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman, İstanbul Mat., C.1. Ankara 1968,s.72.

kullanır. Kurtuluş Savaşının iç ve dış olmak üzere iki cepheli oluşunu ayrıntılarla veren yazar, Osmanlı Devlet'inde Türk Ulusunun durumuna da dikkat etmiş ve çelişkili gerçeği bir çok yazısında açıklamıştır:

"Biz o neslin evlâdıyız ki babalarımız bize ve kendilerine (etraki bî-idrâk) dedikleri zamanlar kum çöllerinde temiz Türk kanı ile beslenen Urbanı (Kavmi necibi Arap) diye el üstünde tutar, başı kefiyeli Badiye Araplarına Şerif adı vererek saraylarda yer gösterirlerdi. Ne Tanzimat paşaları hattâ ne Hürriyet kahramanları bize ırkımızın adını, neslimizin varlığını söyletmediler."⁹

İç ve dış düşman konusunu: "Bir tarafta Amerikalılar Ermeniler hesabına çalışıyor, bir tarafta İngilizler Kürtler için uğraşüyor, bir tarafta Yunan ordusu en temiz Türk topraklarına çöreklenmiş, bir büyük bizans rüyası görüyor. Hepsi Türk vatanında Türkü boğmak için çalışan bu ellerin yanında daha sinsî, daha hain bir baş görüyoruz: Altı yüzyıl milletin kanile beslediği halde ecnebi himayesine girince bu kanı kurutmak nankörlüğünde bulunan saray!"¹⁰ sözleriyle açıkça belirten yazar Türk adı ve Osmanlı devletinin çöküşü ile ilgili açıklamalarıyla dikkat çeker:

"Osmanlı devleti ismi, cismi, teşkilâtı ile acaip bir siyasî teşekküldü. Memleket Türklerle meskûn olduğu halde devletin adı bir aşiret beyinin adını taşıyordu. İngiltere devletinin adı Jorj devleti, İtalyanın adı Emanuel devleti olmadığı gibi Türkiye'nin adı da Osmanlı devleti olamazdı. Fakat Osmanlı devleti As-

9-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya-Lozan-Ankara, İstanbul 1933, Kanaat Kütüphanesi, s.11.

10-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e. s.21.

yanın eski gelip geçici aşiret ve kabile teşkilâtının son bakiyesi olarak sürüklenip gidiyordu.

Devletin sahibi Türk milleti olduğu halde Türkün adı söylenmiyordu. Sonra bu Osmanlı teşkilâtı Arap ve Acemin, Bizansın ne kadar kötülüğü varsa onların mirasını almıştı. Bir taraftan Arabın dini ve bâtıl âdetleri, bir taraftan Bizansın yaldızlı şatafatı Türk silâhı ile tutunan bu Osmanlı halitasına yerleşmişti.

Asyanın göbeğinden taştan Türk damarlarında ne Arabın batıl itikatları, ne Bizansın sırma ve şatafatı vardı. Fakat Anadolu üzerinden Avrupa'ya yayılan Türklerin başbuğları artık tarihte işleri kalmamış, bu iki çürük devletin Arap ve Bizans teşkilâtının yaldızına kapılmışlardı.ve bu suretle ortaya Osmanlı devleti çıkmıştı.

Yeni Türkiyeyi her şeyden evvel şarkın bu kirli, batıl, boğucu itiyat ve tesisatından ayıklamak lâzımdı."¹¹

Çetin Yetkin Kurtuluş Savaşının başarı ile sonuçlanması ve Türk ulusunun lâayık olduğu mevkiye geçişini anlatırken, Burhan Cahit Morkaya ile aynı görüştedir:

"Gerçekten de Milli Mücadelenin zafere ulaşması ile, Türk halkının bir devlet içinde ikinci sınıf vatandaş ve hatta çoğu zaman sömürge insanı durumunda karşılaştığı sorunlar sona ermektedir. Milli Mücadelenin başarıya ermesi ile Türk halkı, "Türk" olarak kendisinin olan bir devletin sahibi olmuştur. Daha ideolo-

11-Burhan Cahit Morkaya,a.g.e., s.55-56.

jik bir planda söylemek gerekirse, Türkiye Cumhuriyeti Devleti içinde, "Türk" adının bir hakaret sıfatı olarak kullanılması ola-nağı kalmadığı için, Türk halkının sorunu Türkiye Cumhuriyeti Devletinde çözülmüştür. Atatürk'ün "Ne mutlu Türküm diyene!" sö-zünü herşeyden önce bu açıdan değerlendirmek gerekir."¹²

b- Toplumsal Ekonomik Sorun

Anadolu köylüsünün içinde bulunduğu elverişsiz koşullar yaşadığı tarihin doğal sonucuydu. Batı ve Osmanlının vermeden alan politikası, Anadolu köylüsünü yoksul duruma sokmuştu. Sana-yisi yok denecek kadar zayıf olduğundan küçük çaplı bir ticâret ile ilkel bir tarım üretiminden başka geliri yoktu. Böyle bir ekonomik yapıda işçi sınıfından bahsedilemezdi. Sosyal gelişmede önemli bir rolü olan işçi sınıfının olmayışı bu açıdan da değeri-lendirilebilir.

Böylesine yokluklar içinde kalmış olan sosyal gelişmesi, adeta duraksamış bulunan Anadolu köylüsünün yaşam savaşını Çetin Yet-kin şöyle özetliyor:

"Anadolu köylüsü, Anadolu halkı, bin yıla yakın bir süre, önce Selçuklular, sonra da Osmanlılara direnmiş, kendisine tümüyle yabancılaşmış bu devletlere karşı savaş üstüne savaş vermiştir. Bu yabancılar, bazen ücretli Frank askeri, bazen yeniçeri, bazen Sırp, bazen devşirme paşalar olarak Anadolu'ya gelip, üstün güç-

12-Çetin Yetkin a.g.e., s.376,377.

leri sayesinde bu halk hareketlerini bastırmışlar ama bu arada kendi tarihçilerinin de belirttiği gibi beşikteki çocuklar dışındakilerden kılıçtan geçirmedi, kuyuya doldurmadık kimse bırakmamışlardır. Ama Türk halkı gene yılmamış, gene boyun eğmemiştir. Ne çare ki, yabancılar bu kez daha da güçlü olarak gelmişlerdir. Denebilir ki, hiç bir ulusun tarihinde, bu kadar çok direnme ve halk hareketi yoktur. Türk halk hareketleri, bağımsızlık ve insanca yaşama uğruna kaç yüzyıl aralıksız mücadele edebileceğini kanıtlamıştır. Ama, bir an gelmiştir ki bu halk bile Osmanlı ile açıktan açığa mücadele edemeyecek bir duruma düşmüştür. Fakat yenilgi boyun eğme, Osmanlıyı benimseme olarak kabullenilmemiştir. Bu kez Anadolu halkı Osmanlı ile ilişkilerini en alt düzeye indirmiş, onunla ilişki kurmaktan kaçınmış, onun önerdiği her şeyi geri çevirmiş ve kendi içine kapanık bir yaşam sürmeye başlamıştır. Bu sırada batıcılık ve reform diye anılan yeni Osmanlı girişimlerini de aynı dirençle reddetmiştir. Anadolu'da görülen yoksul, bezgin, ürkek ve çoğu zaman bencil köylü, işte bu soylu savaşçıların çocukları ve savaş kırımından sağ kalabilenlerdir."¹³

Burhan Cahit Morkaya, bu çizgide olmak üzere Türk Halkını Osmanlı'ya karşı savunur.

c- Yeni Devlet

"Devlet demek, silâhına, kuvvetine sahip ve emrini icraya kadir bir teşekkül demektir."¹⁴ diye devletin tanımını yapan Bur-

13-Çetin Yetkin, a.g.e.,s.397,398.

14-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e.,s.17.

han Cahit Morkaya Osmanlı devletinde bunların hiç birinin kalmadığını anlatarak, Milli Mücadele ile kendi devletini kurmayı hak eden Türk ulusunun bu haklılığını savunur. 23 Nisan 1920'yi tarihsel gerçeklerin yarattığını belirtirken; yıkılan Osmanlı devletiydi, ama yok olan Türk sandılar, Avrupalı diplomatları Osmanlı yıkılışından sonra coğrafyada artık bir Türk toprağı ve hayatta bir Türk milleti olduğunu inkâr ettiler, açıklamasıyla Avrupalının yenilgisini ve Türk ulusunun var oluşunun bilincinde olarak yeni devletini, kendi devletini kurduğunu anlatır.

"Eski Osmanlı İmparatorluğundan yeni bir Türkiye Devleti vücuda gelmiştir. Bunu tanımak lâzımdır. Bu yeni Türkiye her müstakil millet gibi hukukunu tanıtacaktır."¹⁵ diyen Burhan Cahit Morkaya, Mudanya ateşkesini, Milli Mücadelenin ilk mahsulü olarak görür. Ulusal Türk hükümetinin ordusu, birliği ve kanunları ile Avrupa'nın karşısına çıkışını Avrupa karşısında bir Türk devletinin ilk olarak yer aldığını savunur.

Niyazi Berkes, Kurtuluş Savaşının değerlendirmesini yaparken:

"Rusya, Enver Paşa, anti emperyalizm, Mustafa Suphi, Çerkez Ethem gerillacılığı gibi unsunlarla boyanarak bir komünizm akımı biçimine sokulan karışıklıkların asıl altında yatan sorun, bir sosyalist rejim kurulması sorunu değil; hala meşrutiyet dönemindeki Şeriatçı, Liberal, İtilafçı, İttihatçı, Turancı ve Pan-İslâm yanlıları arasındaki eski kavgaların karmaşasının yarattığı bir

15-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.31.

sorundur! Bunların hiç birisinin görüşüne katılmayan tek kişi Mustafa Kemal'di. O, ne Hilâfet-Saltanat Meşrutiyeti, ne İslâm İttihadı, ne şeriat devleti, ne Turancılık, ne de Sosyalizm yanlısıydı. Bunların hepsi, daha sonra Nutuk'da anlattığı gibi, Ulusal Kurtuluş Savaşının gerçeklerine ve amaçlarına aykırı hayalci serüvenciliklerdi ve hepsine karşı da başarılı bir savaş yürüttü."¹⁶ açıklamasını getirir. Aynı eserinde, Mustafa Kemal'in önderliği sayesinde; Kurtuluş Savaşı'nın açtığı devrim döneminin, gelenek ve din kaynaklı devlet rejimi yerine Cumhuriyet devletini kurduğunu verir. Hukuk, eğitim ve genel toplum yaşamının; yeniden biçimlenerek teokrasi, emperyalizm ve komünizm arası çatışmalarda kendi yolunu bulduğunu savunur. Mustafa Kemal'in önderliği olmasaydı Kurtuluş Savaşının akıbeti ne olurdu? sorusunu maddeliyerek, önemli noktalara dikkatleri çeker:

"Mustafa Kemal'in önderliği olmasaydı:

- 1- Direnişler bastırılabilir,
- 2- Şeriatçılık hilâfet ve saltanat tarafından yozlaştırılabilir,
- 3-Wilson'un prensiplerini uygulama istekleri, protestolar dinlenmeyebilir,
- 4- Direniş güçleri arasında çatışmalar çıkabilir,
- 5- Ulusal Kurtuluş Savaşı yerine bir iç savaşa gidilebilir,
- 6- Kuvvetler başka amaçlara çevrilebilecek güçler haline getirilebilirdi.

Bunları tahmin olarak söylemiyoruz, çünkü bunların her bi-

16-Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul Matbaası, İstanbul 1978, s.483.

ri yönündeki eğilimler 1919'dan Kurtuluş Savaşı sonuna değin sürmüştür."¹⁷

Burhan Cahit Morkaya da Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'ndaki rolünü şöyle belirtir:"Türk toprağı ve hayatta bir Türk Milleti olduğunu inkâr ettiler. Sévres bunun neticesidir.(1918). Fakat silâhsız, takatsiz, parasız ve başsız da olsa Türk kütlesi ayaktaıdı. İşte bu anda Mustafa Kemal ona baş oldu. Onun siniri mücadeleyi yürüttü, zekâsı da inkılâbı yarattı. Türkiye Cumhuriyeti böyle doğdu."¹⁸

d- İşgal Sonrası

Heyet-i Temsiliye seçimlerin yapılmasını sağlamış ve T.B.M.M.'ni de açmıştı. Vahdettin toplanan meclisin yeni bir devlete gideceğini ve otoritesinin böylece yok olacağını düşünerek, T.B.M.M.'nin toplanmasını önlemek amacıyla 11 Nisan 1920'de Şeyhülislâm Dürrizâde Abdullah'tan Mustafa Kemal Paşa hakkında bir fetva çıkarttı. Bu fetva uyarınca Mustafa Kemal Paşa'nın Devlete karşı ayaklandığı için öldürölmesi, dini kurallara uygundu. İhtilâl başlamıştı. Padişah Ulusal devleti yok etmek için artık her çareye başvuracaktı. Bu çareler arasında işgal kuvvetleri ile birlik olma, en kısa zamanda barış yapma, halkı Ankara'ya karşı kışkırtma görölür.

17-Niyazi Berkes, a.g.e., s. 469.

18-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.3.

"Türk arz üzerinde yapayalnız kalmıştır. Kendi hükümeti bile ona el uzatmıyor; bilâkis zelil ve sefil olmağı emrediyordu."¹⁹ Burhan Cahit Morkaya Türkün yalnızlığını bir çok kez dile getirir. İzmir'in Romanı'nda İstanbul hükümetinin, işgaller karşısındaki tutumunu İzmir valisine gönderilen fermanla vurgular: "14 Mayıs akşamından itibaren İzmir'in işgali haberleri büyük heyecan ve endişe yaratıyor. Öte yandan İzmir Valisi İzzet ve Kumandan Ali Nadir Paşa acz içinde, işgal altındaki padişah hükümetinden emir, ferman beklemektedir. Gelen ferman ise şöyledir: "Devletlerin kararı ile İzmir işgal edilecektir. Ehalinin işi ve gücü ile meşgul olması için çalışınız."²⁰

Yazar İstanbul'un tutumunu ve o zamanki durumu, Gazi nin Dört Süvarisi'nde şöyle anlatır: "Arap ihânet etmiş, Ermeni tuzak kurmuş, Rum, Yunan ordularına rehberlik ediyor, ve bunlardan hepsinden daha elim olarak İstanbul'da halife ismini taşıyan son Osmanlı Padişahı bir kısım cahil bedbahtlara taassubun müraî ruhunu aşılarmış, onları bu toprağı ve namusu için ayağı kalkan millette hücum ettiriyor."²¹, "Eski Osmanlı tarihi içeriden koyan ve dışarıdan gelen tehlikelere karşı daima aynı şekilde mukabele ederdi. İsyan çıkar, kanlar dökülür, nihâyet iş yatıştırılır, pamuk ipliğine bağlanarak örtbas edilirdi. Hariçten düşman saldırır. Muhabere olur. Yüzbinlerce Türk evladı can verir. Nihâyet padişahın bir iradesi ile sulh olur. Bir çok Türk toprakları elden çı-

19-Burhan Cahit Morkaya, İzmir in Romanı, İnkılâp Kütüphanesi, İstanbul 1931, s.27.

20-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e.,s.10.

21-Burhan Cahit Morkaya,Gazi nin Dört Süvarisi, İnkılâp Kütüphanesi, İstanbul 1932, s. 87.

kar. Muahede imzalanırdı."²²

Niyazi Berkes'in Türkiye'de Çağdaşlaşma adlı eserinde Türk toplumunun çağdaşlaşması sorunu verilirken; bir yandan da Mustafa Kemal'in önderliği ve siyâsal tepkiler çözüme kavuşur:

"...Partiler, çıkarlar, meslekler üstü bir savaşıma tepkisi olarak gözüktü. İşgal bölgelerindeki direniş eylemlerine aydın, subay, öğretmen, öğrenci, avukat, tüccar, doktor, toprak ağası, hoca ve şeyh birleşerek Hakları Savunma (Müdafaa yı Hukuk) komiteleri kurmaya başladılar"²³

Devrenin siyâsal tablosu; bölgesel örgütlenmeler, gerilla savaşı, ulusal ölçüde güç ve görüş birliğinin olmayışı, çeşitli ideoloji eğilimleri (Şeriat için, Halife ve Sultanı kurtarmak için, bölgesel otonomi-ademi merkeziyet için, şûra yönetimi-soviet için), yoksul köylü ve Atatürk'ün önderliği esas noktaları üzerinde oluşur.

"Türk inkılâp mücadelesinin talihsizliği şu idi ki Kurtarıcı; harici düşmanla uğraşırken, içeride isyan ve kıyam eden menfi ruhlarla da mücadeleye mecbur kalmıştı. Hilâfet ordusu ile düşman ordusu bir cephede ve bir safta karşısında idi."²⁴ Kurtuluş savaşının iki cephede verildiğini belirten Burhan Cahit başka bir eserinde iç düşmanın gayretini aynı düşünceyle anlatır: "Osmanlı sarayı bu mücadelede ektiği tohumlardan istifâde etmek, bir seri-

22-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya-Lozan-Ankara, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1933, s.36 .

23- Niyazi Berkes, a.g.e, s.469.

24-Burhan Cahit Morkaya, Atatürk'ün İki Cephesi, Kanaat Kitapevi, İstanbul 1939, s.42.

at ve hilâfet davası açarak millet arasına nifâk sokmak istedi."²⁵
"Kâzım Paşanın (Kâzım Orgeneral Özalp) hatıralarından millî inkılâp tarihine geçecek şu satırları dikkatle okuyalım: -Saray tarafları milletin kendi mukadderatına kendi hâkim oluşu karşısında yese düştüler. Son bir hamle ile harekete geçtiler, onların tek bir silâhları kalmıştı. Taassubu tahrik etmek. Bu silâh cahil ve gafil halk kitlelerine daima yollarını şaşırtmıştır ve Türk vatanının sinesi bu silâhtan alınmış yaralarla doludur."²⁶
Aynı eserde Anzavur'un bir mektubunu ele geçiren Kâzım Paşa'nın bu konudaki değerlendirmesini, hatıratında nakleder:²⁷

" Bu vesikanın ne meş'um bir belâgatı var. Namusu millisinin galeyaniyle kıyam eden Türk milleti bizzat hükümdarı tarafından elleri, kolları bağlanarak düşmanın ayakları altına atılmak isteniyor. Nesillerimiz tarihin bu noktası üzerine gelince derin ve muzlim bir tefekkür devresi geçirmekten kendilerini alamıyacaklardır."²⁸ Burhan Cahit Morkaya, içerideki cehâlet ve taassup düşmanı, belki Yunanlılardan belki İngilizlerden büyük bir cinayetle Türk'ü Türk'e kırdırdığını anlatırken; cephe gerisinde, millet sinesinde açılan bu yaranın gittikçe tehlikeli bir hale geldiğini, Anzavur ve Gâvur İmam'ın topladıkları insanlarla sağa sola hücumla başladıklarını detaylı olarak verir. Gazi Mustafa Kemal adlı eserinde isyancıları: "Millî kuvvetlere isyan edenler,

25-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya Lozan Ankara, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1933, s.20.

26-Burhan Cahit Morkaya, İzmir'in Romanı, İnkılâp Kütüphanesi, İst.1931, s.74

27-Mektupta Anzavur'un düşünce ve plânları anlatılıyor.Yazan Anzavur'dur.

Sarayda kirli ömürlerine zevk ve şehvet arıyan ahlâksız Padişah ile mensuplarının iğvasına kapılmış cahiller, hapishanelerden salıverilmiş çapulculardı."²⁹, olarak tanımlar.

Yazar, İşgal kuvvetleri ile sarayın işbirliğini "Türk Yalnız Kaldı" başlığı ile Gazinin Dört Süvarisi'nde şu sözlerle anlatır: "... orduğu dağıttılar. Silahları depolara koydular ve kamalarını aldılar. Belli başlı hareket noktalarını tuttular. Ve sarayında hâlâ bir sıcak hamam, bir sıcak yemek için namusunu, şerefini verip halife ve sultan adını kurtarmak isteyen Osman oğullarının son varisi Vahdettin'e: "-Sen köşende otur. Biz seni idare ederiz!" dediler ve derhal işe başladılar. Türk yalnız kaldı."³⁰

İzmir'in işgalinden sonra üç Albay, Kâzım (Orgeneral Özalp), Bekir Sami (Anday) ve Şerif (Aker) beyler, emirlerindeki birliklerle direnmeye geçtiler. Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa (Millî Mücadeleyi destekliyordu.) kendilerine bu konuda yetki vermişti. Bu üç albay ayrıca kendilerine katılan efelerle Yunan ordusunu durdurmaya çalıştılar. Ancak gerilla savaşı yapmaya yetecek olan bu kuvvet yer yer başarı da gösterdi. Bu karşı koyuş Kuvayı Milliye'nin doğmasını sağladı. Balıkesir ve Alâşehir Kongreleri ile halkı mücadeleye çağırdılar. Öte yandan Yunan ilerleyişinin zalimce oluşu, halkı bu direniş içine itiyordu. Aynı direniş ruhu Güneydoğu Anadolu'da Fransızlar'a karşı da geliyordu. Heyet-i

29-Burhan Cahit Morkaya,Gazi Mustafa Kemal, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1930,s.25.

30-Burhan Cahit Morkaya,Gazi'nin Dört Süvarisi,İnkılâp Kütüphanesi, İstanbul 1932,s.10.

Temsiliye başkanı Mustafa Kemal Paşa Kuvayı Milliye Birliklerini kendine bağladı. Böylece düzenli bir gerilla eylemi başlatılmış oluyordu. Daha sonra düzenli ordular kurulunca, Kuvayı Milliye bu düzen içinde eritildi. Kuvayı Milliye ruhunun doğması Kurtuluş Savaşında önemli bir noktaydı. Burhan Cahit Morkaya eserlerinde, gerek İnkılâp serisinde gerekse romanlarında bu oluşumu vermeye çalışır:

"Fakat gariptir, bu kan ve ateş volkanları Türk'ün yüreğindeki halas ve intikam hırslarını gittikçe körüklüyor. İstilâya uğrıyan yerler halkı gerilere çıkıp maceralarını, Yunan vanşetini anlattıkça milletin kini, hınçı kızışıyor, sınırları daha keskin bir imanla geriliyor.

Kâzım Paşa bunu kıymetli hatıralarına şöyle kaydediyor:"
"- Millî ihtilâlin İzmir kıyılarından koptuğu ilk saatten beri halk kütlelerini yeni bir şuur istilâetmeğe başlamıştı. Bu canlandırıcı ve yaratıcı bir şuurdu. Bu şuur Anadolu'nun bağrında hayat fışkıran mühip bir zenberek gibi çözülüyordu. Cephelerin çözülmesi gerilerin gerilemesine sebep oldu."³¹

Afet İnan Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi adlı eserinde iki cepheli ordusu ve Kuvayı Milliye'yi şöyle anlatır: "..yurt içinde 1920 yılı çeşitli yönden eylemlere sahne oldu. İtilâf devletlerince Osmanlı devletine kabul ettirilen Sevr antlaşmasının uygulamaya geçildiği bu tarihlerde savaş Türk milleti için iki yönlü idi. Bir yanda düşman saldırı ve işgalleri, öbür yanda da

31-Burhan Cahit Morkaya, İzmir'in Romanı, İnkılâp Kütüphanesi, İstanbul 1951, s.77.

Osmanlı Devletinin Anadolu'nun Millî birlik hareketine karşı iç isyanlar örgütlemek yoluna gitmesi ve Hilâfet Ordusu adı ile bir gösterişe girişmesi vardı."³² "T.B.M.Meclisi hükümeti bir taraftan iç idarede kanunlara dayanarak asayiş ve yeni düzeni kurmaya çalışırken, diğer taraftan da yabancı istilâ kuvvetlerine karşı ordu cephesi kurmayı öngörüyordu. Hatta ilk zamanlarda Kuvayı Milliye olarak örgütlenmiş ve karşı isyanları bastırmış bulunan bu dağınık kuvvetleri, toparlamak ve ordu nizamı içine almak gerekli idi."³³

Burhan Cahit Morkaya, Nişanlılar romanında Kuvayı Milliye ruhunun doğuşunu vermeye çalışır. Bu eser işgal sonrası İstanbul'da başlayıp Ankara'ya ulaşan ve İzmir'de mutlu sona varan bir serüveni içerir.³⁴

Yazar, olay etrafında şu sözlerle Kuvayı Milliye ruhunun nasıl oluştuğunu, anlatmaya çalışır: "Hemen hepsinde derhal kalkmak, işe başlamak, topraklarının haysiyetlerinin beklediği mücâdeleye girişmek için ileri atılmak alâmetleri görünüyordu."³⁵, "Mütareke ile efrad terhis edilerek ancak numara neferleri bıraktığı için iskelet haline gelen alay kadrosunun yedi zabiti belki bütün bir fırkanın kuvvetini kafalarında ve yüreklerinde top-

32-Afet İnan, türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara 1977, s.75.

33-Afet İnan, a.g.e., s.79.

34-Yeşilköy Topçu Kışlasında bulunan 72 topçu, 7 zabıt, bir alay kumandanı olduğu halde Yedikule-Zeytinburnu-Kazlı çeşme arkasından motorla İnebolu'ya geçer. Oradan Ankara'ya ulaşacaktır.

35-Burhan Cahit Morkaya, Nişanlılar, İnkılâp Kitabevi, İst.1937, s.4.

lamışlardı."³⁶

İşgaller karşısında değişik görüş ve değerlendirmeler ol-
maktaydı. Korkan, kendini kurtarma endişe ve gayretine düşen sa-
dece Padişah değildi. Değişik düşünce ve tutumları da ortaya koy-
mak istiyen Burhan Cahit Morkaya, Nişanlılar'da karşıt tip olarak
Suat Pertev'i koyar. Alafranga bir tip olan Suat Pertev Millî Mü-
câdele ruhundan son derece uzaktır. Onun düşünceleri bencildir,
ama ilk bakışta doğru gibi gelmektedir. İstanbul'un işgali ile
ilgili alaylı sözleri, zâbitlere karşı duyduğu kıskançlık, kendi
korkularının ifadesidir: ",,, bugün taşıdıkları uniformalarının
asaletini korumak için, onu, gardroplarında saklamayı tercih edi-
yorlar. Çünkü galiplerin kararı ve hükmü bunu icap ettiriyor."³⁷
Genç bir zabıt olan Fikret'in geleceğinin karanlık olduğunu ve
Nilüfer'e lâayık bir eş olamayacağını anlatmaya çalışan Suat Per-
tev'in bu satırlarına, Nilüfer'in önce nişanlısı ve sonra kocası
olan Zabıt Fikret şu düşüncelerle mukabele eder: "Sersem züppe,
Türk zâbitinin, Türk askerinin yalnız uniformasının şerefini de-
ğil, toprağının şerefini de kurtarmak için ölmesini bilecek kadar
merd olduğunu kestiremiyor. Vay gidi ileriye gören Monşer vay.."³⁸

Aynı eserde yazar, İnebolu-Ankara yolundaki olayları esas
olarak canlı tabollarla Kuvayı Milliye ruhunun doğuşunu ve bir
kuvvet haline gelişini vurgular: "Kadın ve erkek yüzlerce sivil
halkı taşıyan kağnı kabileleri yolun uzun bir parçasını kaplıyor-
du."³⁹ , "Düşman tazyikini arttırdıkça Ankara kuvvetleniyordu."⁴⁰,

36-Burhan Cahit Morkaya, Nişanlılar, İnkılâp Kitabevi, İst.1937, s.5.

37-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.63

38-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.63

39-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.10

40-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.13.

"Bizim için aile müstakil bir vatan, çoluk çocuk da bütün bir millettir. Yuva diye bildiğimiz şu taş duvarlı kışlalardır. Önce memleketi, milleti kurtarmalıyız ki yuvamızın ve onun varlığında kendimize ait insanların saadetini bulalım."⁴¹ , İnebolu'ya varmış olan Topçu birliği için: "Kadınlar, ihtiyarlar ellerine ne geçirirlerse, evlerinde ne bulurlarsa onlara ikram etmeye çalışıyorlardı."⁴² , "Türk milleti asırlardan beri ilk defa aynı duyguyu paylaşıyor ve hiç teşvik görmeden ve emir beklemeden vazifesinin ne olduğunu anlayıp ona koşuyordu."⁴³

Emin Erişirgil, İslâmcı, Bir Şâirin Romanı'nda; "Bu adamlar bizi ne ile yenmeyi düşünüyorlar?" sorusuna, Akif'in verdiği karşılığı şöyle yazar: "Ellerindeki iki kuvvete iki vasıtaya güveniyorlar. Bizi köle yapmak için. Bu iki kuvvetin birincisi Yunan Ordusu, ikincisi memleketimizde çıkaracakları, daha doğrusu çıkarmakta oldukları nifak! Zaten bu ikinci kuvvet olmasa birincisinin hiç ehemmiyeti yoktur. Biz aklımızı başımıza alarak el ele verdiğimiz gün memleketimizi istiklâlimizi kurtarmaklığımız muhakkaktır."⁴⁴ Burada sözü edilen, aklı başa alıp el ele vermek, ile Kuvayı Milliye ruhunun doğuşu özdeştir.

Gelişen iç ve dış olaylar Saray çevresinin yoğunlaşan umutlarını alt üst etti, Bu gelişmeleri Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma'da şu noktalarda odaklaştırır:

41-Burhan Cahit Morkaya, nişanlılar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1937,s.6

42- Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.9

43-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.9

44-Emin Erişirgil,İslâmcı Bir Şâirin Romanı, İş bankası Yayını, Ankara 1986, s.346.

1- 1917 Bolşevik devrimi Müttefik devletlerin tutumunda değişiklik yarattı.(Devrimi çevreleme, genişlemesini önleme). Bu amaçla mütareke dışındaki bölgeler de işgal edildi. Yunanistan, Batı Anadolu ve İstanbul'u almaya itildi.

2- Bolsevikler devrim sonrasında, önce yapılan Osmanlıyı bölüşme antlaşmalarını yayınladı. Anti-emperyalist renk önem kazandı. Çağdaşlaşma bu bağlamda sorun oldu.

3- İşgal bölgelerinde direniş hareketleri başlıyor.Osmanlı egemenliği ile Türk halkının çoğunluğu arasındaki bağ kopmuştu.

4- Türkiye'de kurulacak rejimin niteliği henüz güçlenmemiş olan devrimin ilgi kurabileceği en yakın ülkeydi.

Bu tablo içinde, Atatürk'ün verilmekte olan kurtuluş mücadelesi için çizdiği strateji şöyleydi:

"Bilirsiniz ki, savaş ve çarpışma demek iki milletin, yalnız iki ordusunun değil, iki milletin bütün varlıklarıyla ve bütün imkânlarıyla, bütün maddî ve manevî kuvvetleriyle, birbirleriyle karşı karşıya gelmesi ve birbiriyle vuruşması demektir.Bunun için bütün Türk milletini, cephede bulunan ordu kadar düşünce, duygu ve hareket olarak savaşla ilgilendirmeliydim. Millet fertleri, yalnız düşman karşısında bulunanlar değil, köyde, evinde, tarlasında bulunan herkes silâhla vuruşan savaşçı gibi kendini vazifeli sayarak bütün varlığını yalnız mücadeleye verecekti. Bütün maddî ve manevî varlığını yalnız vatan savunmasına vermek-

te ağır davranan ve müsamaha gösteren milletler savaş ve çarpışmayı gerçekten göze almış ve başarabileceklerine inanmış sayılmazlar.

Gelecekteki savaşların tek başarı şartı da en çok bu arz ettiğim hususa bağlı olacaktır. Daha şimdiden Avrupahın büyük askeri milletleri, bu hareket tarzını kanun haline getirmeye başlamışlardır. Biz, Başkomutan olduğumuz zaman, Meclis'ten bir vatan savunması kanunu istemedik. Fakat, Meclis'ten aldığımız yetkiyle, aynı gayeyi sağlamak için, kanun mahiyetinde olan muayyen emirlerle bu gayeyi gerçekleştirmeye çalıştık. Millet, bundan sonra bugüne kadar olan tecrübeleri de dikkatle gözden geçirerek aziz vatanına taarruzu imkânsız kılan sebep ve şartları daha geniş ve daha açık ve daha kesin bir şekilde tesbit eder."⁴⁵

Millî Mücadeleyi yönetenlerin, ulusu birleştirmeyi başardığını anlatan Burhan Cahit Morkaya, ayrıca tehlike karşısında gösterilen fedakarlığı: "Tehlike karşısında saçı bitmedik yetimden, yetmişlik ihtiyarlarına, başı örtü görmemiş kızından, saçları ak olmuş kadınlarına kadar anayurtlarını canla başla müdafaa eden Türklerin bu varlıklarını kurdukları devletin içinde de göstermeleri lâzımdı."⁴⁶ cümleleriyle dile getirirken, egemenlik konusuna da değiniyor. Aynı eserde tam bağımsızlık kuvvetle savunulur: "Gazi Mustafa Kemal Türk'ün ana yurdunda yalnız kendi hükümünün geçmesi için millete tam bir istiklâl vermek lâzım geldiği-

45-Nutuk,Kültür Bakanlığı 1000 Temel Eser, İstanbul 1975, s.217.

46-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya Lozan Ankara, Kanaat Kütüphanesi, İst.1933.,s.36.

ni biliyordu."⁴⁷, " Vergi veren, askerliği yapan, hudutları bekleyen Türk topraklarının sahibi, istiklâlinin sahibi olmalı idi."⁴⁸

e- Saltanatın Kaldırılması

"Lanusanne'da toplanacak olan barış konferansına çağrıldık. İtilâf devletleri, hâlâ İstanbul'da bir hükûmet tanımak istiyor ve onu bizimle beraber konferansa çağırıyorlardı. Bu birlikte çağrılma durumu, şahsî saltanatın kaldırılması işini kesin olarak sonuçlandırdı. Hakikaten 1 Kasım 1922 tarihli kanun gereğince Hilâfet ile Saltanat birbirinden ayırt edildi. Böylece ikibuçuk seneden fazla bir zamandan beri fiilen hükmünü yürüten millî saltanatın varlığı doğrulandı. Hilâfet belirli bir hukuka sahip olmaksızın bir müddet daha bırakıldı."⁴⁹

Saltanat dünyasal bir egemenlikten başka bir şey değildi. Egemenlik ulusa geçtiği için, artık saltanat olmaması gerekirdi. Ne var ki; Kurtuluş Savaşında görev yapmış bir çok şahıs, bunu anlamakta güçlük çekiyordu. İktidarın İslâmlıktan önce ve sonra hep bir kişide toplanmış olması, Türklerde geleneksel bir haldir. Niyazi Berkes konuya şöyle açıklık getirir:

"Bir çoğu egemenliğin kısıntısız ulusta olduğu ilkesinin

47-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya Lozan Ankara, Kanaat Kütüphanesi, İst.1933, s.36

48-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.36

49-Nutuk, Kültür Bakanlığı 1000 Temel Eser, İstanbul 1975, s.289-299.

açıkladığı aşamada bile bunun anlamlarını göremiyor; hâlâ Saltanat ve Hilâfet rejiminin yürürlükte olduğunu ve olacağını sanıyor."⁵⁰, "Demek ki savaş sonrası durumun çözümlenmesi sorunları üzerindeki fikirler hilâfet ve saltanat varsayımlarına dayanıyordu. Geniş İslâm ve Turan imparatorları hayalinin düşüşü o denli derin olmuştu ki islâm dünyası üzerine hilâfet ile Anadolu'nun bir parçasındaki Türkler üzerine saltanat şeklindeki gibi bir çözüm çok kişiye en akla uygun çözüm olarak görünüyordu. Sağduyulu olma iddiasında olan bir kimse için bir Türk Ulusu devleti olmasını istemek düşünülecek bir şey değildi!"⁵¹

Savaş sonrası Osmanlı saltanat ve Hilâfetini kurtarma umutları yer yer görülmeye başlar⁵²

50-Niyazi Berkes, a.g.e., s.486.

51-Niyazi Berkes,a.g.e., s.467

52-Niyazi Berkes aynı eserde, Saltanat ve Hilâfetin kurtarılması umutlarını şu noktalarda değerlendirir:

a-Dünya müslümanlarının büyük bir kısmı, galip İngiliz yönetimi altındaydı.

b- Mekke Şerifi Hüseyin bağımsızlığını ilân ettiği zaman kendini yalnızca bir Arap Kralı yada imparatoru olarak değil,aynı zamanda Halife olarak ilân etmişti.

c- Ruhani Halifelik doktrini İngiliz şairi Blunt tarafından ortaya atılmıştır.

d- Gelişmeler İngiliz devletinin Arap hilâfeti (İslâm dininin doğduğu yerlerde hilâfet tehlikeli boyutlara ulaşabilir.)yerine, Osmanlı hilâfetini tercih ediyor. (Bolşevikliğe, Osmanlı'daki ulusçuluğa, Hinduluğa karşı kullanmayı amaçlıyor. Ağa Han, Seyyid Emir Ali bu konuda faaliyette bulunuyorlar.)

e- Britanya Kızılay Derneği (İngiltere'de British Red Crescent Society), bu örgütün İstanbul temsilcisi Protestan din adamı Robert Frew. Emir Ali'nin maddi yardımları ile Hindistan ve

Saltanat ve halifelik konusu yeni Türk devletinin en can alıcı sorunu idi. Öncelikle onun çözümlenmesi gerekiyordu. Gerçi 23 Nisan 1920'de egemenlik ulusa geçmişti, ama saltanat resmen kaldırılmadıkça içte ve dışta bir takım yanlış beklentiler devam edecekti. 1/2 Kasım 1922 gecesı 308 numaralı kararla, İstanbul'un işğali tarihi olan 16 Mart 1920'den itibaren Saltanatın ebediyen kalkmış olduğu belirtildi. Halifelik sorunu ise daha sonraya bırakıldı.

Burhan Cahit Morkaya; Yapılanlar, belli bir sıra ve düzen içinde önceden düşünülerek ve zamanı geldikçe gerçekleştirilmiştir, düşüncesini savunur. Cumhuriyetin kurulmasını en önemli hareket olarak nitelendirir: "Millet Meclisinin 1923-29/30 İlk teşrin gece yarısı verdiği bu karar memleketin her tarafında yüz bir atım topla bayram edildi."⁵³, "Gazi Mustafa Kemal Türkiye devletinin şekli hükümeti Cumhuriyettir! dedi. Türkiye Büyük Millet Meclisi halâskârın bu kararını kanun şekline koydu ve 29 Teşrinievvel 1923 gecesı sekiz buçukta Cumhuriyet ilân edildi. Meclis ve Ankara mebusları Gazi Mustafa Kemal'i ilk Reisicumhur olarak ittifakla intihap etti."⁵⁴

Osmanlı müslümanlarına yardım yapılıyor.

f- İstanbul'da bu dernek etrafında İngiliz Muhipleri Cemiyeti kurularak faaliyetin asıl İngiliz siyâseti ve faaliyeti olduğu kamufle ediliyor.

53-Burhan Cahit Morkaya, mudanya Lozan Ankara, Kanaat Kütüphanesi, İst.1933, s.37.

54-Burhan Cahit Morkaya, Gazi Mustafa Kemal, Kanaat Kütüphanesi, İst.1930, s.47.

f- Halifeliğin Kaldırılması

Cumhuriyetin ilânından sonra İstanbul'da Vatan gazetesinin ve bazı ordu müfettişlerinin Halife'ye de bir rol yaptırma hevesiyle bir takım toplantılar, yazılar, haberler..v.b. içine girdiklerini Nutuk'ta belirten Atatürk "Hilâfetin kaldırılması zamanı gelmişti" diyerek, olayın gelişmesini verir. Atatürk'ün düşüncelerinde: "Hilâfet makamının muhafazasında, dinî ve siyâsî menfaat ve zaruret bulunduğunu zannedenlere verdiğim cevap: Müslümanları bir Halife korkuluğu ile hâlâ uğraştırmak ve aldatmak gayretinde bulunanlar bilhassa Türkiye'nin düşmanlarıdır."⁵⁵ Halifeliğin kaldırılması Türk Cumhuriyeti için, yapılması gereken bir eylem olarak görülür.

Burhan Cahit Morkaya, (4 Mart 1924) son halife Abdülmecit'in bir daha dönmek üzere Türk topraklarından uzaklaştırılmasını Mudanya Lozan Ankara'da düşmanın yurttan çıkarılmasına eş gerde tutar:

"Artık maziye ait pürüzlü, küflü şeyleri temizlemek lâzımdı. Hilâfet diye asırlarca Türk kanını Arap çöllerine döken kıymetsiz, manasız ismi Türk varlığından çıkarmak zamanı gelmişti. Büyük harp içinde Hint, Arap müslümanlarını Türk'e hücum ettiren, miltareke devrinde padişahın inzibat kuvvetlerini, Anadolu'da düşman ordusuna karşı vaziyet alan millî Türk kuvvetlerine kurşun attıran bu hilâfet afetinin Türkiye hudutlarından atılması lâzımdı."⁵⁶

55-Nutuk, a.g.e., s.483.

56-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya Lozan Ankara, Kanaat Kütüphanesi, İst.1933, s.39.

İKİNCİ BÖLÜM

YAZAR ve DEVRİMLER

a- İnkılâpçılık

1933 Şubatında ilk olarak çıkan Ülkü dergisi bu sayısında, İnkılâpçılığa büyük yer verir ve "Milli dirilme" olarak görülen inkılâpçılık kavramı ile ne anlaşılmak lâzım geldiği açıklanır:

"Adına Türk İnkılâbı dediğimiz bu milli dirilme ilk önce vatanın boğazını düşman pençesinin kiskacından kurtardı.... onu her atılma ve ilerilemeden alıkoyan ahtı zincirleri kırıp attı. En eski zamanlardan beri Türkün öz yurdu olan topraklar üzerinde kayıtsız şartsız bir istiklâle sahip millî Türk devletini kurdu. İnkılâbın başardığı bu iş çok büyük, çok ehemmiyetli olmakla beraber bununla iş bitmiş değildir. Bu, milli kurtuluşun ilk adımı demektir. Varlığımızı dış düşmanlardan kurtardıktan sonra bizi içimizden kemiren dertlerle de uğraşmak, onları da gidermek lâzımdı. İşte Türk İnkılâbının sulhtan sonraki hamleleri bu hedefe doğruldu."⁵⁷

Türk inkılâbı, söylenildiği gibi savaştan sonra, ulusal sorunlara çözümler getirme yolunda ilerler. Cumhuriyetin ilk on

57- Ülkü, Sayı:1, Şubat 1933, s.88.

yılı içinde varılan noktaya ışık tutacak bir anket hazırlayan Son Posta; "Yeni Neslin Düşünceleri ve Arzuları Nedir?"⁵⁸, "Harp çocuklarının Sulh Mücadelesinde Alacakları Vaziyet Ne Olacak?" başlık ve alt başlığı ile sorunu değişik boyutlarda dile getirir. Anketi ilk gün Darülfünun Felsefe öğrencisi Kemal Hayyam Bey cevaplıyor. Devrin toplumsal yapısını sergileyen Son Posta'nın soruları ve Kemal Hayyam Bey'in cevapları:

"Soru 1- Türk inkılâbı hakkında ne düşünüyorsunuz ve bu inkılâbı nasıl anlıyorsunuz?

Cevap 1- Türk inkılâbından ne mi anlarım? Türk inkılâbını nasıl mı müdafaa ederim? Gazinin Türk gençliğine hitabesi ezberimdedir. Bundan emin olabilirsiniz. Fakat isterim ki bir de ideolojimiz olsun. istikbalde bize istikamet göstersiz!

Soru 2- Cemiyetin geçirdiği buhrana karşı kendinizi kuvvetli hissediyor musunuz?

Cevap 2- Cumhuriyetteki buhran iktisadi manada ise, bundan bir şey anlamıyorum... Bir köylüye, "Buhranla nasılsın?" diye sormuşlar. Köylü şu cevabı vermiş:-Eskiden de şehre iki okka yağ götürür ayağıma bir postal alırdım, şimdi de... ne buhranı?

Diğer sahalardaki buhrana işaret edilmek isteniyorsa bu husustaki endişemi açıklayamıyacağım. Fikrî hayatımız, ahlâkî vaziyetimiz, hulâsa maneviyatımız kargaşalık içindedir. Hiçbir şeye inanamıyorum. Bununla beraber bedbin değilim. Kendimde buhrana karşı koyacak bir kuvvet hissetmiyorsam da, buhranın tabii seyri-

58-Son Posta, No:842, 27 Teşrinisani (Kasım) 1932, s.1-10.

ni ikmal ettikten sonra zaten kendiliğinden gideceğini sanıyorum. Bu müthiş boşluktan yavaş yavaş korkmaya başladık. Bundan buhranın son demlerini yaşadığı neticesini çıkarabiliriz.

Soru 3- Dindar mısınız?

Cevap 3- Dindar değilim. Hatta bir vakitler nüfus cüzdanımdaki islâm kaydından dolayı babamı dava etmeyi düşünmüştüm. O vakit Maraş'ta bulunuyordum. Muhitin taassubu, tanıdık ve akrabasının müdahale ve ricası üzerine vaz geçtim. Fakat ergeç bu davayı açacağım. Babam benim gerek ismimi koymak ve gerek dinimi tayin etmek ile benim şahsiyetime tecavüz etmiştir...

Soru 4- Aile hakkındaki telâkkiniz nedir?

Cevap 4- Aile hayatı hakkında kati fikirlere sahip değilim. ...İzdivaç müessesesinin yaşamasını istiyorum.

Soru 5- Hayattan korkuyor musunuz?

Cevap 5- Hayattan korkmuyorum. Sevilen şeyden korkulur mu?

Soru 6- Nasıl bir hayat istersiniz ve nasıl yaşamak istersiniz?

Cevap 6- Refahtan iğrenirim. İnsanları refahın bozduğuna kaniim. Bunun için beklediğim hayat mümkün olduğu kadar sade bir hayattır..."

Anket sonraki günlerde de büyük bir ilgi ile yine birinci sayfada devam ediyor. 1. soruya verilmiş bazı cevapları, konumuza ışık tutar düşüncesiyle alıyoruz:

Tıp öğrencisi Suat Hüsnü Bey: "Türk inkılâbı en geriden en ileriye bir atlayıştır. Biz onun ilk nüvesile doğduk, hamur ile

yoğrulduk, onunla elele gidiyoruz ve gideceğiz. Festen şapkaya kolayca atlıyan kafalarımız şarktan garbe de zahmetsizce geçti."⁵⁹

Hukuk Fakültesi öğrencisi Eyüp Sabri Bey: "Bugünkü nesil, inkılâbın baş döndürücü yürüyüşü karşısında kendisine düşen vazifeyi yapmak için çırpınıyor."⁶⁰

Muallim Cevdet Bey: "Türk inkılâbı muhakkak ki isabetli bir varlık ve koşan bir hayatın tamamlıyacağı en büyük bir şaheserdir."⁶¹

Toplumsal gelişmenin hızlandığı bu inkılâplar döneminde, "Yeni Toplum", "Yeni İnsan" sorunu tartışılan en önemli konulardandı. Yeni Adam dergisi, temelde ismini bu sorunsaldan alır ve sayfalarında "Yeni İnsan"ı çizmeye çalışarak günün tartışmasına katılır.⁶² Değişmeyi yaşamamanın en büyük kanunu olarak benimseyen dergi "Yeni Adam nasıl olur? sorusu üzerinde okuyucularını düşündürmek ve yeni insanı tanımlamak amacıyla bir yarışma açtı. Bu yarışmayı Tıp öğrencisi Şemsi Turan kazandı. Şemsi Turan'ın kaleminden "Yeni İnsan";

"Yeni Adamın vasıfları ve eski adamdan ayrılıkları:

Yeni adam, asrî ve ilim zihniyetiyle hareket eden adamdır. Bu zihniyet de şudur. Müspet bir kafa. Passiv, doğmatik ve kadriyeci olmamak; kezalik ve muayyeniyet prensiplerine dayanmak. Pesh fikirlerden kurtulmak, ampirik, tecrübeci ve hükümlerinde realist ve aklî olmak. Hakikat ile mevhumeyi birbirinden ayırmak; fakat ülkü sahibi olmak. Sinaî ve makine hayatına inanmak, beraberliğe, işbölümüne, ihtisasa kıymet vermek. Nazariye ile ameliyeyi birleştirmek; pragmatik bir iş ve hayat adamı olmak, dimağî bir

59-Son Posta, No:849, 4 Kanunevvel (Aralık) 1932, s.1.

60-Son Posta, No:852, 7 Kanunevvel (Aralık) 1932, s.1.

61-Son Posta, No:855, 10 Kanunevvel (Aralık), 1932, s.1.

62-Bkz. Yeni Adam, No:105, Mart 1934, s.2.

elastikiyet taşımak, lâik, tahlilci, kritik ve intibaka kabiliyetli bulunmak, şüpheli olmak, umumun fikirlerine danışmak, müsamahakâr , sabırlı ve terkipçi olmak. Malumatı süs olarak değil inkişafa vasıta saymak. Taklitten kaçmak, yaratıcı olmak, fakat bulunmuş halcilâtlardan da istifade etmeyi, okumayı ve kültürü takdir etmek. Demokrat, içtimai, hasbi ve muhitine elverişli olmak. Vazifeyi ve insanları sevmek, fakat milliyetçi olmak. Kabiliyetlerini ahenktar olarak intişar ettirmek. Müteşebbis olmak, şahsiyet ve seciyeye ehemmiyet vermek. Fikir, his, irade ve beden terbiyesini muvazi götürmek.

Eski adam, sayılan vasıfların menfilerine malik olma derecesi ile yeni adamdan ayrılır. Bu ayrılık keyfi değil, ilmi ve katidir."⁶³

Görülüyor ki; Atatürk inkılâbı ile yaratılan değişme, köklü ve ileriye yönelik bir hareketti. Anlaşılması, anlatılıp savunulması gereksinimi karşısında zaman zaman Atatürk bizzat kendisi inkılâbı, yapılanları ve yapılmak istenilenleri anlatır.

1925'te Atatürk inkılâbı şöyle açıkladı:

"Türk inkılâbı nedir? Bu inkılâp, kelimenin ilk bakışta ima ettiği ihtilal anlamından başka, ondan daha geniş bir değişikliği ifade etmektedir. Milletın varlığını devam ettirmesi için kişileri arasında düşündüğü ortak bağı yüzyıllardan beri gelen şekil ve esasını değiştirmiş, yani millet, dini ve mezhebi bağlantı yerine, Türk milliyeti bağıyla kişilerini toplamıştır.

63-Yeni Adam, No:15, 9 Nisan 1934, s.3.

Millet, milletlerarası genel mücadele sahasında hayat sebebi ve kuvvet sebebi olacak ilim ve vasıtanın ancak çağdaş medeniyette bulunabileceğini değişmez hakikat olarak ilke olarak kabul etmiştir.

Sonuç olarak millet; saydığım değişiklik ve inkılâpların tabii ve zorunlu gereği olarak, toplum idaresinin ve bütün kanunlarının ancak dünyaya ait ihtiyaçlardan doğmuş ve ihtiyacın değişme ve gelişmesiyle devamlı olarak değişme ve gelişmesi esas olan dünyaya ait bir zihniyeti, hayatı boyunca devam edecek bir idare saymıştır.

Büyük milletimizin hayatının devamında meydana getirdiği bu değişiklikler, herhangi bir ihtilâlden çok fazla, çok yüksek olan en büyük inkılâplardandır."⁶⁴

Yaratıcısı Atatürk olan Türk İnkılâbı incelendiğinde akılcılık, bilime önem verme, hoşgörü, bağınazlıktan uzak olma, vicdan ve düşünce hürriyetine saygı, yurttaki barış cihanda barış ilkele-ri üzerine kurulduğu görülür.

Toplumsal gelişme dolayısıyla siyâsal gelişme bazan, bazı ülke ve toplumlarda duraksar. Bu duraksama her ne yüzden olursa olsun, bir takım aksaklıklar getirir. Uzun bir süreçte, kendisini yavaş yavaş hissettiren bir bozulma, toplum kurumlarında çözülme, giderek bağımsızlığı tehlikeye düşürür.

Zaman zaman toplumlar normal gelişmenin dışına düştüklerini farkeder. Ancak bu noktada alınacak önlemin isabeti biçim ve

64-Atatürkçülük, M.E.B. 1.Kitap, İst.1988, s.113.

uygulamada olduğundan çok özde saklı görülür. Bu aşamada temelinde felsefi bir sistem olan, insanları eylem yapmaya yönelten, iyi ifadelendirilmiş düşünsel olgular olan doktrinler gündeme gelir. Doktrinin tutarlı ve etkili olması, üzerine kurulduğu "gerksinim" ile belirlenir. Çünkü insanları eyleme sevkedecek. İnsan; bir şeye erişmek için yönlendirilip harekete geçirilecek. Her şey burada düğümlüdür. Kişisel, toplumsal; maddi, manevi bazı eksiklik veya bozukluklar dile getirilerek, düzeltilmesi amaç olarak gösterilir. Bu aşamada heyecan verme fonksiyonu da ihmal edilmez. Teori ve felsefe söz konusu olduğundan bilimsel oluş da belli bir oranda kendini gösterir. Ve amaç elbette ki iktidardır.

Kemalizm'in doğuşu ve özünü irdelersek şu veriler görülür:

- a) Düşün kısmında altı ilke (Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, lâiklik, inkılâpçılık) yatıyor.
- b) Doğuşunun nedeni; devletin çöküşü, kaybolan bağımsızlık.
- c) İnsanlara amaç gösterip eyleme geçirme gücünü, Bağımsızlık Savaşı ve inkılâpçı gençlik yetiştirmeye gösteriyor.
- d) İktidarı ele geçiriyor.

Osmanlı İmparatorluğu içinde, toplum yapısının gelişme yerine bozulma ve çözölmeye uğradığı ve kurumlarda açıkça görölen kırılmalar siyasal yapıda da bozulma ve yetersizlik vb. Toplumsal gelişme sürecinin yaşanmamış olması, esasen toplum yapısındaki kokuşma ile açıklanır. Ve Kemalizm'in toplumu kişiliğe kavuşturma amaç ve isteği onun aynı zamanda başarısının sırrı olarak görülür.

Lâik ve ulusçu belirleyicilerle devlet ve toplum eyleme sokulmuştu. Bağımsızlık savaşı Lozan öncesi ve sonrasıyla bir bütün olarak değerlendirildiği zaman özgürlüğün en geniş anlamıyla amaçlandığı görülür.

Atatürk dönemine kadar, hiçbir düzeltim denemesinde toplumun temelinden değişme yoluna girmesi gereği anlaşılmış değildi. XVIII. Yüzyılda Batı'dan bazı şeyler alınması zorunluluğu kabul edildiği zaman bu, Ortaçağ düzenini bırakıp yeni bir toplum düzeyine geçmek anlamına gelmiyordu. Aksine bunlar hâlâ ideal sayılan eski düzene dönmek için devleti güçlendirme önlemleri olarak görülmüyordu. Atatürk'ten önceki düzeltme hareketleri, ülkede bazı şeylerin bozulduğunu haber veriyor, ama bozulmanın "nedeni" üzerinde gerçekçi yaklaşım olmadığı için, alınan önlemler yetersiz kalıyordu. Atatürk önce nedeni saptadı, sonra yasallık temeli üzerinde sosyal ve dolayısı ile siyasal yapıyı değiştirdi. İslâm-cı yapıdan sıyrılıp, Türk ulusunu yeniden yaratma yoluna gidildi.

Siyasal çağdaşlaşmanın koşulu dinsel, geleneksel, ailesel ve budunsal otoritelerin yerini lâik, ulusal ve tek bir otoritenin almasıdır. Türk İnkılâbında, Kemalizmde egemenliğin ulusa geçişi, sultanlık ve halifeliğin kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat kanunu, tekke ve zaviyelerin kapatılması, harf devrimi...vb. ile bu sürecin gerçekleşmesine çalışıldı.

İktidarın kaynağı değiştirildi. Gücünü Allah'tan alan ve onun izniyle padişahlık yapan hükümdar bütün siyasî iktidarı şahsında topluyordu. Atatürk, "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" sözleriyle iktidarın kaynağını ulusa devrederken, bir yandan da hakkı olanı alması için, ulusu harekete geçirdi.

Ülkü dergisinin sayılarında Türk İnkılâbı, Kemalizm üzerine pek çok yazı var. İnkılâbın tanıtımı ve sahip çıkılması için öğretici nitelik taşıyan bu yazılarda sık sık tanımlara rastlanır. İnkılâp nedir? , Niçin yapılmıştır?, Sürekliliği nasıl sağlanır? Ona kimler karşı çıkıyor?, İnkılâpçı nasıl olur? ... vb.⁶⁵

Sabık Fransa Başvekili M.E.Herriot'nun 29 Kasım 1933' de verdiği konferans, "Eski Türkiye'den Yeni Türkiye'ye başlığını taşıyor. Bu konferansta; cumhuriyetin onuncu yılına gelindiğinde ne kadar yol alınmış, Türk İnkılâbının başarı durumu nasıl...vb. üzerinde durulan noktalardan bazıları ve yeni Türkiye'yi dışarının nasıl karşıladığı açıklanır: "Bugün her şey ne kadar değişmiş! Türbelere girmek yasaktır. Eskiden Üsküdar'a dervişlerin tekkesini ziyarete gidilirdi. Oradaki dervişler artık mevcut değil."⁶⁶ "Bir adam gelip bu muazzam mazi ile bütün rabitaları kesti, attı. İslâmlık, İstanbul'dan kayboldu. Yeni bir Türkiye doğdu."⁶⁷, "On dokuzuncu asrın başında İkinci Mahmud dahi hariçtaki muvaffakiyet-sizliklerine rağmen an'anevi müesseseler çerçevesi içinde meşhur ıslahatını tahakkuk ettirebilmiş, Yeniçerileri ortadan kaldırmış, ordularını Avrupa usulüne göre tensik etmiş, hıristiyanlara bazı serbestileri vermişti. 1876 da Mithat Paşa yalnız dahili serbestileri arttırmağa uğraştı. Bugün ise Mustafa Kemal aynı zamanda saltanat ve hilâfeti, yani siyasî kuvveti ve dini kuvveti ilga etti. Sultan Osman'la yani on üçüncü asırda başlıyan bir eseri

65-Ülkü, Sayı:1,C.1,Şubat 1933,"Okuyanlarımızla konuşma",s.88-89; Mehmet Emin, Ülkü, a.g.d. s.44-48.; Mehmet Saffet,Ülkü,C.1.sayı:5,Haziran 1933,s.351-354.

66-M.E.Herriot, "Eski Türkiyeden Yeni Türkiyeye",Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiyesi, Dahiliye Vekaleti Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara 1938,s.74

67-M.E.Herriot,a.g.e.,s.75.

yıktı. Böyle bir hadisenin izaha değeceğine siz de hükmedersiniz."⁶⁸, "Mondros Mütarekesinden sonra, yani 1918 İkinciteşrininde, Türkiye için hiçbir ümit kalmamıştı. Şark sorunu kat'î surette çözümlenecekti. Maahaza, halli birçok münakaşalara sebebiyet veren bir mesele zuhûr etmişti. Filvaki, Osmanlı İmparatorluğunun İslâm olsun, hıristiyan olsun, Türk olmyan bütün vilâyetlerine istiklâl verilecekse de, büyük bir ekseriyeti Türk olan Anadolu ne olacak, İstanbul ne olacaktı? Milliyet esaslarının Türklerle de tatbikına mâni olunamayacağı bazı kimselerce muhakkaktı. Fakat bu kimselerin kanaati galip gelemedi, çünkü M.Lloyd George başka bir karar vermişti. O, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğuna varis olmasını istiyordu. İstanbul Hükümeti bu arzuya rıza gösterdiği halde Mustafa Kemal ihtilâli hazırlamak üzere Anadolu'ya geçti. Silâhsız, cephanesiz, on senelik harpten yorulmuş, mağlubiyetten maneviyatı bozulmuş Anadolu halkı ne yapabilirdi? Böyle bir teşebbüse girişmek için müstesna bir manevi kuvvet sahibi olmak lâzımdı."⁶⁹, "Askerî zafer tamdı. Biçme işi güzel yapılmıştı. Şimdi dikmeğe koyulmak icap ediyordu. İşte Mustafa Kemal'in büyük eseri tekrar kurma ve ıslah eseri asıl o zaman başladı."⁷⁰

Ayrıca M.E.Herriot, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlılar ve Araplarla meskûn eski vilâyetlerinin elden gitmesi sayesinde milletlerin kendi geleceğinde söz sahibi olmaları esasına dayanan sağlam bir Türk devleti kurabileceğini anlayan Mustafa Kemal'in

68-M.E.Herriot, a.g.e., s.75

69-M.E.Herriot, a.g.e., s.76

70-M.E.Herriot, a.g.e., s.76

"tahdit edilmiş fakat mütecanis olmuş" bir sahada programını cesaretle uygulama olanağını bulduğunu belirtiyor. Ardından, Atatürk'ün Lozan sonrası askerliği bıraktığını, Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu ile meşruluğunu kanıtladığını, Saltanat ve Hilâfeti ilga ederek Avrupai bir devlet kurma eğiliminde olduğunu ve lâiklik, fes, Medeni Kanun, Alfabe maddelerine de değinerek: "1919'dan beri hareketinin başlangıcından beri maksadının ne olduğunu sarahatle biliyordu: Yani mülkî ve lâik bir cumhuriyet tesisi."⁷¹ diyor-du.

Nobert Bischoff'ın Türk ve Fransız elçiler huzurunda verdiği "Yeni Türkiye'nin Kalkınmasında Geopolitik ve Manevi Âmiller" adlı konferans, 7 Ekim 1935 tarihli "Reichpost" Viyana'dan Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si'ne aktarılmış "Modern Türkiye'nin Oluşu" başlığı ile verilen bu konferans metninde Türkiye'nin yenileşmesi hikâye edilirken, göçebe yaşayıştan şehirleşmeye geçiş süreci üzerinde durulur : "Türkler her ne bahasına olursa olsun kuvvetli olmayı tavsiye eden tarihten örnek almışlardır. Buna erişmek için de şu lâzımdı: Eski âdetlerden, eski ananelerin mukaddes kıldığı haklardan, hâkimane ve kanaatkâr duygulardan vazgeçmek işte büyük önder, ulusundan bunun gibi şimdiye kadar hiç görükmemiş değişiklikler istemiye mecburdu."⁷², "Ulus ve teknik, modern Türkiye'nin meşgul olduğu başlıca mevzulardır. Bu meselelerden hiçbirisi, eski Osmanlı İmparatorluğundan kalan platform üzerinde yetiştirilemezdi. Her ikisi de Avrupa'nın, İs-

71-M.E.Herriot, a.g.e., s.77.

72-Norbert Bischoff, a.g.e., s.117.

lâmiyete yabancı olan mahsulleridir. Türk Ulusu, batının kültür hayatına, ağır bir zaruret zorile girmiştir. Bu, eski Asya kültürünün, mütecanis bir medeniyet hamurunun içinde erimesi değil, Asya'nın ulusal hususiyetlerinin yeni cereyanlara karşı kapılarını çaması demektir. Böylelikle ilk defa olarak bir Türk sosyete-si kuruldu ve eski göçebe Türk, ilk defa olarak yerleşti. Eski Türk asker olarak padişaha vilâyetler fethetmiş, buraları yine padişah adına idare etmiş fakat hiçbir zaman toprağa bağlanmamıştı. Şimdiki Türk ise toprağa bağlandı, yerleşti."⁷³, "Bundan sonra çadırların yerine taş ve betondan binalar yükselmiye başladı."⁷⁴ "Türkiye, dünya kültüründen tamamilе istifadelenmek istediği için, yeni yapılan binalar, Avrupa'da şark sitili addedilen mağrebi üslûbunu taşımıyorlar. Türkler aynı sebepten fes ve sarığı çıkardılar, aynı sebepten Lâtin harflerini kabul ettiler, aynı sebepten kanunlarını Avrupa'dan aldılar. Türkler İslâmiyet kültüründen ayrılarak batı kültürüne girdiler, çünkü ancak bu kültürün onlara lâzım gelen teknik vasıtaları, yani mevcudiyetleri için lâzım gelen yardımcı kuvvetleri temin edebileceğini anlamış bulunuyorlardı."⁷⁵

Yedi Gün, Cumhuriyetin onuncu yılında "Dün Bugün" başlığı altında yeni Türkiye'nin ulaştığı noktayı resimli olarak verirken şu ayrıntılara yer verir: «Dün, yer yer işgal altında harap bir vatanda ecnebi uşağı halifelerle ahlâkı ve maneviyatı kemiren dar kafalı softalar; kuru bir kalabalık halinde görmek istedikleri

73-Norbert Bischoff, a.g.e., s.117-118.

74-Norbert Bischoff, a.g.e., s. 118

75-Norbert Bischoff, a.g.e., s.118

milleti, sade namus ve şerefinden değil insanlığından da mahrum etmek için düşmanlarla elbirliği etmişlerdi. Ordu bozulmuş, donanma namına bir kaç gemi enkazı kalmıştı. Milletin kanı emilir, Millî servet yabancılara peşkeş çekilir, bunun komisyonile ölçüsüz bir israf ve sefahat yapılırdı. Bu yarı müstemlekedeki her şey yabancıların elinde idi, muhakemeler bile! Buğdayımıza varıncaya kadar hariçten satın alırdık. Halk cehalet ve bakımsızlık içinde yüzerdi. Kadın bir maldı. Kadılar her şenaati karakaplı kitaba uydururlardı. Kıyafetimiz bile maskaracaydı. Sevr saltanatındı, ölümdü.⁷⁶ "Bugün, her sahada istiklâlini almış, günden güne imar edilen bir yurttaki, daima ileri giden imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir millet, asırlara sığmıyan inkılâpları çok kısa bir zamanda yarattı. İnkılâbı ve istiklâli kuran kahraman Türk ordusu milletin özüdür. Denk bütçe düzgün ödeme Cumhuriyet maliyesinin esasıdır. İktisat savaşı daima yeni zaferlerle taçlanarak ilerliyor. Demiryolları ile kömüre, bakıra varılıyor. Akdeniz Karadenize bağlandı. Şimdi her ihtiyacımızı memleket içinde görebiliyoruz. İhtiyarları bile okutmak için mektepler açıldı. Cumhuriyet Türk kadınına haklarını verdi, medenî kanunlar hakiki mahkemeleri kurdu. İnkılâp, kıyafette bile medenî alemle aramızda ayrılık gayrılık bırakmadı. Lozan Cumhuriyetidir, hayattır!"⁷⁷

Burhan Cahit Morkaya Türk İnkılâbının özü üzerinde titizlikle durur: "Yeni bir Türkiye kuruluyor. Yeni devletin temellerindeki çürük basamakları söküp atmak yerine taze, emniyetli isnat-

76-Yedi Gün, Cilt 2., No:33.,20.Birinci Teşrin 1933, s.3

77-Yedi Gün, a.g.d., s.3.

lar koymak lâzımdır."⁷⁸, "Hali, vaziyeti dümdüz gören insanlar için bu kadarı yeterdi. Memleket düşmandan kurtarılmış, siyasî haklarımız geri alınmış, müstakil bir devlet olmamız kabul edilmişti. Fakat Türk milletini böyle ölüm haline getiren idare şekli devam edebilir miydi?"⁷⁹

Şeyh Sait isyanı ve İstiklâl Mahkemeleri olaylarından sonra, bu gibi düşünce ve eylemlerin meydana gelmesini önlemek için, Burhan Cahit Morkaya panzehir adını takdığı medeniyetin kullanılmasına karar verildiğini belirtiyor, ve : "İki yıl evvel, şariat, hilâfet diye silaha sarılanların, iki yıl sonra başlarına kasket giydirip "Yaşasın Cumhuriyet!" diye bağırmalarını mutlak bir zaferin nitecesi olarak kabul etmek hatadır. Dünyada hiçbir kuvvet ve hiçbir zafer asırların atavik tesirile gönüllere işlemiş akideleri söküp atamaz ve atamamıştır. Bunları söküp atacak kudret ancak ve ancak o akideleri gülünç hale getirecek taze akidelerdir. Ve Kemal Atatürk milletinin ruhuna işte bu taze imanı vermek sayesinde muvaffak olmuştur."⁸⁰

Ulus terbiyesi ve dünya görüşüne de değinen Burhan Cahit Morkaya, Osmanlı saltanatı devrinde Türk ulusunun terbiyesinin çöl kabilelerinin adetlerine göre verildiğini ve bunun için; Avrupa'nın içlerine kadar gittiği halde, Batı ilerleyişinin izlerini takip edemediği kanısındadır. Bu tezi romanlarında da savunur. Nişanlılar'da: "Ecdâdımız bile Viyana kapılarına kadar kılıçla gittikleri halde kafalarını o âleme sokamamışlar. Avrupa ile her

78-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya Lozan Ankara, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1933, s.54.

79-Burhan Cahit Morkaya, Gazi Mustafa Kemal, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1930, s.43.

80-Burhan Cahit Morkaya, Atatürk'ün İki Cephesi, Kanaat kitapevi, İstanbul 1939, s.38.

temasımız kılıç kılıca olmuş, kafa kafaya gelmemişiz."⁸¹

Avrupa'da okumuş ülkeye dönüşte bir Musevi tüccarla ortak iş yapıp çok para kazanan (Elektrik aletleri ve makinaları komisyonculuğu) Suat Pertev, nişanlı ve hatta evli olduktan sonra da Nilüfer'i elde etmek isteyen bir gençtir. Batılılaşma ile ilgili düşünceler onun ağzından: "Döndüm, bildiğim şeyin bütün tılsımı kazanmaktı. Nasıl kazanmak? Şunu anladım ki, kazanmak için her şeyden evvel kafa ile çalışmak ve halkın ruhunu anlamak, eski usul babadan kalma basma kalıp ticaret şekline ve zihniyetine nihâyet vermek. Bunun için ilk düşündüğüm şu oldu. Bir kere bugünün vaziyetinde memlekette bize iş yaptırmak istemiyenlere karşı cephe almak doğru değildir. Bilâkis, onlara sokulup yavaş yavaş sanatlarının esrârını öğrenmek lâzımdı."⁸² şeklinde açıklanır.

Burhan Cahit Morkaya bir ulusun diğerleriyle bir bakıma ortak bir yaşantısı olduğunu kabul eder ve düşünce, bilgi, görgü.. vb. de denklik olursa, bu ortak yaşayışın ahenkli olabileceğini savunur: "Bir millet yalnız tarihi bir teşekkül manası ifâde etmez. O milletin umumi medeniyet âleminde muasırlarile bir tempo da giden bir kafası, bir zevki, bir cemiyet hayatı olması lâzımdır."⁸³ , "Osmanlı ismi verilen hey'etin karaktersiz, manasız, cansız, teşkilâtını birer birer temizlemez, Türk topraklarında şuurlu, iradeli, haysiyetli bir Türk varlığı kurmak zamanı gelmiştir. Ve bunun için ilk hamleler yapılmıştır. Tekkeler, medreseler

81-Burhan Cahit Morkaya,Nişanlılar, İnkılâp Kitabevi, İst.1937, s.53.

82-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.54.

83-Burhan Cahit Morkaya,Mudanya Lozan Ankara, Kanaat Kütüphanesi, İst.1933,s.67.

kapandı. Fes külah atılmıştır. Din, dünya işlerinden ayrılmıştır. şimdi yeni Türk devletinin dimağını yetiştirmek vazifesini de inkılâp kahramanları üzerlerine almışlardır."84

"Türk milletinin ruhundaki cevheri keşfeden ve onu işlemesini bilen"85 olarak gösterilen Kemal Atatürk'ün düşmanı yendikten sonra, "Türk'  maziye bağlayan çürük ve uyuşturucu"86 bağlardan kurtarma gayreti, bir bakıma Türk'  Avrupalı'dan ayıran engellerin yıkılması olarak da görülür ve şöyle sıralanır:

"1- Bir kanunla başlarımızdan şarklılığı, aykırılığı, geriliği ve saflığı temsil eden fesleri attırdı.

2- Kadınların umumi hayata karışabileceklerini ilân etti.

3- Mekteplerde Türk yavrularına hiç de faydası olmıyan Arapça ve Acemceyi kaldırdı.

4- Türk aile hayatını, cemiyet hayatını maziden ayıracak en yeni Avrupa kanunlarını aynen kabul ettirdi."87

Atatürk'ün on yıl içinde gösterdiği başarını, onun zamanlama yeteneğine bağlıyan ve ısl hat hareketleriyle kıyaslama yaptığı inkılâpçılık için Burhan Cahit Morkaya "Mudanya Lozan Ankara" da: "Hakikat, büyük Gazi bugün yeni cumhuriyetin onuncu yılında gördüğümüz yeni Türkiye'ye bu şekli verebilmek için on yıl evvel kafasında hazırladığı programı kuvvetli bir zincirin halkaları gibi dokuz on yıl içinde birer birer tatbik etti. Gazi'nin en b -

84-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.68.

85-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.35.

86-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.35.

87-Burhan Cahit Morkaya, Gazi Mustafa Kemal, Kanaat Kütüphanesi,  st.1930, s.54.

yük vasfı yaptığını, yapacağını çok düşünerek ve zemini hazırlıyarak yapmış olmasıdır. Mazide ıslahat diye yapılan bir çok yeni hareketler çok geçmeden kırılmıştır. Fakat Gazi Mustafa Kemal'in büyük bir ruhiyatçı dehası ile ileri attığı fikirler derhal hayatımıza girmiş ve kökleşmiştir."⁸⁸ der.

Türk ulusunun da bu konuda, istekli ve yardımcı olduğunu savunurken: "Şimdi milletle reis arasında fikir birliği, iman birliği vardı. Türk milleti artık uyanmak kurtulmak istiyordu. Türk reisisicumhuru da bu cevherli milleti uyandırmak, kurtarmak, hür, şerefli, medeni bir Avrupa devleti haline getirmek istiyordu. Bu iki taraflı birlik büyük inkılâbın dokuz on yıl içinde milletin ruhuna işlemesine çok yardım etti. Gazi Mustafa Kemal inkılâp hamlelerini hastasını anlayan yüksek bir doktor gibi parça parça, zamanını kollıyarak yaptı. Türk milleti de akıllı, kurtulmasını isteyen tedbirli bir hasta gibi bu ilâçları zamanında aldı ve hazmetti. Bugünün Türkiye sindeki zindelik işte bu iki başlı gayretin mucizesidir."⁸⁹ açıklamasını getirir.

b- Tekke Zaviye ve Türbelerin Kapatılması

"Bir siyâsal kültür, sosyal mobilizasyon sonucu olarak, kendi içinde de değişime uğrayabilir. Sosyal mobilizasyon, eski sosyal ekonomik ve psikolojik bağların aşınması veya yıkılması,

88-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya Lozan Ankara, Kanaat Kütüphanesi, İst.1933, s.36-37.

89-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.38.

insanların yeni sosyalleşme ve davranış örüntülerini kabule hazır hale gelmeleri sürecidir. Sosyal mobilizasyon, bir halkı devlet ve siyâset hakkında çok daha bilinçli kılar. Siyâsal mobilizasyon içinde eğitim, en önemli faktör gibi görünmektedir. Sosyal mobilizasyon (ve özellikle eğitim) uzun vâdede siyâsal kültürlerde önemli bir değişme kaynağı olabilir. Sosyal mobilizasyon hızlandıkça, yöresel ve uyruk nitelikleri zayıflaması olasılığı artar."⁹⁰ Ergun Özbudun'un bu çevirisinde; ulus eğitiminin önemi vurgulanmaktadır.

Sosyal ve siyâsal değişimin söz konusu olduğu Türkiye'de bu noktaya dikkatle yaklaşıldığı izlenir. Önce, köklü, değişikliklerin gerçekleşmesine engel olacak unsurların ayıklanması, konuya bakışın ve onu ele alışın bir ifâdesidir.

Burhan Cahit Morkaya Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasını bu açıdan değerlendirmektedir:

"Kemal Atatürk askerî sahada ne kadar realist ise, siyasî sahada da o kadar realisttir."⁹¹, "Onun nefret ettiği şey, hayal üzerine yürüyen fikirlerdir. Ve muhakkak ki, onu bütün bir husumet dünyasına karşı haklı ve galip çıkartan kudret de bu realistliğidir."⁹², "Milleti yetiştiren mektepler cahil hocaların elinde idi. Hocalar herkesin akidesine, telâkkisine, vicdanına karışıyorlardı. Halkın hukukunu, alış verişini tayin eden adalet ka-

90-Huntington,P ve Dominguez,I, Çev.Ergun Özbudun, Siyasal Gelişme, S. Yayını, Ankara 1975, s.35.

91-Burhan Cahit Morkaya,Atatürk'ün İki Cephesi, Kanaat Kitapevi, İst.1939,s.18.

92-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.26.

pısı cerrar, cahil, keyfe göre fetva veren şeriatçilerin tesiri altında idi.

Bu iki nokta bir milletin beynelmilel mevkiini tayin eden pek mühim temeller olduğuna göre yaşamak, yükselmek isteyen bir cemiyetin bu kadar eski ve cahilâne temeller üzerinde yeni bir devlet kurması imkânı yoktu. Dünya üzerinde devlet teşekküllerinde dinin nüfuzu kalmadığı, hattâ siyasî birlikler içtimai cereyanların şekline göre değişmeye başladığı bir devirde yeni Türk devletinin cahil aşiretler için konmuş nizamlarla idare edilmesi gülünç bir şey de olurdu."⁹³ , "Tekkeler, Arap ve Bizans mutaassıplarının yadigarı birer fesat yuvası idi. Hükümdarlar halkın cahil kalmasını ister. Şeyhler, hocalar da aynı fikirdedir. Çünkü menfaatlari müşterektir. Halk uyanırsa hükümdarlardan hakkını ister ve "kadi"nın şeyhin, hocanın cahilâne mertavalını yutmaz. Bunun için sarayla tekkeler elele çalışırlar. Bir tarafın silâh kuvveti, bir tarafın din kuvveti halkı boğmuştur. Din arada terazidir. Ve ağırlık milletin sırtındadır. Tekke sıkışınca saray silâhı ile imdada koşar. Saray müşküle düşerse hoca elinde fetvası ile ortaya çıkar. Bazen bu iki kuvvet biribirine de düşer. Fakat menfaatlari müşterek olduğu için çabuk barışırlar."⁹⁴ , "Kuvvetini ilimden, fenden, medeniyetten alan bir cemiyetin böyle cehâlet ve taassup üzerine kurulmuş bedbahtlara müsaade edemiyeceği mâlûmdur. Yeni Türkiye devleti eskiden olduğu gibi ıslahat projeleri ile kanaat

93-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya Lozan Ankara, Kanaat Kütüphanesi, İst.1933, s.40.

94-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.56-57.

edemezdi. Yapılacak işler derhal tatbik edilmesi lâzım şeylerdi."⁹⁵

2 Eylül 1925'te tekke, zaviye ve türbeler kapatıldı. Buralarda bulunan kişilerin kıyâfetleri yeniden düzenlendi. Din adamlarının dinsel kıyafetlerinin kesin şeklini alışı ise 3 Aralık 1934 tarih, 2596 no'lu kanunla olmuştu.

c- Şapka ve Kılık Kıyafet

Şapka batının uygarlık sembolu olmuştu. 25 Kasım 1925'te 671 no'lu kanun ile şapka giyilmesi zorunlu hale getirildi. Şapka konusuna geniş yer veren Burhan Cahit Morkaya Mudanya Lozan Ankara'da konu ile ilgili şu açıklamayı getirir:

"Fes kumaşı, şekli ile bir devri temsil eder ki Türk bu devirde Viyana'da Alman arazisine kadar kılıç salıp girdiği halde gene Asyaflıktan kurtulamamıştır. Ve Türk medenî cihanın karşısına her çıkışında fesle şapkanın bir kafa ve kanaat ayrılığı yarattığına, fesin karşısında bütün şapkaların cephe aldığına şahit olmuştur.

.....

Şef 1925 Ağustosunda 24. günü Kastamonu'ya hareket etti...

.....

Büyük Şefi karşılamak için şehirden uzaklara giden binlerce halk, Gazilerini bir panama şapkası ile otomobilden inerken gördüler ve çığgınca alkışladılar.

Cemiyetin ruhundaki hassasiyeti, kabiliyeti iyi gören büyük

95-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.58.

dahiler hareketlerini çok iyi tanzim ederler. Böyle asırlarca başına fes giyen ve şapkayı kızıl gâvurluk alâmeti olarak telakki eden bir cemiyetin bu ruhîhaletini ancak Gazi gibi, insanların ve milletlerin psikolojisini tanımış büyük fıtratlar kavrayabilirler. Büyük Şef bu hareketi ile yıllardan beri Türk beynine burgu gibi sokulan taassubun başını kopardı. Daha o geceden itibaren Türkiye'nin her tarafında halk başlarındaki fesleri atmağa başladılar. . . .

Fes ve şapka işi tamamiyle böyle olmuştur. Gazinin başında şapkayı gören kanun, emir beklemeden onun peşinden sürüklenmiştir.

Bu suretle fesi, sarığı bir din ve taassup bayrağı gibi kaldırmak isteyenlerin bir ümidi daha kırıldı."⁹⁶

Muhit'e milletin şapkayı nasıl giydiğini anlatan Talat Müm-taz Bey'in sözleri yazarın anlattıklarıyla aynı doğrultuydu.⁹⁷ Halkın Atatürk'ü alkışlarla karşılamış olması ve derhal şapka giymesi, ulusun yenileşme olaylarına katılmasındaki isteği vurgulaması bakımından önemliydi. Bu isteğin bir devamı ve başka bir görüntüsü olarak kadınların, çarşaf ve peçe gibi giysileri bırakıp çağdaş giysilere yönelişi veriliyor. Erkek giysilerinde de çağdaş kıyafetler görülmeye başlıyor.⁹⁸

Yedigün' de Nudiye Hüseyin hanım, çarşaf ve peçe azabını tanımayan genç kıza ne mutlu,diyerek çarşafılı günleri anlatıyor.⁹⁹

96-Burhan Cahit Morkaya,a,g.e., s.52-53-54.

97-Muhit, No:11,Eylül 1929,s.1-2.

98-Halk, Sayı:12,29 Nisan 1929,s.3.

99-Nudiye Hüseyin,Yedigün,No:20;26 Temmuz 1933,s.7-8.

Burhan Cahit Morkaya'nın romanlarında, daima şık giyimli hanımlar ve beyefendiler var. Spor giyim yeri geldikçe, tenis, golf, yürüyüş vb. kıyafetler özenle belirtiliyor. kolejli kızları, okul giysileri içinde tasvir ederken, toplumun böyle görüntülere henüz alışık olmadığını da vurguluyor: "Lâcivert etekleri, dizkapaklarını bile örtmeye zahmet çeken iki kız ellerinde dar ve uzun maron çantalarıyla vapurun merdivenlerini çıkarken, kalabalık arasında genç ve hatta yaşlı erkek başlarının, ten rengi çoraplara sarılı gergin bacaklarla beraber hareket ettiğini görüyordum."¹⁰⁰

Sonuçta Burhan Cahit Morkaya varılan noktadan memnundur: "Gazi Mustafa Kemal İstiklâl Mücadelesinin zaferinden yalnız istilâdan kurtulmuş bir millet değil, medenî hayata hazırlanmış ve medenî milletlerle bir hizaya gelmiş asrî bir millet çıkardı."¹⁰¹ "Hürriyet 1908'de ilân edilmişti. Hürriyet kahramanları memleketin istibdat devrinde hiçbir terakkiye nail olmadığını söyliyerek Japonya gibi Türkiye'nin de kırk senede Avrupa'ya benzeyeceğini iddia etmişlerdi.,1908'den 1918'e kadar geçen on yıl içinde memlekette Avrupa'ya benzemeğe dair bir iz ve eser görünmedi. Fakat Cumhuriyetin ilân edildiği günden bugüne kadar geçen on yıl içinde Türkiye'de kırk senede değil dört yüz senede yapılamıyan şeyler yapıldı."¹⁰², "Garp medeniyeti olgun, tekâmül etmiş bir âlem-di. Bunun bütün vasıflarını ve şekillerini benimsemek lâzımdı. Yeni Türkiye için artık şark yoktu. Garbe doğru istikâmet alınmıştı."¹⁰³

100-Burhan Cahit Morkaya,Ayten, Burhan Cahit Matbaası, İstanbul 1927, s.12.

101-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.74.

102- Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.73-74

103- Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.59.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MORKAYA'DA TOPLUM AİLE ve BİREY

a-Medeni Kanun

"Bugünün ihtiyaçlarına uygun kanun yapmak ve onu iyi uygulamak refah ve ilerleme sebeplerinin en önemlilerindendir."¹⁰⁴
(1925, Atatürk).

"Adli siyâsetimiz temel esası, zamanın değişmesi ile hükümlerin de değişmesi gerekeceğinin inkâr edilmez olduğu kuralıdır."¹⁰⁵
(1922, Atatürk).

"Hukuki hükümler zaman ve ortam içinde toplumların uğradıkları değişikliklere göre değiştiklerinden, on dört yüzyıl önceki zamanın ve ortamın ihtiyacına göre lüzumlu ve yeterli görülmüş olan esaslar yerine, bugün bir çok çeşitli kanunlar ve usuller konulması zorunluluğu görülmüştür. Bunlar bile kalıcı olmayıp zamanla değişmeye mahkumdurlar."¹⁰⁶ (1933, Atatürk).

"İşte büyük Şef Türk milletine siyasî imtihandaki zaferile mütenasip medenî bir devlet sistemi kurmak için her şeyden evvel bu çürük temeli yıkarak yerine beynelmilel kuvveti haiz bir nizam koydu. Din ile devleti ayırt eden kanunlar hazırlattı."¹⁰⁷ diyen

104-Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 1, 1945, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü yayını, s.328.

105-E.Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, 1981, MEB Dev.Kitapları yayını, s.67.

106-Tarih II Kitabı, 1933 (Orijinal Belgeleri Gnkur.Atatürk Bşk'nda), s.92.

107-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya, Lozan Anakara, Kanaat Kütüphanesi, İst.1933, s.40-41.

Burhan Cahit Morkaya, yeni düzenin yeni hukuk anlayışını belirtir. Devletlerin hukuk sistemleri, temellerine uygun olarak kurulur. Din devletlerinde, devletin hukuk kuralları dinsel kökenlidir. Bir imparatorluk olan Osmanlı devletinde de hukuk kuralları din-den kaynaklanır. Kur'an, hadis, kıyas ve icma kurallarının oluşması ve uygulanmasında esas olurken, "örfi hukuk" denilen hükümdarın doğrudan müdahalesi ise, yine dine uygun olmak zorundaydı. Toplumsal yaşantıda kadına hak tanımayan; "kadı"lı mahkemesiyle adâleti sağlamada şüpheler uyandıran Osmanlı Devleti hukuku, Mecelle ile ticâret ve ceza alanlarına bazı yenilikler getirdiyse de, güncel hayatın getirdiği sorunları çözümlenmede yetersiz kaldı.

Aile yapısında kadının ikinci plânda kalması ve çalışma dünyasının dışında bulunması toplumsal yapıyı doğrudan ilgilendiren, doğulu bir yaşayış biçimiydi. Şöyle ki: Bir erkek birden fazla kadınla evlenebilir. Boşanma hakkı yalnız erkeğe aittir. Evlilikte kızın anne ve babası karar verir. Kız çocuk mirasa erkek kardeşleriyle eşit oranda katılamaz. Kız çocuk erkekle eşit öğrenim hak ve olanaklarına sahip değildir. İş sahasında ise; kadın ancak belirli bazı işleri yapabilir. Mahkemede iki kadının şahitliği, bir erkeğin şahitliğine karşılık olarak kabul edilirdi.

Osmanlı toplumunda peçe ve kafes arkasında saklanan, ve ülkenin gerçeklerinden habersiz bir yaşantıya sürüklenmiş olan Türk kadını, zamanla modern yaşayışa ve düşünceye doğru adım atar. Daha çok İstanbul'da görülen kıpırdanmaları ilk anda ülkenin genelinde düşünmemek hatalı olmasa gerek.

İnsanın aile ve toplumdaki yeri, gördüğü eğitime paralel

olarak belirir. Osmanlı toplumunda kız çocukları sadece "Sıbyan Mektepleri" ne gidebiliyordu. 1840'lı yıllarda bazı kız okulları görülür.¹⁰⁸ İlk olarak ebelik eğitimi veren (1842) bir çalışmadan söz edelir, ama 10 İslâm, 26 Hıristiyan mezun veren (1845), okuma yazma aranmayan bu okulda pratik çalışma yapılmaktaydı.

1858'de Kız Rüşdiyesi, 1869'da Kız Sanayi Okulları (Kısa süre sonra kapatıldı), 1870'de Darülmuaallimât (1873'te 17 mezun verdi) gibi okullar, Osmanlı toplumunda görülenlerdi.

1874 yılında 10 kız okulunda, 294 kız öğrenci yanı sıra, özel öğretimle yetişen kız çocukları da vardı.

Tanzimât ve İkinci Meşrutiyet arası kadının sosyal hayatta bir takım haklar aldığı görülür. Hastanelerde kadın-erkek muayene saatleri ayrı ayrı vakitlerde olmak üzere ilân edilir. Böylece kadınlar erkeklerle karşılaşma korkusu olmadan muayene olabileceklerdi. Öte yandan, evlenirken kızlardan alınan "gelinlik vergisi" kalkar. Bu ara çıkan kanunların en önemlilerinden biri "Yeni arazi kanunu" olur. Bu kanuna göre; kız çocuk bundan böyle, erkek kardeşi yoksa, babasının toprağına sahip olabilecekti.

Bu ilerleyiş İkinci Meşrutiyet döneminde bir takım ilk okul üstü kız okullarının açılışı ile sürer.

1917-1918 yıllarında açılan kız liseleri-Bezmi- âlem Valde Sultan, Çamlıca, Erenköy, Kandilli (1922'de Ankara, İzmir kız liseleri)dir.

1914'te kurulan İnas Darülfünunu'nun 1920'de Yüksek öğret-

108-Osman Ergin, Türk Maarif Tarihi, Osmanbey Matbaası, 1943, Cilt 1; Bkz. EK-1

men (kız-erkek) okulu olması, ders saatleri ayrı ayrı olsa da önemli bir adım olarak görülür.

Osmanlı kadının, 1909'dan itibaren kurduğu derneklerle sosyal hayata doğru bir kayış içinde olduğu izlenmekteydi. Daha çok İstanbul ve çevresinde faaliyeti olan bu dernek çalışmaları, doğal olarak ülke çapında fazla bir etkinlik gösteremedi. ¹⁰⁹

109-Tezer Taşkiran, Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları, Başbakanlık Basımevi, Ank.1973. s.20 Bu eserde İkinci Meşrutiyet ve sonrası faaliyete geçen dernekler:
1908- Cemiyet-i imdâdiye, başkan Fatma Aliye.
1909- Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan, Kurucusu Nuriye Ulviye.
1912-Hilâl-i Ahmer (Kızılay Hanımlar Merkezi)
1912-Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi, kurucusu Nezihe Muhittin.
1913-Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan, kurucusu Nuriye Ulviye.

Aynı kaynak, 1919'da Osmanlı Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi tarafından hazırlanan takvimin yayınladığı dernekler listesini de veriyor. Bu listeye göre hanımlarla ilgili dernekler şöyle:

- 1)İstihlâk-i Millî Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi.
- 2)1914- Şişli Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniyesi.
- 3)1914- Bıçkı Yurdu.
- 4) 1915-Bikes Ailelere Yardımcı Hanımlar Cemiyeti.
- 5)1916-Türk Ocağı.
- 6)1916-Biga Yurdu.
- 7)1917-Kadıköy Fakirperver Hanımlar Cemiyeti
- 8)1917-İslâm Kadınları Çalıştırma Cemiyeti.
- 9)1918-Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Derneği.Hanımlar Merkezi)
- 10)1918-Muallimler Cemiyeti.
- 11)1918-Üsküdar Bıçkı Dikiş Yurdu.
- 12)1918-Musikî Muhibbi.
- 13)-1918-Asrî Kadın Cemiyeti.
- 14) 1918-Amerikan Kolej Talebeleri Türk Mezunları Cemiyeti.

Yardım, müzik sevgisi, kadınlığı yükseltme ve bunun gibi gayelerle kurulmuş olan bu derneklerin varlığı, modernleşme yolunda olan Türk kadınının artık hukuksal açıdan bir takım haklar elde etmesinin zamanının geldiğini gösteriyor. Afet İnan bu gelişmeye bir konferansında işaret eder: "Türk kadınlığının mücadelesi ise evvelâ kapalı hayattan çıkabilmek, sonra ise öğretim ve eğitim sahasında ilerlemek ve kız okullarına sahip olmaktır."¹¹⁰

Bu konuda Atatürk'ün düşüncelerini ve tutumunu, yine Afet İnan aynı konferansında dile getirir:

"İstiklâl mücadelesi devrinde ise Türk milletinin erkek ve kadın fertleri aynı vatansever hisle elinden geleni yapmıştır. Atatürk başkumandan olarak, Türk kadının, resmî askerlik mükellefiyeti olmadan millî mücadeleye hizmet etmesini daima takdirle şükranla karşılamıştır.

.....

İstiklâl savaşı esnasında Büyük Millet Meclisi'nde "Hukuk Aile Kanunu Projesi" millî hükümetçe üzerinde durulmuş ise de sonradan bu çalışmalar 1926'da Medenî Kanun olarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun kabulü ile Türk kadını bir çok esas haklara, en ileri medeniyet seviyesinde ulaşmıştır. Atatürk'ün bu kanun çıkmasından önce umumî efkâra memleket ölçüsünde hazırlamayı hedef tuttuğu o yıllardaki nutuklarından anlaşılıyor."¹¹¹

110-Afet İnan, "Türk Kadın Haklarının Tanınmasının Kültür Devrimindeki Önemi", Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi, (Kalkınma için Bölgesel İşbirliği) RCD Semineri Tebliğleri, 9-11 Kasım 1967, Ank.1972, Türk İnk.Tar. Ens.Yayın No:12,s.113.

111-Afet İnan, a.g.k., s.113-114.

Bu konudaki açık örneklerden biri de Atatürk'ün Eskişehir konuşmasıydı (15.Ocak.1923):

"Bidayet Reisi-Bendeniz fikri hukukimi arzedeyim. Malumi âliniz Cevdet Paşa'nın mecellesi memleketimizde tatbik ediliyor. Ve bunun esası ahkâm-ı fıkhiyemizden ve şeriatten alınmıştır.

Gazi Paşa- Cevdet Paşa'nın mecellesinden, mecellenin ahkâm-ı fıkhiye esasatına istinâd ettiğinden bahsediyorsunuz. En ziyâde istinâd ettiği düstur nedir?

Bidayet Reisi- Kur'ân-ı Kerimdir.

Gazi Paşa- Cevabınızı teshil edeyim. Zaman ile ahkâmın tagayyürü...

Bidayet Reisi- Evet efendim. Ezmâmın tagayyürü ile ahkâmın tagayyürü gayr-ı kabil-i inkârdır. Mecelle yapılırken, o zaman için maslahat-ı nâs'a evfak olanlar konulmuş, halbuki gitgide ihtiyâç başkalaşmıştır. Ve bu ihtiyacât eldeki esasat ile tatmin olunamıyor. En mühim mesâil eldeki kanûnların diyk olmasından ve hükkâmın mevcut kanunla amel mecburiyetinden ve kanûnların da ihtiyaca kâfil bulunmamasından mütevellittir.

Gazi Paşa- Ne yapalım?

Bidayet Reisi- Bütün kavâmın hayat-ı ictimâiyemize ve ihtiyacat-ı memlekete göre tanzim edilmelidir."¹¹²

Eskişehir Adliyesi Bidayet Reisi Cevdet Bey'in Atatürk ile yaptığı bu konuşma dikkat çekiciydi. Siyâsetle ilgisi olmıyan

112-Afet İnan, G.M.K.Atatürk'ün 1923 Eskişyer-İzmit Konuşmaları, TTK.Ank., 1982, s.23-24.

Cevdet Bey tamamen kendi fikirleri olarak söylüyor ki; artık zamanın ve ülkenin şartlarına göre mecelle değişmelidir. Kanunlar konusunda değişiklik fikrinin Atatürk'ten önce, o işin içinde görevli olan biri tarafından söylenilmesi, olayın sadece bir oldu bitti değil, ülkenin normal gelişme sürecinin sonucu olduğunu gösteriyor.

Türk İstiklâl savaşını ve sonrasını her yönüyle tanıtmayı gaye edinmiş olan Burhan Cahit Morkaya, Mudanya Lozan Ankara'da Atatürk'ün 1923/23 Şubat gezisinden dönüşte Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmadan aldığı şu bölümlerde; kadının sosyal yaşayışta lâayık olduğu yerini yine gelişme sürecinin bir gereğı olarak vurgular:

"Onları kapatan bizim hodbinliğimizdir. Onlar yüzlerini cihana göstereyinler ve gözleriyle cihanı dikkatle seyreteyinler. Bunda korkulacak bir şey yoktur.

En mühim olarak şurasını ihtar ederim ki bu halin muhafazasında inat ve taassup hepimizi her an kurbanlık koyun olmaktan kurtaramaz. İsterseniz bildireyim ki bu kadar yüksek bir neticeye varmak için lâzım gelirse bazı kurbanlar da verelim. Bunun ehemmiyeti yoktur."¹¹³

"Türkler kanun nazarında eşit ve istisnasız kanuna uymakla zorunludurlar. Her türlü zümre, sınıf, aile ve fert imtiyazları ortadan kaldırılmıştır ve yasaktır." diyen 1924 Anayasasının 69. Maddesinde kadın erkek ayırımı yapılmadan "Türkler" olarak

113-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya Lozan Ankara, Kanaat Kütüphanesi, İst., 1933, s.47.

kanun maddesinin düzenlenmiş olması, vatandaş olarak kadının, erkeğin yanında görülüşünün bir göstergesi şeklinde alınabilir.

1926 bu kanunun gelişme gösterdiği en önemli yıldır. "1926' da müslümanların şahsî hukukunu dinî ahkâma göre tayin eden şeriat da terkedilerek İsviçre Medenî Kanunu Allah'ın emirleri yerine kaim oldu."¹¹⁴

17.2.1926 tarihi, Türkiye'de kadın hayatında yeni bir dönemin başlangıcıydı. Bundan böyle Türk kadını:

- a) Aile içinde erkeğe eşit haklarını alıyor,
- b) Mirasta erkek kardeşleriyle aynı paya sahip oluyor.

Eski hukuka göre çok karıllık vardı. Medeni Kanun, tek kadınla evlenme prensibini getirerek, aile düzeninin yeniden ve daha güçlü olmasını sağlıyor. Eski hukukta yalnız erkeğe verilmiş olan boşama hakkı bundan sonra, dava açmak ve mahkeme yoluyla karı-kocaya eşit olarak veriliyor. Çocuğun velisi olarak yalnız babası kabul ediliyordu. Artık anne-baba aynı sorumluluk ile çocuklarını yetiştirecek. Evlenme yaşı da kanunla belirtilerek, çocuk hatta bebek çağıdaki kız veya erkek çocukların aileleri tarafından evlendirilmeleri önleniyor. Şimdi kız ve erkek, kendi rıza ve kararlarıyla evlenme memuru huzurunda evleniyor.

Nuşin Ayiter'in 2-6/Kasım 1981 tarihinde yapılan Uluslararası Sempozyumdaki konuşması, "Atatürk ve Özel Hukuk Reformu" üstüneydi. Burada Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında iki

114-M.E.Herriot,"Eski Türkiye'den Yeni Türkiye'ye.",Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si, Dahili Vekâleti Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ank., 1938,(29. Kasım 1933.,Konferans.)

yıl yürürlükte kalmış olan Hukuk-u Aile Kararnâmesi ile yeni hükümetin ilk yıllarında kurulan Medeni Hukuk Komisyonu'nun adımlarının tereddütlü olduğu, fıkıh esaslarından kurtulamadığı, devrimi kavrayamadığı belirtilirken, 1926 için şu açıklama getirilir:

"Kurtuluş savaşından sonra yeni bir toplumun şekillendirilmesi amaçlanırken bireyin sadece devletle olan ilişkilerini değil, tüm hayat ilişkilerinin çağdaşlaştırılması istenmiştir. İşte 1926 yılının 4 Ekim günü yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu, Türk insanının tüm hayat ilişkilerinde çağdaşlaşmasının temeli ve Atatürk devrimlerinin en önemlisidir. Çünkü Medeni Kanun kabulünden amaç toplum yapısını değiştirmek, onun geleneksel yapısını çökerterek yeni bir düzen ve kalıp içinde yeniden kurmaktır."¹¹⁵

Hukuk değişimleri çağdaşlaşma sürecinin özüdür. 1926 Medeni Kanunu'nun getirdiklerini yeterli görmeyen Türk kadını, siyasi haklar elde etmede istekli ve ısrarlı görünmektedir. 1926 yılında Trabzon'da bir kadın konferansçı, Trabzon Türk Ocağı salonunda ilk defa bir kadın konuşmacı olarak dinlenir: "Herkes kadından vatan dersi alır da niçin o, vatanın idaresi ve mukadderatı söz konusu olduğu zaman ihmâl edilir?"¹¹⁶ Konuşmacı düşüncelerini belirtirken; Türk kadını ailede, iktisadiyatta, siyasiyatta görev başında olmaklığının ülkenin yararına olacağını savunur.

1927'de Türk Kadınlar Birliği tüzüğüne kadınlar için siyasi haklar sağlamaya çalışılacağını gösteren bir madde ilâve edil-

115-Nuşin Ayiter, "Atatürk ve Özel Hukuk Reformu", Atatürk'ün Düşünce ve Uygulamalarının Evrensel Boyutları, Ank.Üni.Rek.Yay.No: 83, Ankara 1983, T.T.Kurumu Basımevi, s.325.

116-Türk Yurdu, sayı:16,3.Cilt,1926.

di. Birlik başkanı Nezihe Muhittin ve Nakiye Hanım (Elgün) siyasi hakların elde edilmesi için uğraş verenlerin başında görülmektedirler.

20.3.1930'da Büyük Millet Meclisi'nde görüşülmeye başlanıp, 3.4.1930'da kabul edilen Belediye Kanununa göre, Türk kadınına siyasi hakları tanınır. Böylece seçme ve seçilme hakkına sahip oluşu, artık Parlamento seçimlerinde de aynı hakkı alabilmesi için önemli bir basamak teşkil ediyordu.

Atatürk, Medeni Bilgiler'de kadının seçme hakkına geniş yer verir. "Kadınların intihap Salâhiyetleri" başlığı altında, dünya harbinden sonra çoğu ülkelerde kadınların seçme hakkına kavuştuğunu, akıllıca olanın da bu olduğunu, kadınların gerçek hürriyete sahip olmalarının ancak siyasi terbiyeye sahip olmaları ile gerçekleşebileceğini ve çocuklarına hürriyetin kutsiyetini bu sayede telkin edebileceklerini anlatarak, Cumhuriyet rejimi ile kadının alması gereken mevkiyi işaret eder:

"Türk kadınının kabiliyeti, ehliyeti ve memleket işleriyle alâka ve iştigalini ispat eder misaller bilhassa istiklâl mücadelesinde az mıdır? Hulâsa, kadın intihap etmek ve intihap olunmak hakkını ihraz etmelidir.

Çünkü, demokrasinin mantığı bunu icap ettirir;

Çünkü, kadının müdafaa edeceği menfaatler vardır;

Çünkü, kadının cemiyete ifa edeceği vazifeler vardır;

Çünkü, kadının siyasi haklarını tatbik etmesi kendisi için faydalıdır."¹¹⁷

117- Afet İnan, Medeni Bilgiler TTK Basımevi, Ankara 1988, baskı 2, s.92.

Aynı eserin devamında: Cumhuriyet, eşitlik prensibine dayandığına göre kadın ile erkeğin ve herkesin herkesle eşit olması vurgulanarak; seçimlere aday seçme ve seçilme hakkına sahip olarak katılmasının, Türk kadınına ve Türk ülkesine sayısız yararlar getireceğine olan inancı dile getirilir. Ayrıca , Belediye seçimlerinden sonra, parlamento seçimlerinde de aynı hakkın tanınacağı bunun yakın bir zamanda olacağı haber verilir.

1932, 1933 yıllarında Türk kadınının sosyal yerini alma uğraşı devam etti. Vilâyetin bir ilânı ile ilgilenen bir kadın adayın başvurusu Akşam gazetesinde haber olarak verilmekteydi. Bu olayın 1. Sayfada haber olabilme niteliği göstermesi, konunun gösterdiği gelişimi izlemek açısından önemlidir:

"Hukuk ve mülkiye mezunu hanımların merkez memuru ve baş memur olacaklarına dair vilâyetin ilânı üzerine dün bir hanım polis müdüriyetine istida ile müracaat etmiştir. Bu ilk talip (Hukuk Fakültesinden 1932 yılında mezun) Hüceste hanımdır."¹¹⁸

Bir yıl sonra Milliyet gazetesinde, meslek seçimi söz konusu edilerek yine kadın erkek eşitliği savunulur: "Vatan yalnız erkeğin değil, kadın erkek hepimizindir! Türk kadını asker olabilir mi? Cumhuriyetin Onuncu yıl dönümünde Türk kadını askerliği istiyor. Mühendis, avukat, doktor, kimyager vb. hayatın her safhasına girdi..."¹¹⁹

Cumhuriyetin Onuncu yıldönümünde meslek ve çalışma olarak kadın erkek arasında pek ayrılık gözetilmediği, kadının bir çok

118-Akşam, No:4966, 7 Ağustos 1932, s.1.

119-Milliyet, No:2781, 6 Teşrinisani 1933, s.1.

iş sahasına girdiği basından izlenebilmektedir.

1934 yılında, Malatya Milletvekili İsmet İnönü ve 191 parlamento üyesi, Anayasa kanununun 10. ve 11. maddeleri ile, Milletvekili Seçimi Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bir madde eklenmesi hakkında B.M.M.'ne bir kanun teklifinde bulundu (0 sırada, B.M.M.'nin üye sayısı 317'dir).¹²⁰

Kanun teklifinin gerekçesi ise şöyle idi:

"Türk tarihinin her sahasında ve her safhasında erkeği ile yan yana her fedakârlığı yapan, ulus ve yurt işlerinde büyük feragatle her mahrumiyete, her cefaya ve her acıya katlanan, ulusun, yurdun felâket ve saadetlerine aynı hisle katılan büyük kalpli ve yüksek erdemli Türk kadını, müşterek eseri olan bu Cumhuriyet'te elbette ve elbette kendi evinin, kendi beldesinin işlerinde olduğu gibi, yasama işlerinde de temiz ve ciddi mevkiini alacaktır. İstibdat ve cehâlet devirlerinden arta kalan kötü ve sakat düşüncelerin, Cumhuriyet ve inkılâbın temiz erdemli muhitinde yeri yoktur. İşte bu düşüncelerle, yüksek Türk kadınına milletvekili seçme ve milletvekili seçilmek yolunda da erkeği yanında mevkiini vermeyi ve bu suretle yurdun bütün işlerinde onun temiz duygulu çalışmalarından istifade etmeyi temin etmek için, bu kanun teklif edilmiştir."¹²¹

120-Tezer Taşkiran, a.g.e., s.135'te kanun teklifi aynen veriliyor:

"5.12.1934, kanun Teklifi:

Madde 1- Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 10. maddesi aşağıdaki gibi değiştirilmiştir:

"Yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk, milletvekili seçmek hakkına sahiptir."

Sonuçta 1 Mart 1935 tarihinde onsekiz kadın milletvekili, T.B.M.M.'de milletvekilliği andı içti.

Cumhuriyetin on yılını anlatan eserinde Burhan Cahit Mor-kaya, yeni hayatın yeni kanunlarını tanıtır:

"Bu Şer'îye mahkemelerinin halkı ne zalim kararlarla sefil ve perişan ettiklerini eski devrin tarihi elbette yazacaktır. Medeni hayata giren bir milletin haklarını böyle bir teşkilâttan beklemesine imkân yoktu.

Medeniyet âlemi Fransa İnkılâbı gibi içtimaî ve siyasî bir hamle geçirdikten başka zamana ve yeni telâkkilere göre yepyeni kanunlar yapmışlar, cemiyete yeni bir nizam vermişlerdi.

Yeni Türk hükümetinin beyelmilel âlemde mevkiini tutması için bu kanunları benimsemesi lâzımdı. Bunun için her şeyden evvel en yaşatıcı bir varlık gösteren İsviçre Medeni Kanunlarını kabul etmeğe mecburduk.

Medeni kanunlar harp meydanlarında en medenî devletlerin sırtını yere getiren Türk milletinin kanındaki kabiliyet cevherini işletecek birer medeniyet serumu idi.

.....

İsviçre medeni kanunları Türkiye mahkemelerinde yeni Türk

Madde 2- Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 11. maddesi aşağıdaki gibi değiştirilmiştir:

"Otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk, milletvekili seçilebilir."

121-Tezer Taşkiran, a.g.e., s.136.

cemiyetinin içtimâî nizamı için tatbik edilecekti."¹²²

"Türk milletini kabiliyetindeki cevhere rağmen Asyaî bir cemiyet halinde çürüten sebepleri bulup, yıkmak ve yerine; ona hareket, hayat verecek vasıtalar bulup koymak lâzımdı. Devletin içtimâî nizamını, fertleri arasındaki muâşeret usul ve haklarını zamanın medenî ülkelerindeki cemiyet nizamlarına uydurmak lâzımdı.

.....

Yirminci asrın medenî devletleriyle yanyana gitmek isteyen bir millet yedi asır evvelki dinî nizamlarla idare edilemezdi. Yeni Türk devletini Arap, Acem, Buhara gibi Asyaî teşekküllerden ayırmak ve yanyana yaşadığı medenî cemiyetlerin hayatına kaynaştırmak lâzımdı.

Medenî bir cemiyetin fertleri arasındaki münasebet göçebe hayatı geçiren kabile nizamlarıyla nasıl temin edilebilirdi. Hükümleri yüzlerce yıl evvelki ihtiyaca göre tayin edilen "mecelle" ile medeniyet âlemine çıkmak şalvar ve poturla baloya gitmekten farksız olurdu."¹²³

Bu satırlarla Medeni Kanun savunularak, yapılan değişikliğin haklılığı ve gerekliliği anlatılmaktadır. Yazar ayrıca, İsviçre Medeni kanunlarının Türk mahkemelerinde uygulanması kararı, Teşkilât-ı Esasiye'nin lâik ilkeye bağlı olarak değiştirilmesi, evkaf idarelerinin ıslahı, Ankara'da Hukuk Fakültesi'nin açılma-

122-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya Lozan Ankara, Kanaat kütüphanesi, İstanbul 1933, s.42-43.

123-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.49-50.

sı, gibi hayatîyetin devamını sağlamak için gösterilen gayret ve çabaları sıralayıp, hukuksal değişimleri savunarak tanıtmaktadır.

Hukukun yürümesinin, kurulması kadar önemli olduğunu, bunun için adliye binası, Hukuk eğitimi ve eleman yetiştirilmesi olaya gerçekçi yaklaşımın somut kanıtları oluyor. Burhan Cahit Morkaya aynı eserinde şu haberi verir: "Adliye teşkilâtı medenî kanunların tatbiki için asrî bir şekilde tanzim edildiği gibi bu teşkilâtı harekete getirecek elemanlar da muntazaman yetiştirilmektedir."¹²⁴

Ahmet Mumcu Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi'nde konuya ışık tutar: "Yeni kanunları uygulamak için mahkeme örgütleri de yenileştirildi. Medreselerden yetişen yargıçlar yavaş yavaş işten alındılar. Atatürk daha 1925 yılında Ankara Hukuk Okulu'nu açmıştır. Bu yüksek okuldan çıkan hukukçular hep yeni kanunların anlayışına göre eğitilmişlerdi."¹²⁵

Gelişme sürecinde kanunlar eğer gösterge olabiliyorsa; Türk toplumunun Medenî Kanun ve Sonrası kanunları ışığında büyük bir atılım yaptığı söylenebilir. Yeni Türk toplumu, yeni ve kendi ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmiş hukuk kurallarıyla "Hukuk Devleti" özelliklerini yaşamaktadır.

Kadını ve gelişme sürecini izlerken; Türkiye'nin her bölgesinde yaşayan kadın için aynı sonuçların oluştuğunu söyleyemeyiz. Çeşitli nedenlerle bu gelişme kırsal ve kentsel bölgelerde

124-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.78.

125-Ahmet Mumcu, Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi, Ankara 1976, Baskı 4., s.158.

farklılıklar gösterir. Akşam gazetesinin dördüncü sayfasındaki bir haber, değişimin 1932 yılını sergilemektedir:

"Aydında kadın kıyâfeti.

Hamam kıyafeti olan peştemalla gezenler. Bu garip kıyâfetin bir an evvel ortadan kaldırılması lâzımdır.

.....

Artık bugün Türk kadını, dünkü saltanat devrinin kadını değil, İnkılâbın faal ve medeni kadını olmuştur. Bugünkü tekâmülile cidden on sene evveline benzemiyor.

Maalesef bu tekâmül Türkiye'nin her tarafında aynı şekilde ve seviyede bulunmıyor."¹²⁶

b- Eğitim Sorunu

Tüm ülke insanının ana diliyle okur yazar olması, her devletin ulaşmak istediği idealdir. Bu sorun halledildiği oranda, sosyal gelişme sağlanır. Fertler kendilerini, uluslarını, ülkelerini tanır; dünya üzerindeki konumlarından haberdar olur, dolayısıyla üstlerine düşen görevleri, yükümlülükleri idrak eder. Bütün bunların yanı sıra; devletle olan ilişkilerinde, onun da kendilerine karşı görevleri olduğunu öğrenmesi, vatandaşlık bilincine ulaşması, belli bir eğitime bağlıdır. Bunun başlangıcı ise ana dille okur yazar olmaktır.

Bir düzen kurulması ve kurulan düzenin yaşaması eğitime

126-Akşam, No:4954, 26 Temmuz 1932, s.4.

bağlıdır. Osmanlı devrinde okuma yazma oranının çok düşük olması, yeni Türkiye'nin öncelikle bu işe yönelmesine sebep oldu.

Kurumsallaşma, bu sahada "Yeni Mektep" politikasıyla belirdi. Eski öğretim kurumuna ait olan "Medrese" yerine, "Mektep" konuldu. Bütün vatandaşların bu kurumdan geçmesi; mesleği ne olursa olsun mektepten yetişmesi Cumhuriyetin korunması için düşünülmüş bir önlemdi. Çünkü Cumhuriyeti bilmiyen, ona nasıl sahip olacağını ve onu nasıl koruyacağını da bilemezdi. Bütün bunlar ise mekteplerde uygulanacak programlı bir eğitim gerektiriyordu.

Yeni okulların, yeni programlarının eskisinden bir hayli farklı olacağı muhakkaktı. Yeni düzen kendi kurumlarını yaratırken, kendi ilke ve prensiplerine uygun olacak yeni programını da oluşturuyordu. 1921 yılından Cumhuriyetin onuncu yılına değin, adım adım uygulanan bu programı izlerken, başlangıçtaki konumu ile uygun bir gelişme gösterdiği bir bütünsellik içinde yürüdüğü görülür.

Atatürk'ün daha 1921'de eğitim konusunu ele alması, Kurtuluş Savaşı devam ederken eğitime zaman ayırması dikkate değer bir hareketti. Birinci İnönü Savaşı'ndan sonra, iç ve dış siyasî durumun olgun bir ilerleyiş göstermesi, Kurtuluş Savaşı'nın başarılı yolda olduğu izlenimini veriyordu. Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, ülkenin en büyük düşmanı cehâletti. Cahil halkın yaptığı yanlış hareketler, çoğu zaman Millî Mücâdele'de büyük yaralar açıyor, bazı yerlerde; ona düşmandan daha çok zarar veriyordu.

Bunların görünmesi, eğitimi gündeme getirdi. Bir yandan Kurtuluş Savaşı devam ederken, diğer yandan Maarif Kongresi (16 Temmuz 1921) ilk defa olarak toplandı ve yeni eğitimin temelleri

atıldı. Bu kongrede konuşma yapan Atatürk, asırların ihmali olarak bugünkü devlette görülen yaraların tedavisi için sarfedilecek gayretlerin en büyüğünün eğitim alanında gösterileceğini belirterek, konuya nasıl bakıldığını açıkladı.

Eski yönetim "İhmal etme" ile suçlanırken; çarenin, eğitime verilecek önemde gösterilmiş olması, ihmâl konusunun eğitimde görüldüğünü, belirtir.

Daha önce 1 Mart 1921 tarihli Meclis Açılış nutkunda, Atatürk'ün bu konuda köklü değişiklikler düşündüğü anlaşılmaktadır:

"Maarif sıhhatli umumiye, nüfus ve umran cihetile, pek göze görünür netayiç henüz istihsal edilemedi; ancak bu hususta bariz semeratı fiiliye iktitafı için zemin ve zaman ve vesait ve çok paraya da ihtiyaç olduğu tasdik olunmalıdır; maamafih memlekat ve milletin azamî ihtiyacatı temin edilmek çareleri tetkik ve tettebbü edilmekte, atii karipte şayanı memnuniyet bir netice vücade getirebilecek zeminin izharile iştigal olunmaktadır."¹²⁷

Eğitim-sağlık-nüfus-refah seviyesinde henüz gözle görünür neticelerin alınamadığı söylenirken, bir millet hayatı için son derece önemli olan bahislerin üzerinde düşünüldüğü ve hatta çalışıldığı vurgulanmıştır. Birinci İnönü Savaşı (6-10 Ocak 1921) sonrası siyasî tansiyonun içeride ve dışarıda yükseldiği, Kurtuluş Savaşı'nın en hararetli günlerinde eğitim, sağlık ve refahtan söz edilmesi; savaşın yalnız cephede açılmadığını, top yekün bir kur-

127-1 Mart 1921 Meclis Açılış Nutku, Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri, Maarif matbaası, Seri A, No:1, 1939 İst., s.3-5.

(T.C.Maarif Vekilliği Ana Programa Hazırlıklar)

tulma savaşına girişildiğini işaret eder.

Atatürk, bugün yeterli paraya ve zamana sahip olımyabili-
riz; bu yokluklar maarif üzerinde düşünüp eğitim esaslarını sap-
tamamıza ve ulusal eğitim programımızı hazırlamamıza engel olamaz-
düşüncesiyle (16 Temmuz 1921) Ankara'da zamanın Maarif Vekâleti'
nin gayretleriyle toplanmış olan "Maarif Kongresi"nde, milletin
gerilemesinin takip edilmiş olan eğitim ve öğretim yönteminden
ileri geldiğini belirterek "millî terbiye programı"nı ilân etti.

"Silâhile olduğu gibi dimağı ile de mücadele mecburiyetin-
de olan milletimizin birincisinde gösterdiği kudreti ikincisinde
de göstereceğine asla şüphem yoktur."¹²⁸ Atatürk'ün Maarif Kong-
resinde yaptığı konuşmadan, ikinci ve daha önemli savaşın zihin-
lerde açıldığı, dahası başarının bu savaşın sonucuna bağlı göröl-
düğü anlaşılmaktaydı.

Bir yıl sonra (1 Mart 1922) Meclis açış konuşmasında ise,
eğitim programında nelerin gözetileceği ve nasıl olacağı açıklı-
ğa kavuşturuluyordu. Sonraları bu çizgi, Cumhuriyet döneminin iz-
lediği yol olarak görülür.

"Bu umurda muvaffak olabilmek için öyle bir program takip
etmeğe mecburuz ki, o program milletimizin bugünkü halile, içti-
maî, hayatî ihtiyacile, muhitin şeraitile ve asrın icabatı ile ta-
mamen mütenasip ve mütevafık olsun. Bunun için muazzam ve fakat
hayalî ve muğlak mütalealardan tamamen tecerrüt ederek hakikate
nazarı nâfizle bakmak ve el ile temas eylemek lâzımdır. Teşebbüs
edilecek şeyin neden ibaret olduğu ancak bu suretle kendiliğinden

128-16 Temmuz Maarif Kong.Nutku., a.g.e., s.4.

tezahür eder."¹²⁹ Bu nutkunda Atatürk; eğitim çizgisinde milletin bugünkü hali, sosyal hayatın gereksinimleri, çevrenin olanakları ve çağın gerekleri söz sahibi olmalı, düşüncesini savunmaktadır.

Bu dönemde, Ulus'un ve Devlet'in durumu çağın içinde değerlendirilip, iç ile dış arasında uyum sağlanılmaya çalışılır.

Ulusal Türk devletinin, diğer devletler yanında yer alabilmesi, onun yaşama şansıydı. Bunun sağlanabilmesi için, tüm gerçekleri görerek ve değerlendirerek oluşturulacak bir eğitim programına ihtiyaç vardı.

Ülkü dergisinin ilk sayısının önemli yazılarından biri "İnkılâp Terbiyesi" başlıklı olarak görülür. Bu yazıda çağdaşlaşma ve yenileşme şeklinde ifâde edilen Türk İnkılâbı ile yeni bir sosyal felsefe yaratıldığı anlatılarak, terbiyeli bir aklın hakimiyetinin sağlanması savunulurken, eğitimin önemi açıkça belirtilir:

"Buraya kadar arzedilen bu hürriyet mefhumu bir kanun şekli veya bir kanun icbarıyla meydana gelmez, ancak terbiyenin mahsûlü olabilir. Halk arasında âdetin, kökleşmiş fikirlerin, ananelerin tiranlığı vardır. Bunlar bir hükümdar tiranlığından daha az değildir. Onun içindir ki, halk terbiyesi, inkılâbımızın esas prensiplerinden birini teşkil etmiştir. Hürriyetin hakimiyeti, terbiyeli bir aklın hakimiyeti demektir. Akla, muhayyeleye, içtimâî duyguya kapıları açmak demektir."¹³⁰

129-1 Mart 1922 Meclis Açılış Nutku, a.g.e., s.6.

130-Mehmet Saffet, "İnkılâp Terbiyesi", Ülkü, s.1.c.1.Şubat1933, s.107.

Akla, hayal gücüne, sosyal duygulara kapıları açabilmek, halkın eğitimi ile mümkün görünür. Bunun ilk basamağı ise okuma-yazma öğrenmektir. Osmanlı devrinde mahalle mekteplerinde okuma-yazma öğreniliyordu ama, Arap harflerinin öğrenilmesinin zorluğu ve yazı dilinin Osmanlıca oluşu oranın düşük olmasına neden ol-maktaydı.

Ulus bir bütün olarak kabul eden Atatürk, 1 Mart 1922 Meclis Açılış nutkunda eğitimin temelini ve ilk amacını ilân eder: "Demıştim ki, bu memleketin sahibi aslisi ve heyeti içtimaiyemi-zin unsuru esasisi köylüdür. İşte bu köylüdür ki, bugüne kadar nuru maariftten mahrum bırakılmıştır. Binaenaleyh; bizim takip e-deceğimiz maarif siyasetinin temeli, evvelâ mevcut cehli izâle etmektir."¹³¹

Eğitim politikasında ilk aşama cehâleti yok etmektir. O za-mana kadar eğitim-öğretimden pek yararlanamamış olan köylüye, hiz-met götürüleceği vaadedilen bu konuşmada, ayrıca vatanını, mille-tini, dünyasını tanıttak kadar Coğrafya-Tarih-Ahlâk-Aritmetik öğretmek, eğitim programının ulaşması gereken ilk nokta olarak belirlenir.

Kültürde yeni bir yapılanmanın öngörülmesi, içinde bulun-u-lan çıkmazların gündeme getirdiği bir sorunsal olarak görülür. Milli Mücadele yıllarında uluslaşmaya doğru gidilir. Toplumun bu gidişe katılması sahip olduğu kültür düzeyiyle orantılıydı. Top-

131-1 Mart 1922 Meclis Açılış Nutku:

Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri, T.C.Maarif Vekilliği Ana Programı Hazırlıklar, Seri A, No:1, Maarif Matbaası, 1933 İst., s.6.

lum kalkınmasını sağlayacak bir program yapıldı ve toplumun buna uyması, uyabilmesi istendi. Bu istekte başarı ise; eğitime, kültürel yapıyı hareketlendirmeye bağlı görülür. Özer Ozankaya'nın tanımı : "Kültür, toplumların edindiği ve gelenek, görenek, eğitim, hukuk, siyasal kurumlar.. vb. türlü yollardan birbirine ve yeni kuşaklara ilettiği maddi nesneler, bilgi, sanat, hüner, ve alışkanlıklar ile inançlar ve değerlerden, yasalar, kurumlar, gelenek ve göreneklerden ... oluşan görelî bir bütünlüktür... Teknik ilerlemenin, üretimin, eğitimin, bilimin, edebiyat ve öbür güzel sanatların belli bir toplumsal gelişme aşamasındaki düzeyini gösterir."¹³² konuya açıklık getirmektedir.

Bu tanımda kültürün sayılan unsurları, aslında iç içe bir oluşumdur. Ne var ki; bu oluşumu, eğitim ile yönlendirmek olası görülür. 1922'li yıllarda tasarlanan Orta Öğretim programının "teorik ve işlevsel" olmasının öngörülmesi bundandı. Gençler kitaplardan öğrendiklerini uygulıyarak hem bilgilerini pekiştirmiş, hem de topluma yararlı çalışmalar yapmış olacaktı. Bu arada asıl netice, kitaplardaki bilgilerin en kısa yoldan topluma mal edilmesi ve toplumun kültürel yapısında itici rol oynaması olacaktı. Örneğin geleneksel bilgilerle yapılan ziraat yeni bilgi ve donanımla daha iyi sonuçlar alınca; toplum yeni bilginin, düşüncenin, davranışın yanında yer alacak eski ve yararsız olanlardan uzaklaşmış olacaktı.

Orhan Türkdoğan toplum kalkınmasını büyük ve gelişme karakteri göstermiş olan şehirlerin (cemiyet, society) değil de, küçük zümrelerin (toplum, community) kalkınması olarak tanımlar

132-Prof.Dr.Özer Ozankaya,"Türk Kültürünün Çağdaşlaşma Süreci", Ulusal Kültür, 1979 Ocak, sayı:3, s.1-2.

ve "Keza, toplum kalkınmasının programlarıyla fertlerin davranışları arasındaki yakınlığı kuvvetlendirmek gerekir. Bu da netice, nin müsbet olmasında en büyük âmildir."¹³³ diyerek yeniliğin yayılma ve ulaşma yollarını şöyle sıralar:

"1- Şekilsiz olanlar. Arkadaşlar, komşular vasıtasıyla, yüz yüze temaslar, şahsi karşılaşmalarla.

2- Ticari faaliyetlerle.

3- Hükûmet aracılığıyla, üniversitelerdeki buluşların iletilmesiyle,

4- Kitle vasıtaları. Basın-yayın.(Broşür ve mecmualar çok önemli olmuştur.)"¹³⁴

1922 yılında Atatürk, ilerlemenin gerçekleşebilmesi için, kültür unsurlarının kaynaklarının temizlenmesini öngörüyordu. Sosyal yapıdaki hastalığın görülmesi ve onun tedavisi çağın gerekleri doğrultusunda, yani bilimsel metodlarla olmalı derken; her kademesiyle "Okul"dan bahsediyordu. Nitekim bir çok konuşmasında okulun, eski zihniyetin yuvaları olarak görülen "medrese" yerine geçmesinin sağlanması istenirken; yeni yapılaşmanın, kendi kurumlarını kurma olgusunu da beraberinde gündeme getirmiş oluyordu.

"Evvelâ fikir ve içtimaiyat kuvvetlerinin membalarını tathirden başlamak lâzımdır. Memleketi, milleti kurtarmak isteyenler için hamiyet, hüsnüniyet, fedakarlık elzem olan evsaftandır. Fa-

133-Orhan Türkdoğan, Toplum Kalkınması, Atatürk Üniv.Basımevi, Erzurum 1969, s.13.

134-Orhan Türkdoğan, a.g.e., s.65.

kat bir heyeti içtimaiyedeki marazı görmek onu tedavi etmek, heyeti içtimaiyeyi asrın icabatına göre terakki ettirebilmek için bu evsaf kâfi gelmez; bu evsafın yanında ilim ve fen lâzımdır. İlim ve fen teşebbüsünün merkezi faaliyeti ise mekteptir. Binaenaleyh mektep lâzımdır."¹³⁵

"Atatürk, Bursa Şark tiyatrosunda İstanbul'dan gelen bir grup öğretmen ile yaptığı görüşmede; asrın gerekleri doğrultusunda, ilim ve fen ışığında olmak üzere (çağdaş-bilimsel) iki noktaya dayanan bir hamle öngörmektedir. Bu hamlenin şekillenip yürümesi ise "Okul" ile olacaktı. Yeni mekan, yeni kurum ve yeni düşünce demekti.

1 Mart 1922- Meclis açılış nutkunun bir diğer özelliği ise; Kadınlarımızın da aynı derece-i tahsilden geçerek, yetişmelerine atfı ehemmiyet olunacaktır."¹³⁶ cümlesinin, bravo sadaları ve alkışlarla karşılanmış olmasıydı. 1922 yılında eğitimde izlenecek yol artık bilinmekteydi.

Büyük Zaferden önce, belirlenmiş olan program geliştirilerek, eğitim kurumu ilk okuldan başlayıp üniversiteye kadar yeni baştan düzenlenir. Yurt ve dünya gerçekleri doğrultusunda yeni baştan yapılanma, bu programa bağlanır.

Orta öğrenimde teorik ve işlevsel programla yetişmiş olan gençler: a) Ülkenin hizmet kadrolarına eleman, b) Yaratıcı sanatkar, c) Yüksek öğrenim adayı olacaklardı.

Atatürk 1 Mart 1923, Meclis açılış nutkunda Maarif kütüp-

135-27 Teşrini evvel 1922, Bursa Şark Tiyatrosu Nutku, a.g.e., s.8.

136-1.Mart 1922, Meclis Açılış Nutku, a.g.e., s.7.

hanelerine ücretsiz kitap dağıtıldığını, bu arada şehit çocuklarına ayrılan kitap sayısının onbeş bin kadar olduğunu açıklarken; ülkenin modern kütüphaneler, hayvanat bahçeleri, konservatuvarlar, öğretmen okulları, müzeler, akademiler, matbaalar ile donatılması lâzım geldiğini savunur. Yeni yılda yapılacak çalışmalar arasında ülkenin onbeş darülmuallimin bölgesine ayrılacağı da haber verilir. Ayrıca bu bölgelerdeki çalışmaların halka yönelik olması istenir.

"Bu merkezlerde ameli müsamere ve konferanslar tertip etmek ve halkın okuyup yazmayan kısmını en kolay vesaitle okutarak onlara birinci derecede lâzım olan malûmatı verecek gece dersleri açmak, matbuatı mahalliyede bilhassa terbiye-i umumiye ve halk bilgilerine ait neşriyatla meşgul olmak heyeti mualliminin muhtazaman ifa edeceği vazaifden olacaktır."¹³⁷

Bu nutukta eğitim kadrosunun terfi ve maaşları ile ilgili kanunun meclise verileceği haberi yanı sıra, öğretmenlerin gec gündüz bulundukları bölgede eğitim ve öğretim işine devam etmeleri, okul dışında halkın öğretimi ile de ilgilenmeleri ön görülmekteydi. Ayrıca ülke gereksinimleri doğrultusunda olmak üzere "yattılı ilk okullar"ın kurulup yaygınlaştırılması fikri savunulurken; birkaç vilâyetin çocuklarının bir yere toplanması terbiye birliği, yurt sevgisi ve kardeşlik açısından faydalı bulunur. Maarif Vekâletinin bu okulların açılmasını her türlü vasıta ile teşvik edeceği açıklanır.

Eserlerinde yeni eğitim sistemine büyük yer veren Burhan

Cahit Morkaya, her vesile ile yapılanları hem tanıtmak hem de benimsetmek amacıyla açıklamalarda bulunur. İnkılâp serisinin beş eserinden biri olan Mudanya Lozan Ankara'da konu, yönetimin uygulamasına uygun olarak ele alınmaktadır:

"Türk gençliğini medenî ve uyanık bir kuvvet halinde yetiştirmek için terbiye ve talim sistemlerini de bugünkü medeniyet âleminin kabul ettiği esaslara göre düzeltmek lâzımdı."¹³⁸,

"Türk gencini yarına yetiştirmek için hazırlanan program maarif inkılâbının temel taşıdır. Bu programın ana hattı şudur: Türk genci, bugünkü medeniyet âleminin kalbi ve kafası milliyet duygularıyla işliyen bir ferdi olarak yetişecektir. Türk genci, serbest düşünceli, uzviyeti kuvvetli, irâdesi kuvvetli, lâik, cumhuriyetçi bir insan olacaktır. Türk gencinin bedîî zevkleri, San'at duyguları milli bir çerçeve içinde inkişâf edecektir."¹³⁹

1- Öğretimin Birleştirilmesi:

Türk eğitim tarihindeki en önemli dönüm noktası 3 Mart 1924, Tevhidi Tedrisat'tır. Öğretimin birleştirilmesi ve Eğitim sisteminin kurulmasını içeren bu kanunun çıkışını Ahmet Mumcu şöyle yorumlar:

"Devrim kadrosu, başta Atatürk olmak üzere, Türk vatandaşının geleceğinin ancak eğitim sorununun çözümlenmesiyle sağlanacağını biliyordu. Eğitim tüm olarak devlet denetimi ve gözetimi altına alınacaktı.,Çağdışı her tür öğretim kurumu kapatılacaktı. Eğitim sistemi en modern biçimde yeniden kurulacaktı. 3 Mart 1924'te ilk adım atıldı, eğitim birliği sağlandı.

138-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya Lozan Ankara, Kanaat kütüphanesi, İstanbul 1933, s.59.

139-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.68-69.

Şeriye Vekilliği'nin ve Halifeliliğin kaldırılması ile, bu dinsel makamlara bağlı eğitim kurumları da tarihe karışmalıydı. Öyle yapıldı. Kısa bir süre sonra, medreseler ortadan kaldırıldı. Bu, Osmanlı eğitim sisteminin temel taşının yok edilmesi idi. Binlerce medreseli bundan hoşnut kalmadılar. Hatta 18 Eylül 1924'te Atatürk'e bir grup geldi, medreselerin tekrar açılmasını istedi. O verdiği cevapta, ulusun uğradığı felâketlerin sebebini saydıktan sonra, "Okul istemiyorsunuz, halbuki ulus onu istiyor. Bırakınız artık bu zavallı ulus, bu ülke evlâdı yetişsin. Medreseler açılmayacaktır. Ulusa okul gerektir." dedi.¹⁴⁰

"Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun" 2 Mart 1926'da kabul edildi. Bu kanunla ilk ve orta öğretimin esasları belirlendi. Öğretimi aksatan sakıncalar giderilerek eğitim ve öğretimin ülke çapında gelişme göstermesi yolunda gayretler gösterildi.

İslâm âleminin ünlü öğretim kurumları olan medreselerin Osmanlı imparatorluğu'nun kuruluş ve gelişme devirlerinde canlılığını koruduğunu; ancak XVI. Yüzyılın sonlarından itibaren, yeni ilimlere kapılarını kapayıp üstelik felsefe, matematik ve tıp gibi eskiden okutulmakta olan dersleri programlarından çıkardığı ve böylece medreselerin, sadece şer'î ilimlerin öğrenildiği birer dinsel öğretim kurumları veya geniş anlamıyla, şeriatın öğretici ve uygulayıcılarını yetiştiren birer meslek okulu hüviyetini almış olduğunu belirten Şerafettin Turan, Tevhidi Tedrisat'ı şöyle değerlendirir:

140-Ahmet Mumcu, Tarihsel Açıdan türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi, Ankara, 1974, Baskı.4, Sevinç matbaası, s.161.

"Atatürk devrimleri içerisinde önemli bir yer tutan "Tevhidî Tedrisat", aynı zamanda Cumhuriyet Türkiye'si'nin ilk büyük kültür hamlesini ifade eder. Zirâ, öğretimin birleştirilmesi ile;

1- XVIII. Yüzyıl sonlarından beri Türkiye maarifinde "medrese" ve "mektep" diye devam eden ikiliğe son verilmiş,

2- din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasına paralel olarak öğretimin lâikleşmesinin temelleri atılmış,

3- Cumhuriyet nesillerinin hurafelerden uzak ve milli bir terbiye sistemi ile yetiştirilmeleri ve bir "millî kültür birliği"nin vücut bulması imkânları hazırlanmıştır."¹⁴¹

Medreselerin yanı sıra, müzlüman olmıyan cemaatlerin idaresindeki okullar da göz önüne alınırsa, öğretim sistemleri ve gayeleri birbirinden farklı üç grup ile karşılaşılır:

1- Dini öğretim kurumları (Sıbyan mektepleri ve medreseler),

2- Genel öğretim kurumları ve meslek okulları (Rüştiye, idadî , Tıbbiye, Harbiye, Mülkiye, Muallim Mektepleri vs..)

3- Yabancı Okullar.

Eğitimdeki bu karışıklık kitapçı dükkanlarında da izlenmekteydi. Sahafların kitapları medreselerde, Beyoğlu kitapları ecnebî mekteplerinde, Babıâli caddesinin kitapları da Tanzimat mekteplerinde okutuluyordu.

¹⁴¹-Şerafettin Turan, "Tevhidî Tedrisat", Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi, Türk, İnk. Tar. Ens. Yayınları, Ankara, 1972 ,s. 79.

Halk Partisi grubunda Hilâfetin ilgası ile Şer'îye, Evkaf ve Erkânı Harbiye Umumiye vekâletlerinin kaldırılması ile ilgili tekliflerin kabulünden sonra, "Öğretimin Birleştirilmesi" hakkındaki kanun teklifinde, teklif sahiplerinin gerekçeleri şöyleydi:

"Bir devletin irfan ve genel maarif, siyâsetinde, milletin fikir ve his itibariyle birliğini sağlamak için öğretimin birleştirilmesi, en doğru, en ilmî ve en asrî ve her yerde faydaları ve iyiliği görülmüş bir umdedir. 1939 Gülhâne Hattı Humâyunu'ndan sonra başlayan Tanzimat devrinde, sona eren Osmanlı saltanatı, öğretimin birleştirilmesine başlamak istemişse de bunda muvaffak olamamış ve aksine bu hususta bir ikilik bile meydana gelmiştir. Bu ikilik, eğitim ve öğretim birliği bakımından bir çok zararlı sonuçlar doğurdu. Bir millet fertleri ancak bir eğitim görebilir; iki türlü eğitim bir memlekette iki türlü insan yetiştirir. Bu ise his ve fikir birliğine ve tesanüt gayelerine tamamiyle aykırıdır. Kanun teklifimizin kabulü takdirinde, T.C. dahilinde ve bütün irfan müesseselerinin biricik merci Maarif Vekâleti olacaktır. Bu suretle bütün mekteplerde bundan böyle Cumhuriyetin irfan siyasetinden mes'ul ve kültürümüzü his ve kültür birliği dahilinde ilerletmeğe memur olan Maarif Vekâleti, müspet ve yeknesak bir maarif siyaseti tatbik edecektir."¹⁴²

142-Nuri Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, Osmanbey Matbaası, 1943, c.5, s.1444, 1445.

2- Harf İnkılâbı

"Maarif Teşkilâtı millî ve asrî bir hedefte yürüyor."¹⁴³

VIII. Yüzyılda ilk yazılı Türkçe metinleriyle yazı dilini başlatan Türkçe, kendi sesine ve dil biçimine uygun alfabesini de yaratmıştı. Fakat İslâmiyet ile tanıştıktan sonra, müslüman dünyasının alfabesini kullanmak zorunda kaldı. Ne var ki bu alfabenin Türkçe'ye uygun olduğu pek de söylenemezdi. Karşılaşılan en önemli sorunlardan birisi sesli harflerin durumuydu. Çünkü Türkçe'de sekiz sesli harf bulunmasına karşılık, Arapça'da sadece dört tane (a,i,u,o) vardı. Bunun sonucunda Arap alfabesinde kısa sesli harfler için ayrıca şekil yoktu. Türkçe'nin sekiz sesli harfini karşılayabilmek için bir takım doğal olmıyan yollara başvuruldu. Bazı sessiz harfler sesli yerine kullanılmak gibi. Bir başka sorun ise sessiz harflerdeydi. Arapça'da, fonetik değeri çok ayrı üç harf, Türkçe'de yalnız (t), dört harf ise (z) sessizi ile verilmekteydi. Bunun sonucunda da içinde t veya z olan kelimelerin hangi harfle yazılacağı kargaşasıydı. Türkçe'de imlâ birliğini sağlamak son derece zor görünüyordu.

Bu konu 1870'li yıllarda da gündeme geldi. Meşrutiyetçiler alfabe değişikliğini savundular , ama bu konuda başarılı bir girişimde bulunamadılar.

Hilâfetin kaldırılmasının görüşüldüğü bir mecliste Atatürk'e: "Fakat siz ki bu kadar inkılâbatın fâili ve amili oldunuz, millete Lâtin harflerini kabul ettiriniz." dendiğinde: "Henüz bu hu-

143-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.75.

susta kimseye kat'î söz veremem. Daha çok seneler beklemeye kendimi mecbur add ediyorum."¹⁴⁴ cevabını verir. Ayrıca aynı yazıda bulunan şu açıklama bu konunun bir anda düşünülüp gerçekleştirilmediğini, tam tersine yılların içinde olgunlaşarak belirdiğini göstermektedir:

"Eğer ben size mes'eleyi ancak son senelerde düşündüm dersem sakın, sakın inanmayınız. Ben ta çocukluğumdan beri bu mes'eleyi düşünmüş bir adamım."¹⁴⁵

Alfabe değişikliği bir ihtiyaç olarak uzun yıllar kendini gösterdi. Arap alfabesinin öğrenilme zorluğu yanı sıra getirdikleri arasında bizi batıdan uzak tutmuş olması üzerinde duran Kemal Özerdim:

"Osmanlıca zordu. Öğrenmek mümkün değildi. Harekelisi bütün içinden çıkılmaz sıkıntılar yaratabilirdi. Üstelik bu güçlükler yüzünden, iki yüz senedenberi yaklaşmak istediğimiz batıdan bizi uzak tutmada amildi."¹⁴⁵ sözleriyle- bir çok yazarda aynı olan görüşü dile getirmektedir.

1927-yılı içinde Atatürk bu konuda harekete geçer. Bir bilim kurulu, Lâtin alfâbesini Türkçe'ye uygun biçimde yeniden değerlendirecekti. Böylece yeni Türk harfleri belirlendi. 9 Ağustos 1928'de Atatürk Sarayburnu'ndaki Harf Devrimini açıklıyan konuşmasını yaptı. 1 Ekim 1928'de ise yeni "Türk Harfleri Hakkındaki

144-Muhit, "Elifbeden Alfabeye", Mayıs 1930, No:19, s.17.

145-Muhit, "Elifbeden Alfabeye", a.g.d., s.17.

146-Kemal Özerdem, "Harf Değişikliğinde Türk Kültürüne Tesirleri", Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi, Ank.1972, Türk.İnk.Tar. Ens.Yay. No:12, s.92.

Kanun" yürürlüğe girdi.

Bu kanuna göre, devlet yazışmaları 1.Ocak.1929'dan itibaren yeni Türk harfleri ile yapılacaktı. 1929 Haziran ayından sonra artık Arap harfleri hiç kullanılmayacaktı.

Yeni alfabeden beklenenler sırayla şöyleydi:

- 1- Öğrenme kolaylığı,
- 2- Yanlışsız okuma ve yazma,
- 3- Yazı dilinde birliğin sağlanması,
- 4- Batılı yazarları daha kolay okuyabilme.

Olayın ulusa mal edilmesi için 11 Ekim 1928'de "Millet Mektepleri" açıldı. Bütün öğretmenler, okul dışında da çalışmaya davet edildi. Bilen herkes, her an ve her yerde bilmiyenlere okuma-yazma öğretmeliydi. Bu konudaki çalışmalar basın ile de desteklenmişti:

"Geçen hafta liseler açılmıştı, bu hafta da ilk mektepler.. Bunlar her sene açılan ve muayyen bir zaman faaliyette bulunduktan sonra kapanan mekteplerdir. Halbuki bu sene bütün yaz Türkiye bir mektep halini almış, en okur yazarlar bile elinde kitabıyla dolaşmıştı. Yaz büyükler için ders mevsimi olmuştu, sonbaharda küçükler ve gençler için ders mevsimi oluyor.

Biz herikisine zihin açıklığı temenni ederiz.

"Bizim çocuk bina okur, döner döner yine okur!" diye bir söz vardır, şimdi bunu herkese tatbik edebiliriz. Şu fark var ki evvelden okuyan bizim çocuktu, şunun bunun çocuğuydu, fakat bu yeni şekil faaliyetten sonra herkesin çocuğu, kendisi ve bütün ailesi okumaya başladı.

Türkiye ancak iki aydan beri baştan başa mektep haline gelmiştir."¹⁴⁷

Hayat dergisi 132. sayısında Türk harflerini öğrenmenin çok kolay olduğunu, kullandığımız bir çok kelimeyi yanlış öğrenip, kullandığımızı (Eski harfler yüzünden), üç dört aylık bir gayretle herkesin gazete kitap okuyabildiğini, 1 Haziranda eski harflerin tamamen kalkmasının hiç bir zorluk çıkarmıyacağını savunur.¹⁴⁸

Yedigün sayfalarında ise: "Anadolu okumak istiyor!"¹⁴⁹ başlığı ile yer alan Sadri Ertem'in haber yazısında, bir köy kadınının millet mekteplerinde dört ayda, okuma-yazma öğrendiği haber verilmekteydi.

Bu konuda Millet Mekteplerine çok büyük bir görev düşüyordu:

"Maarif Vekâleti, bu hafta içinde Millet Mekteplerinin nizamnamesini tamim ve neşretti. Nizamname tamamen tatbik edildikten sonradır ki gelecek sene içinde Türkiye dahilinde okuma yazma bilmeyen tek vatandaş kalmayacaktır.

Bu suretle badema beynelmilel maarif istatistiklerinde Türkiye'nin karşısına yüzde nispeti pek fazla olan ümmîler rakamı konulmayacak ve memleketimiz en medenî milletler sırasında mevki alacak. Böyle bir netice bugünkü her Türk vatandaşı için yalnız mücibi memnuniyet değil aynı zamanda şerefaverdir. Yalnız

147-Hayat, Cilt IV. sayı:99,18 Teşrinievvel 1928, s.20.

148-Hayat, Cilt VI., sayı 132,6 Haziran 1929, s.20.

149-Sadri Ertem,Yedigün No:19, Sene 1, 12 Temmuz 1933,s.4.

burada Türk münevverlerine ve muallimlerine düşen vazifeyi hatırlatalım: Her münevver genç bu irfan seferberliğine iştirak etmeli ve halen memlekete yapabileceği en büyük hizmetin vatandaşlarını okutmak olduğunu takdir etmelidir."¹⁵⁰

Türkçe'nin yayılması için; bir taraftan medrese geleneğinin yıkılması, diğer yandan aydınlarda halkçılık temayülünün doğması beklenmekteydi. Bu sayede okuma yazma oranı artacaktı. 1. Kanunusani'de daha belirgin bir teşkilât ve programla çalışmalarını sürdüren Halk Dersaneleri ortalama seviyesini yükseltme yolunda görülür.¹⁵¹

Hayat bir başka sayısında: "Bu haftanın belli başlı meselesi Millet mekteplerinin her tarafta büyük muvaffakiyetle devam ettiğidir."¹⁵² diyerek, bu okulların hem öğretmenlerini ve hem de öğrencilerini kutlar.

Ve: "Millet Mekteplerinin talebesi bir milyona vardı."¹⁵³ haberiyle olayın gelişimini vermeye çalışır.

1930'lu yıllarda ise; "Okumıyan kalmıyor, herkesi bir okuma merakıdır sardı. Yedisinden yetmişine kadar, kadınlı erkekli, irili ufaklı bütün millet okuyor. Koyunlarını otlatan çobanın elinde kaval yerine kitap var. Kundura boyacısı, açılmış gözleriyle gazete okuyor,vb." haberler yanı sıra Halk dergisinde; kar ve soğğun hanımların derse devamını engellemediği, millet mekteplerinin şimdilik yalnız okuma yazma öğrettiği fakat ileri-

150-Hayat, Cilt V.,sayı:105,29 Teşrinisani 1928,s.20.

151-Hayat, Cilt V.,sayı:112,17 Kanunusâni 1929, s.1.

152-Hayat, a.g.d., s.112.

153-Hayat, sayı:114, 13 Kanunusâni 1929, s.20.

de diğ er yararlı bilgileri de vereceğ i haber verilir.¹⁵⁴

Halkın, kurulan seyyar terbiye sergilerine olan rağ beti resimlenerek verilen bir haber yazısında, ayrıca istenen kitapların Sıtmadan Korunma, Medeni Kanun, Köy Kanunu, Teknoloji, Ticarî Hesap..vb. oluş u düş ündürücü olmakta.

Yeni harflerle öğ retimin geliş me gösterdiğ i 1930'lu yıllarda çıkan dergi ve gazetelerde Çocuk Eğ itiminin önem kazandığ ı görölür. Bu yayınlar incelendiğ inde: Çocuğ un sağ lıklı olması-okuma yazmayı öğ renmesi- Büyük sanayi ÷lkelerinde olduğ u gibi beş ikten hemen sonra kitap, âlet cihaz, makina,..vb. ile oynatılarak onlardaki yaratıcılığ ın çimlenme ve büyümesine yardımcı olunması konularında toplandığ ı ve bu konularda aydınlatıcı olunmaya gayret gösterildiğ i söylenebilir.

Muhit dergisinin çeş itli sayılarında, çocukların yetiştirilmesine ış ık tutacak yazı dizileri ve okumayı heveslendirici örnek resimler var. Bunlar arasında alfabeyi öğ retme amacına yönelik kelime oyunları dikkat çeker. Bu oyunlara zaman zaman büyüküklerin katılması da söz konusudur ve kış mevsiminde, oda-salon oyunu grubunda hoşça vakit geçirmeğ e yarayacağı belirtilerek kuralları verilmekteydi. Ayrıca çocuk sayfalarında yeni alfabenin harfleri sevimli resimlerle birlikte sunulur.

Osman Cemal, Muhit'te ş imdi çocuklar daha şanslı diyordu: "Günün çocukları, size ne mutlu ki, büyükükleriniz bugün çocuk bayramları, çocuk bahçeleri- çocuk kütüphaneleri, çocuk sinemaları yapıyor, hayatın ileri safhalarında bizim gibi acemilik çekmeme,

154-Halk, sayı:1, 11 Şubat 1929, s.4-5;Halk, sayı:38, 28 Teşrinievvel 1929, Kapak; sayı:42, 25 Teşrinisani 1929,Kapak; sayı:50,20 Kanunusâni 1930,Kapak.

niz sağa sola yalpalamamanız için sizi bu yaşta böyle nezih ve faydalı eğlencelerle delikanlılığa hazırlıyor."¹⁵⁵

Fakat bir mesele var, diyerek bu hazırlanan olanaklardan ülkemizin çocuklarının kaçta kaçının yararlandığını soru olarak getirirken, yapılanların ülke geneline yaygınlaştırılması özlemini açığa vurur.

Eylül sayılarında ise aynı dergide küçükler için okul kıyâfetleri sunuluyordu. Kız ve erkek çocuklar için şık ve zarif okul kıyâfetleri yine heveslendirici, özendirici görünümündedir."¹⁵⁶

Yeni harflerle, yeni düzen okullarının okuma-yazma oranında sağladığı yükselmenin sonuçları beklenilenden iyi karşılanır. Cumhuriyet'in yazarları bundaki başarıyı alınan kararların yerindeliğine, halkın istekli ve yetenekli oluşuna, önderin gayretkeşliğine bağlarlar. Burhan Cahit Morkaya harf devrimine Gazi Mustafa Kemal adlı eserinde, Atatürk'ü anlatırken yer verir:

"Tarihte çok haberciler, çok inkılâpçılar geldi, geçti. Fakat bir gün, harp alevleri içinde dolaşan, bir gün Avrupa devletlerinin karşısına diplomat gibi çıkan, bir gün bütün bir husumet âlemine tek başına duran, bir gün maziye saplanıp kalmış, bir cemiyete en yüksek Avrupa muaşeretini aşılayan bir fevkalbeşerin bir gün de köy köy, ev ev dolaşıp, okuma, yazma öğrettiği ne görüldü, ne de işitildi."¹⁵⁷

155-Osman Cemal, Muhit, No:19, Mayıs 1930, s.56-57.

156-Muhit, No:11, Eylül 1929, s.868-869.

157-Burhan Cahit Morkaya, Gazi Mustafa Kemal, Kanaat kütüphanesi, İstanbul 1930, s.71.

Bağımsızlık savaşı, barışa kavuşma uğraşı, toplumu geriletken bozulmuş kültür unsurlarıyla mücadele, okuma-yazma seferberliği ile eğitimin yaygınlaştırılması, Türk toplumunun çağdaşlaşma sürecinde belirgin halkalar oluyordu.

Harf devrimine eserlerinde geniş yer veren Burhan Cahit Morkaya, konuyu inkılâpların tümü içinde değerlendirir:

"1928 Ağustosunun dokuzuncu Perşembe günü akşamı Gazi İstanbul'da Halk Fırkasının Sarayburnu parkında tertip ettiği halk müsamesesinde ve halkın arasındadır.

.....

Bu nutuk Arap harfinin de hilâfet, medrese, fes, sarık ve kafes gibi tarihe gömüldüğünü ve milletin asırlarca kafasını örümcek ağına çeviren bu belâdan da kurtulduğunu müjdeliyordu.

Yeni Türk harfleri o geceden itibaren memleketin her tarafında yayılmağa başladı. Ve Büyük Şef bu yeni kültür inkılâbının azametini görmek için Anadolu içinde yaptığı seyahatte ihtiyar kadınların, cahil köylülerin harıl harıl ve kolayca yeni harfleri öğrendiklerini iftiharla gördü.

Arap harfleri, Türk'ün ruhunu körleten ve paslatan mezar, tekke, medrese ve post gibi şark mahsulü antikalardan biri idi. Türk milleti garpten kendisini çekip ayıran bağların birini daha bu suretle kırıp atmış oldu.

.....

Arap harfleri devrinde medreselerde on sekiz, yirmi yıl diz ve dirsek çürüten Türk gençleri bir gazete havadisini doğru dürüst okuyamazlardı. Bugün yetmiş yaşındaki büyük analar yeni

harfler sayesinde gazete, kitap okuyor. Bu tılsımı keşfeden Büyük Gaziye dua ediyorlar.

Yeni Türk harflerinden sonra milletteki okuma ve yazma hevesi o kadar artmıştır ki şimdi büyük şehirlerimizde okuması olmayan hammala, ameleyle bile tesadüf edilemiyor.

Bizi Avrupa medeniyetinden geri bırakan sebepler arasında Arap harflerinin yeri çok büyüktü. Tahsil hayatı bu yüzden uzuyor, halk tabakaları Arap harflerinin öğrenme müşkülâtından dolayı cahil kalıyordu.

.....

Bu inkılâp ile Türk milleti Garp medeniyetinin anahtarını ele geçirmiş oldu."¹⁵⁸

Aynı eserde yazar, İsmet Paşa'nın Ankara'dan Malatya'ya giderken yapmış olduğu konuşmadan konu ile ilgili sözleri aktararak fikirlerini pekiştirir:

"Yalnız şunu itiraf etmek lâzımdır ki harf inkılâbı büyük zaferden sonra Türk milletinin kavuştuğu medeniyet vasıtalarının en azametlisidir.

Yeni Türk harfleri sarık, medrese, kafes, tekke gibi tarihe gömdüğümüz Şark mirası ile aramızda yüksek bir paravan olmuştur.

Yeni yetişen nesil bizim yorgun kafalarımızda izleri kalan bu âlemin, yeni harfler sayesinde tamamiyle yabancı olacaktır."¹⁵⁹

158-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya Lozan Ankara, İst.1933, Kanaat Kütüphanesi, s.61-65.

159-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.66.

Atatürk 1928 Sarayburnu nutkunda yapılan işin önemini vurgular: "Çok işler yapılmıştır, amma bugün yapmağa mecbur olduğumuz son değil, lâkin çok lüzumlu, bir iş daha vardır: Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa, kadına , erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz."¹⁶⁰ Ve ulusun yüzde seksen-doksanının okuma yazma bilmemesinin ayıp olduğu- bundan utanmak lâzım geldiği açıklanırken, çare daha kolay öğrenilen bir alfabe olarak gösterilir.

Ertesi yıl yapılan Meclis açılış konuşmasında (1 Teşrinisanî 1929) yeni harflerle okuma-yazma oranının hızla artış gösterdiği üyelerin alkışları ile ilân ediliyordu.

1931 yılında Maarif Vekili Esat Bey ile Nahit Sırrı'nın Muhit'te yaptığı ropörtajda eğitimle ilgili olarak belirlenen yapılacaklar söylenirken dikkat çeken dört nokta olur. "Maarif programamızın temel taşı, cehlin izâlesidir.-Sanayi Darülfünunu tasavvurlarımız meyanındadır.-Ankara'da ikinci bir Darülfünün açmak istediğimiz şeylerden biridir. Halk neşriyatını a'zami haddede çıkarmak azmindeyiz."¹⁶¹ Bu görüşmede Nahit Sırrı'nın Bakan'a yönelttiği sorular, o devirdeki eğitimi ve sorunlarını dile getiriyordu. Şöyle ki:

"-Vekil Beyefendi, bu izahatınız hükümetin vahdet-i tedrisat usulünü iltizam ettiği kanaatini hasıl ediyor. Bu takdirde hususi ve hele ecnebi mekteplerin yerlerini Maarif mekteplerine terk etmeleri acaba zaruri olmaz mı? -Yüksek tahsil görmüş vatan-

160- 9/10 Ağustos Sarayburnu Nutku, a.g.e., s.28.

161-Nahit Sırrı, Muhit, No:28, Şubat 1931, s.3-4.

daşlar bahsinde memleketimiz iki vaziyet karşısında bulunabilir. Birisi bunların azlığı, diğeri fazlalığıdır. Zatı Aliniz hangi vaziyet karşısında olduğumuza kâilsiniz? -Vekil Beyefendi şu halde istikbâlde memleket iktisadî hayatı inkişaf ederse yüksek tahsil görmüş daha fazla kimseye malik olmak zaruretinde kalacağız. Bu itibarla iki sual sormak isterim. Memlekette bir Sanayi Darülfûnunu açmak hakkındaki eski tasavvurlar canlanmayacak mıdır ve bütün bir memleket için tek bir İstanbul Darülfûnunu az değil midir?- Millet okur yazar bir hale getirilince ona okuyacağı şeyler de vermek icab eder. Köylerdeki ilk mekteplere senede meselâ 50 liralık bir kitap tahsisatı vermek pek münasip olmaz mı?-Nazarımızı halk neşriyatından yüksek tabakanın okuyacakları eserlere tevcih edersek, eskisine faîk değil eskisine de varamayan bir derecede bulunduğumuzu itiraf zaruretinde değil miyiz? -Dil Encümeni lisan lûgatini vücuda getirememiş ve imla tezepzüplerine nihayet verememiş olmakla muaraze ediliyor. Hatta Encümen a'zasın, dan bir zat Encümen daha fazla himaye görmez ve bir akademi haline getirilmezse kendisinden beklenilen hizmeti göremiyeceğine dair geçenlerde bir iki makale neşr etti. Bu husustaki noktai nazarınızı bilmek çok faydalı olacaktır. -Menemendeki feci hadise esnasında orada bu feci hadiseyi seyr edenler arasında gençlerin de bulunmaları ve bunların da lakayt bir seyirci kalmaları eski devirlerin zihniyetlerini taşıyan bazı gençlerin Cumhuriyet terbiyesini hazım etmemiş olduklarını göstermiyor mu?"¹⁶²

162-Nahit Sırrı, a.g.d., s.3-5.

3- Yabancı Okullar Sorunu:

Muhit'in röportajında dönemin genel değerlendirilmesi ve rildikten sonra, Yabancı Okulların durumunu eğitim birliğine bağliarak yöneltlen soru, ülkede bir Ecnebi Okullar sorunu olduğuna işaret etmekteydi. Akşam gazetesinin bu konu ile ilgili şu iki haberi ise, olayın mahiyeti ve konumunu belirlememize yardımcı olur:

"Türkçe Tarih-Ecnebi talebe de Türkçe tarih okuyacak. Maarif vekâleti önümüzdeki tedris senesinden itibaren ecnebi mekteplerdeki ecnebi tebaası çocukların Türkçe lisan dersleriyle beraber tarih derslerini de Türkçe olarak okumalarına karar vermiş ve bu kararını alakadarlara bildirmiştir., Bu mekteplerde okutulacak tarih kitapları Türk Tarihi Tetkik Encümeni tarafından telif edilen kitaplardır."¹⁶³ , "-Mektepler teftiş edilecek. Ecnebi mekteplerini teftiş edecek müfettişler bilhassa yeni temim üzerine birinci sınıflardan itibaren son sınıflara kadar tedris edilen mecburi Türkçe derslerini teftiş edeceklerdir."¹⁶⁴ Otuz kadar olan ecnebi ve gayrimüslim lise ve orta okulların yeni ders yılında teftiş edileceği haberi veriliyordu.

Getirdiği sorunlar yanı sıra batılılaşıma gayretlerinin gelişme sağlaması açısından, olumlu etkileri olduğu görülen Yabancı okullara Burhan Cahit Morkaya'nın bakışı sıcaktır. Onun hemen bütün romanlarının kahramanları tahsilli, bir çoğu da yabancı dil

163-Akşam, No:4811, 2 Mart 1932, s.2.

164-Akşam,No:1932,3. Mart 1932, s.10;Son Posta, No:739,15 Ağustos. 1932, s.1.

bilen olarak seçilmiş. Ayten romanının kahramanı olan Ayten, Fransızca ve İngilizce'yi özel öğretmenlerden öğrenir. Aşk Bahçesi romanının kahramanları Damdösyon ve İtalyan liselerinde okumuşlar. Nişanlılar romanında Suat Pertev Avrupa'da lisan öğrenmiş. Yaprak Aşısı romanında Ayşe Hayal İngilizce, Fransızca kitaplar okur. Köydeki Dost romanında Vildan İsviçre'de okumuş. Gurbet romanında Recep İstanbul'a geldikten sonra Fransızca öğrenir..vb. İngilizce ve Fransızca bilen roman kahramanları bu dilleri ya dış ülkelerde öğrenimleri sırasında, ya da Türkiye'deki Yabancı okullarda öğrenim gördükleri için biliyorlar. Lise öğrenimi ile ve özel gayretle öğrenmiş olanlar varsa da sosyete yaşayışını, batılı adabını öğretmesi açısından Yabancı okullarda yetişmiş olanlar, takdirle canlandırılmaktadır.

4- Yüksek Öğrenim Sorunu:

Basında, herkes için daha iyi bir üretim yapmak, umuma faydalı olmak; eğitim ve öğretim ile gerçekleştirilmek istenen insan konumu olarak, devamlı surette işleniyordu. Ülkenin gereksinimleri ziraat, sanayi ve ticaret bilgisine ağırlık verilmesini zorunlu kılar. Bu çeşit yüksek okulların açılmasına yönelen Maarif Vekâleti "Muallim Mektepleri" ve "Ziraat Mektepleri" olmak üzere iki dalda bir hayli başarılı görülür. Basın da bu çalışmalarını haberler ve değişik yazıları ile destekler: "Adana Ziraat Lisesi mükemmel bir makina gibi muntazaman çalışıyor. Tedrisat takdire şayandır. Talebe, nazariyatı ameliyat sahasına dökabiliyor. Netekim

geçenlerde birinci sınıftan 24 talebe Dörtyol, Payas, Mercimek çiftliği ve Osmaniye'ye kadar bir tatbik seyahati yaparak, Dörtyol'da eksibeler, Narinciye arız olan hastalıklar ve Mercimek çiftliğinde sunî telkih hakkında tetkikatda bulunmuşlardır."¹⁶⁵, "Yüksek Ziraat tahsili ve genç kızlarımız- Büyük fedakarlıklarla yeniden açılan Yüksek Ziraat mektebinin tedrisatında tamamiyle yeni usuller takip edilmektedir. Dersler Alman esaslarına göre veriliyor. Hocalarının ekserisini Alman mütehassıslar teşkil etmektedir. Bir genç kız seneye 1. sınıf öğrencisi olacak."¹⁶⁶, "Cumhuriyet Halk Fırkası, bu sene İzmir muallim mekteplerinden yetişen ve memleketin her tarafına yayılarak inkılâp, tedris ve terbiye hayatımızda rol alacak olan muallimler şerefine cuma günü Halkevi binasında bir çay ziyafeti verdi."¹⁶⁷

26 Ocak 1935 tarihli "Times" da Türkiye'nin eğitim ve öğretim sorunu Türkiye'nin yeni bünyesi içinde şöyle değerlendirilir: "Ankara'nın maddî inkişâfı ile beraber kültür ve fikir sahasında da terakki başladı. Yeni inşa edilen mekteplerde en son sistem terbiye metotları tatbik ediliyor. Bunlar meyanında Gazi Enstitüsü ana dilinden sonra en ziyade İngilizce'ye ehemmiyet veren ilk Türk mektebidir. Bundan başka bir tıbbiye, bir hukuk ve bir de ziraat enstitüleri üniversitenin başlangıcını teşkil etmektedir. Tiyatro kumpanyaları dram ve komedi gibi temsiller vermektedirler. Bu kış operalara başlanacağı, söyleniyor. Onun için bir kaç yıl önceye kadar Ankara'nın konforsuzluğundan ürken ecnebi diplomatlar. onun harikulâde kış iklimini İstanbul'un solmağa yüz

165-Akşam, No:4907, 9 Haziran 1932, s.10.

166-Akşam, No:4922, 24 Haziran 1932, s.1.

167-Akşam, No:4927, 29 Haziran 1932, s.9.

tutan ihtişamına tercih etmeğe başlıyorlar."¹⁶⁸

Burhan Cahit Morkaya'nın romanlarında şahıslar genellikle İstanbul'dan seçilmiş. Meslek olarak doktor, mühendis, mimar, müfettiş, gazeteci, yazar, asker..vb. Hanımların ise çoğu tahsilli, sportmen, alafranga tipleridir. Anadolu'dan kız veya erkek çocuk bir serüven sonucu İstanbul'a gelir (Gurbet Yolcusu'nda Recep, Kırçiçeğinde Çiçek), gelince de sosyete yaşayışına adapte olur. Bu itibarla yüksek sanat okullarından pek söz edilmez.

Gavur İmam piyesinde, Ayten öğretmen, yurdun kurtuluşu ile ilgili gayretler gösteren ideal bir tiptir. Ayten romanında Ayten'in annesi terzi olarak güzel para kazanır; kızı Ayten'i ise, ne olur ne olmaz diyerek "Muallim Mektebi"ne gönderir. Ayten'in Kız Muallim Mektebi giriş sınavında 300 rakip arasında birinci oluşu anlatılırken; bu okula gösterilen rağbet de ifâde edilmiş oluyordu.

5- Darülfünûn Sorunu:

Meşrutiyet döneminde Darülfünûn adıyla Türk Üniversitesi gerçekleştirilmişti. Ancak ülkenin gösterdiği gelişme Darülfünûn'da etkili olmamış görölüyordu. Öte yandan çağdaş bilimden yeterince yararlanamamış, ona ayak uyduramamıştı.

1921'li yıllardan beri gösterilen gayretlerle ilk, orta ve lise öğreniminde gerçekleştirilmeye çalışılan teorik-işlevsel

168-Yabancı gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si, Dahiliye Vekâleti Matbuatı Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara 1938, s.53.

programın yetiştirdiği öğrenciye, yaptığı öğrenimin devamını verme niteliğinden de uzak görülüyordu.

1929'a gelindiğinde Yüksek öğrenimdeki aksaklıkların basında yoğun olarak tartışıldığı görülür:

"Yüksek mektepler istediğimiz gibi inkişaf yolunda değildir ve seri bir surette tekâmül edecek halde bulunmıyorlar.

Yeni yaptığımız yüksek müesseseler de eskisinden farklı olmuyor."169

Hayat'ın müzahabe (sohbet) köşesinde Darülfünûn'un durumu üzerine konuşulur. Yukarıya aldığımız iki paragraf Yüksek öğretimin çıkmazını dile getirmektedir.

Basında yer alan haber ve kritik yazılarından şu sorunlar izlenir:

Müderris ve muallimlerin sayılarının az oluşu, bütün vakitlerini okul ve öğrenciye ayıramamaları, gençlere yetişme fırsatı tanınmayışı, bilimsel çalışmaların değil dünya çapında, ül, kede bile ses getirme noktasından çok uzak olduğu, ücretlerin kıymetli elemanların hocalık yapmasına yetecek düzeyde olmadığı.. vb.

Aksaklıkların düzeltilmesinde ise çeşitli fikirler çatışıyordu:

"a- Eğer bu müesseselerin bu manevî hali düzelir, müderris ve muallim muavini olarak aldığımız gençler orada çalışmak için

169-Mehmet Emin,"Yüksek Tahsil Meselesi", Hayat, Cilt VI.,sayı:41, 15 Ekim 1929, s.1-2.

vasıta bulurlarsa ileride ders ve kürsüler için hakiki müderris ve muallim yetişmek imkânı hasıl olur.

b- Radikal ıslahat isteyenler için bunlar manasız şöylerdir. Onlar için bu müesseseleri kapatmalı, parasile Avrupa'ya talebe gönderilmeli, onlar geldikten sonra Darülfünûn ve yüksek müesseseler açmalıdır.

c- Yahut bütün âli mekteplerin hocalıklarını ecnebi müderris ve muallimlere vermeli ve onlar vasıtasile bu mektepleri teşkil eylemelidir."¹⁷⁰

Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey, Darülfünûn Emîni Neşet Ömer Bey Bakan'ın onuruna verilen Darülfünûn'daki çay ziyafetinde bir araya gelirler ve konu ile ilgili görüşlerini açıkça söylerler. Bu toplantıda Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey'in yaptığı kısa konuşmada, hükümetin Darülfünûn'dan neler beklediği açıkça ilân ediliyordu. Bu konuşmada dikkat çeken noktalar şunlar olur:

" 1- büyük ilim müessesemizin ihraz etmesi lâzım gelen mevkiin doğrudan doğruya kendi tarafından kazanılması icap ettiğini sarahaten söylediğiniz an Büyük Millet Meclisi Darülfünunun muhtariyet kanununu kabul ve tasdik etmekte tereddüt etmedi. Cumhuriyet hükümeti, pek iyi bilirsiniz ki, bu prensibine daima sadık kalmıştır.

2- Memlekette ilk, orta ve yüksek tahsil hayatları bir küle teşkil eder. Bu küllün herhangi bir kısmı lâzım gelen şekilde iş-

lemezse bundan bütün maarif seviyemizin müteessir olacağı benim kadar sizin de malûmunuzdur.

3- Darülfünunumuzun mevcudiyeti talebesile değil, yarattığı ilim ve irfan cereyanlarının mütemadi akislerinden hissedilir.

4- Darülfünun odur ki, bütün memleketin dimağında ilmin, hakikatın deyecan ve aşkını daima uyanık bulunduracaktır.

5- (Türk köylüsünün) esasen var olan bu çok feyyaz kabiliyetin yetiştirdiği uzuvlar ve hiç doğru yoldan şaşmayan memleket aklı selimi darülfünunda hakikî ilimle terbiye edilirse beşeriyyetin istikbalinde Türkiyemizin de ne şerefli ve hayırlı bir rol oynayabileceği kendiliğinden tezâhür eder.

6- Alman vahdeti darülfünun kürsülerinde kuruldu. Bastilin zaptını temin eden, ihtilâlin felsefesini yaparak kürsülerinde ilk ihtilâl hareketini uyandıran darülfünun emindir.

7- Türk tarihi için ebedî şeref olan dehanın yarattığı ve istikametini tayin ettiği yeni Türkiye'de darülfünun meşalesinin çok kuvvetli parlaması azametli inkılâbımızın zarurî bir neticesidir.

8- Türkiye Cumhuriyetini bugün şiddetli alakadar eden içtimâî, iktisadî bilhassa millî meselelerde Darülfünunu yanda değil daima çok önde görmek isteriz.

9- İlmin vatani olmadığını çoktanberi biliyoruz. Artık istiyoruz ki vatanımızın da ilmi olsun."¹⁷¹

1932 yılına gelindiğinde, Darülfünûn ile ilgili haberler gazetelerin ilk sayfalarında yoğun olarak görülür. Darülfünûn'da bozuk olanın neler olduğu ve düzeltilmesi için neler plânlandığı sık sık yazılır. Örneğin Akşam'ın birinci sayfasında kurumsal aksaklıklar, eğitsel aksaklıklar olmak üzere iki yönde toplanan olumsuzlukların düzeltilmesi doğrultusunda şöyle yazılır:

"Yeni darülfünün nasıl tesis edilecek? İstanbul Darülfünunu'nun lağvı ile yerine yeni bir darülfünün tesisi düşünüldüğünü yazmıştık. Yeni Darülfünün büsbütün başka bir tarzda ve inkılâp esaslarına muvafık şekilde tesis edilecektir. Bu sebeple Lise programında da değişiklikler yapılacaktır."¹⁷²

"Maarif İstatistiği- Darülfünunda talebe azalıyor, muallim artıyor. İlk mektepte ise talebe miktarı mütemadiyen çoğalıyor.

İstanbul'da her iki sene arasında (1928-1929/1929-1930) Darülfünun'da devam eden talebe miktarı azaldığı halde ilk mekteplerde hem talebe hem de muallim miktarı çoğalmıştır."¹⁷³

Bu istatistik haber, Darülfünun'da bir şeylerin aksak olduğunu vurgulamak amacına yönelik görülmektedir.

171-Hayat, Cilt VI.Sayı:141,5 Teşrinievvel 1929,s.3-4.

172-Akşam,No:4957, 29 Temmuz 1932, s.1.

173-Akşam, No:4975, 16 Ağustos 1932, s.1.

Maarif İstatistiği

	<u>Sene</u>	<u>Öğrenci Sayısı</u>	<u>Müderris Sayısı</u>
Darülfünun	1928-29	2077	243
	1929-30	1649	307
			<u>Muallim Sayısı</u>
Diğer Yüksek Okullar	1928-29	1351	205
	1929-30	1323	207
Lise	1928-29	11687	1003
	1929-30	12423	1061
Muallim Mektebi	1928-29	875	61
	1929-30	675	72
Orta Mektebi	1928-29	8885	728
	1929-30	9220	779
Meslek Mektebi	1928-29	1123	127
	1929-30	940	120
Şekir Yatı Mektebi	1928-29	957	41
	1929-30	906	40
İlk Mektep	1928-29	42099	1931
	1929-30	48160	2214

Darülfünûn[^] ıslahı artık enine boyuna tartışılan bir konu olur. Bu ara Müderris-Mütehassız ayırımı basında büyük yankılar uyandırıyor. Müderrislerin çalışma saatlerinin tümünü okulda geçermeleri, yaşları ve sağlıkları izin verdiği sürece göreve devam edebilmeleri önerilir. Konu üzerinde geniş araştırmalar yapmış olan Prof.M.Malchen'in raporu üzerine yapılacak olan düzeltmenin ne yönde olacağı yine Akşam gazetesinde şöyle duyuruluyordu:

"Darülfünûn[^] her şeyden evvel Türk harsının ve Türk medeniyetinin, bilhassa içtimai ve fikri sahada Türk milletinin tekâmül safhalarını takip eden, umumî fikir, ilim cereyanlarına istikamet veren bir müessese, tam ve ilmî manasile bir üniversite haline konulacaktır."¹⁷⁴

1933 Ağustos tarihli ve M.E.B. Dr.Reşit Galip imzasıyla, 1 Ağustos 1933 tarihinden itibaren Yeni Üniversiteyi kurma görevi Fizik-Kimya Profesör Muavini Ali Rıza Bey'e verilir.¹⁷⁵ Bu görev 31 Temmuz 1933 tarih ve 2252 numaralı kanun uyarınca veriliyordu.

Burhan Cahit Morkaya'nın Darülfünûn[^]'un ıslâhı ile ilgili pek bir şey yazdığı söylenemez. O eğitimi bütün olarak ele alıyordu.

174-Akşam, No:5001, 11 Eylül 1932, s.1-4.

175-Ali Rıza Berkem, "Yeni İst.Üniv.50 Yaşında.", Kimya ve Sanayi, XXVII (134-136) 21-24 (1983).

6- Kitap Sorunu:

Daha 1923'te kitap sorunu ele alınmıştı. Atatürk Meclis Açılış Nutku'nda halka yönelik yayın üzerine açıklamada bulundu: "Devlet Kitabı, namı altında meccanî olarak neşredilecek amelî ve basit ifâdeli eserlerle halkımıza hayatîyeti öğretmek çok fa-ideli bir usul olarak şayanı tavsiyedir."¹⁷⁶

Yatılı ilk okullar, gece kursları, kütüphanelere dağıtılan parasız kitaplar ve hazırlanacak olan "Devlet Kitapları" hep ce-hâleti yenmek, yok etmek için ilk iş olarak görülenlerdendi.

Ayrıca harf devrimi nedeniyle eski eserlerin yeni alfabe ile basımı ve bunun yanı sıra yabancı eserlerin tercüme ve basımı sorunun önemli bir bölümünü teşkil ediyordu:

"Evvelce yeni Türk harfleri mevzuubahs olduğu zaman köşeden bucaktan:

-Ya eski eserler ne olacak? Eslâfın bize yadigâr bıraktığı lâyemut asarı ne yapacağız?

Tarzında şikâyetler bazımızı bir hayli düşündürmüştü. Hakikaten arkamızda uzun ve müselsel asırlar, ve bu asırlar içinde yaşamış adamlar vardı, onların metrukâtını nasıl muhafaza edecektik? Mesele oldukça düşünülecek bir kıymetteydi.

Maamafih ufak bir tetkik bize bu düşünceye hiç mahal olmadığını gösterdi. Filvakî arkamızda asırlar, ve bu asırlar içinde yaşayan insanlar vardı, fakat şaheserler ancak bir müntahabat ki-

176-1 Mart 1923 Meclis Açılış Nutku, a.g.e., s.14.

tabını müşkülât ile dolduracak kadar nadirdi. Eğer vücuda getirilecek şaheserler varsa, istikbaldedir; çünkü eserlere fazla gururla bakmak muhaldir."¹⁷⁷

Hayat'ın bir başka sayısında, Avrupa kitaplarının çok satıldığı, fakat pahalı olduğu için onlardan gençlerin yararlanmasının güç oluşu ve gündüzleri çalışma ile geçtiği için kütüphanelerin geceleri açık olması teklif edilmekteydi.¹⁷⁸

Burhan Cahit Morkaya eserlerinde kitaba geniş bir yer verir. Onun kahramanları genelde çok okuyan tiplerdir. Hatta İngilizce ve Fransızca kitaplar okurlar.

Yeni harflerin öğrenilmesi kolay olduğu için eski harflerle hiç ilgilenmez. Yeni alfabeyi savunur. Onun için, okuma alışkanlığı kazanma önemlidir. Bu bakımdan kahramanları çok okuyan aydın kişilerdir.

7- Sözlük Sorunu:

Kutap sorunu beraberinde, sözlük sorunu da ortaya çıkıyordu. Harf devrimi, Türkçe'nin Arap ve Farsça'dan ayıklanma işlemi doğal olarak Türkçe'nin Sözlüğü'nün hazırlanmasını gündeme getirdi. Yazı dilinde birliği sağlamak, imlâ birliğini gerçekleştirmek buna bağlıydı.

Dil Encümeni'nin çalışmaları ilerliyordu. "Niyâyet mevzuu bahs olan şey, Dil Encümeni'nin muhterem azaları kadar benim de

177-Hayat, C.V. Sayı:106, 6 Kanunevvel 1928, s.20.

178-Bkz.Hayat, C.V.,Sayı:130, 23 Mayıs 1929, s.20.

sahibi olduğum "Ana" dilimize aittir."¹⁷⁹ şeklinde düşünen bir çok kalem sahibi, bu konu ile ilgilenmeye ve yazmaya başlıyordu. Öte yandan sözcüklerin seçimlerinde hatalar yapıldığını belirten Hasan Ali, Hayat'ta tenkit yazısı yazar:

"Herkes gibi ben de zannediyordum ki, Dil Encümeni İmlâ Lûgatiyle lûgatlerde mevcut kelimeleri teşkil ile iştigal ediyor. Halbuki Yakup Kadri beyin son günlerde çıkan bir makalesi bunda yanlışmış olduğumuzu gösterdi. Muhterem edip diyor ki: "Dil Encümeni yalnız Arapça harflerle yazılı kelimelerin karşılıklarına yeni Türkçe harfleriyle imlâ şekillerini tespit etmekle kalmıyor, ufak mıkıyasta bir nevi Akademi vazifesini de ifaya başlamış bulunuyor." Şu halde Dil Encümeninden aşağıdaki noktaları sormak hakkımızdır sanırım."¹⁸⁰ Sorular ise üç grupta toplanır: Kullanılmadığı halde sözlükte bulunanlar, kullanıldığı halde bulunmayanlar ve batı dilinden olanlar ne olacaktır?

Ayrıca, Dil Encümeni ve Söz derleme heyetinin çalışmalarını sürdürdüğü, Anadolu köylerinin derleme işine büyük ilgi gösterdiği, gelecekte yararlı çalışmaların takdirle anılacağı, heyetin yakında ilk bültenini yayınlıyacağı, bu çalışmaların verimli sonuçlarının pek yakında kendisini göstereceği vb. basında yer almaktaydı.¹⁸¹

179-Hasan Ali, Hayat, sayı:104, Cilt VI., 22 Teşrinisani 1928, s.2.

180-Hasan Ali, a.g.d., s.2.

181-Hayat, sayı:114, Cilt V., 13 Kanunsani 1929, s.20.

8- İrtica ve Gençlik Sorunu:

Cumhuriyetin yerleşmesi zihinlerin gençleşmesine bağlıydı. Bu yüzden eğitim ve öğretime büyük önem verildi. Atatürk C.H.P.'nin dördüncü kurultayında (9.V.1935) eğitim ve öğretim çalışmalarının sonuçlarını şöyle açıklıyordu: "Geçen kurultaydan bugüne kadar. kültürel ve sosyal alanda başardığımız işler, Türkiye Cumhuriyetinin ulusal çehresini, keskin çizgileriyle, ortaya çıkarmıştır. Yeni harfleri, ulusal tarihi, öz dili, ilimsel müzik ve teknik kurumları ile kadını erkeği her hakta eşit modern Türk sosyetaesi bu son yılların eseridir.

Türk ulusu ancak varlığını derin ve sağlam kültür sınırları ile çevreledikten sonradır ki, onun yüksek kapasitesi ve erdemi, uluslar arasında tanılır. Türk ulusuna doğusal rengini veren bu devrimlerden herbiri çok geniş tarihsel devirlerin öğünebileceği büyük işlerden sayılsa yeridir."¹⁸²

Atatürk, 1938 yılına gelindiğinde eğitim etkinliklerinin sürdürüldüğü haberini verir: "Yüksek tahsil gençlerini istediğimiz ve muhtaç olduğumuz gibi millî şuurlu ve modern kültürlü olarak yetiştirmek için İstanbul Üniversitesi'nin tekemmülü, Ankara Üniversitesi'nin tamamlanması ve Şark Üniversitesi'nin yapılan etütlerle tesbit edilmiş olan esaslar dairesinde, Van gölü civarında kullanılması mesaisine hızla ve önemle devam edilmektedir."¹⁸³

182-9 Mayıs 1935 CHP Büyük Kurultay Nutku, a.g.e., s.37.

183-1.Kasım 1938, Meclis Açılış Nutku, a.g.e.- s.42.

Burhan Cahit Morkaya, Mudanya Lozan Ankara'da Millî Şef dediği İsmet İnönü'nün ve Mustafa Kemal veya Ebedî Şef dediği Atatürk'ün Cumhuriyetin ilk on yılında yaptıklarını, yeni Türk devletini ve ulusunu yaratışlarını anlatır. Yer yer yapılan yeniliklerin haklılığı ve doğruluğunu da savunarak kronolojik biçimde inkılâpları açıklar. Türk gençliğinin dikkatini bütün bu yapılanlara çekmeye çalışır:

"Bugünün genç Türk evlâtları bu küçük, fakat tehlike, heyecan, mahrumiyet ve nihâyet mücadelenin mahsulü olan Cumhuriyetin on yıllık tarihini iliklerine kadar ezberliyeceklerdir."¹⁸⁴

Burhan Cahit Morkaya, irtica ve diğer zararlı akımlara karşı Türk gencinin okuması gerektiğini, bilhassa Kurtuluş Savaşını 1919-23 arasını çok iyi öğrenmelerini, aksi takdirde tekrar yaşama tehlikesi ile karşılaşabileceklerini sık sık yazar.

1924 Anayasasında 87. madde ile ilk öğretimin bütün Türkler için mecburî olması ve bu öğretimin devlet okullarında parasız yürütülmesi sağlanır. Bu tarihle 1929 arasında ülke çapında İlk-Orta-Lise öğreniminin aldığı sayısal yapı okuma yazma oranının yükseldiğini gösterir.¹⁸⁵

184-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya Lozan Ankara, Kanaat Kütüphanesi, İst.1933., s.14.

185-Adnan Gülarman, "Türkiye'nin Toplumsal Yapısı" Dokuz Eylül Üniv.Resmi Teksir Yayınları, No:183, İzmir 1985, s.73-74'te İlk ve Orta dereceli okullar, öğrenciler ve öğretmenler sayısal dağılımı (X) tahmin.

9- Dilin Sadeleşmesi Sorunu:

Şemseddin Sami (1850-1904), Hafta dergisinde 1880'de Lisan-ı Türki (Osmanî) adlı mukalesinde ve daha önce Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yayınladığı Lisan ve Edebiyatımız (1897) adlı yazısında Türk dili ve edebiyatı üzerine bilimsel yazılar yazmıştı. Bu yazılarda Türkçe'nin savunulması vardı. O zaman için Türkçe'nin en zengin sözlük kitabı olan iki ciltlik Kaamus-ı Türkî'yi (1901) de tamamladı.

Birinci makalesinde Türkçe'ye başka dillerden giren sözcüklerin, istenirse çıkartılabileceğini söyleyen yazar, ikinci yazı-

	<u>Yıl</u>	<u>Okul Sayısı</u>	<u>Öğrenci Sayısı(Bin)</u>	<u>Öğretmen Sayısı</u>
İlk okullar	1923-24	4.894	342	10.38
	1928-29	6.600	478	15.718
Orta Okullar	1923-24	161 (X)	6	840 (X)
	1928-29	176 (X)	23	1.420 (X)
Liseler	1923-24	48 (X)	1	680 (X)
	1928-29	59	4	783 (X)

Halk Mektepleri:

<u>Ders Yılı</u>	<u>Erkek Öğrenci Sayısı</u>	<u>Kadın Öğrenci Sayısı</u>
1928-29	397.476	199.544
1929-30	180.255	82.168
1930-31	144.446	43.865
1931-32	85.120	23.350
1932-33	75.753	15.142
1933-34	35.183	5.668

sında Türkçeleşmiş sözcükleri Türkçe saymakta ve dilimizin daha çok ses bakımından dünyanın en güzel dillerinden olduğu savunulmaktaydı.

Türk dilini konuşan milletin adı nasıl Türk ise Onun konuştuğu dilin adı da Osmanlıca değil Türkçe'dir. diyen yazar sözlüğünün adını bunun için Kaamus-ı Osmanî yerine Kaamus-ı Türkî koymuştu.

Daha sonraları Selânik'te Ömer Seyfeddin ve Ali Canip (Yöntem) tarafından girişilen bir dil hareketi oldu. Ziya Gökalp'ın da katılmasıyla daha da kuvvetlenen bu kadro "Nisan 1911'de Selânik'te çıkan Genç Kalemler'de "Yeni Lisan" ismiyle Türkçe'nin sadeleşmesinin prensiplerini ortaya koyuyor ve propagandasını yapıyordu.

Ömer Seyfeddin imzasıyla yazılan "Yeni Lisan" adlı bir makale hareket'e başlangıç olmak ve yapılacak işlerin programını çizmek üzere kaleme alınmıştı. Yeni Lisan makalesinde ileri sürülen ana fikirler şunlardı:

Din ve edebiyat bize Farsça öğretmiş, Farsça bir zamanlar resmî dilimiz olmuş, dilimize Arapça, Farsça sözcükler dolmuştu. Türkçe, bozulmuştu.

Edebiyatımız ya Şarka, İran'a; yahut Garba, Fransa'ya yönelmiş, bugün Fransa'ya doğru gidenlerin yaptıklarıyla eskiden İran'ı taklit edenlerin arasında fark kalmamıştır. Türk dili edebiyatında otuz beş sene önce başlayan sadeliği öldürenler Servet-i

Fünûnculardır... Türklere, yeni ve tabii bir dil yani kendi dilleri lâzımdır; Bunun için:

1- Arapça, Farsça tamlamalarla, çoğul yapma kaideleri dilimizde kullanılmayacak; yalnız terimlerle tekil yerine kullanılan çoğullar bunun dışında tutulacaktı: Sadrazam, ahlâk, kâinat gibi...

2- Şayet, amma, lâkin gibi, konuşma diline geçmiş olanlardan başka Arapça, Farsça edatlar kullanılmıyacaktı.

3- Arapça ve Farsça sözcükler içinde söylenişi değişmiş olanlar, yazı dilimizde bu değişik söylenişleriyle yazılacaktı: Kalabalık, hoca gibi. Buna karşın, güneş varken şems, ay varken kamer denilmiyecekti.

4- Yazı dilinde yalnız millî ve basit gramer geçerli olacaktı.

5- Konuşma dilinde esas, İstanbul Türkçesi olacaktı.

Yeni Lisan'cılara göre bu fikirler kendilerinden önce de vardı. Hele Şemseddin Sami'nin makalelerinde bu gibi düşünceler önemli bir yer tutuyordu. Fakat bu fikirleri ileri sürenlerin pek çoğu şikâyet ettikleri yabancı biçimlerden kendilerini kurtaramamış, onlar da öyle yazmışlardı. Yeni Lisancılar ise, "Türkçe'ye Türk grameri hakim olacaktır." anlayışını hemen uygulamaya koydular. İstanbul aydınlarının da desteğini gördüler, İstanbul ağzı, konuşma dili aynı zamanda yazı dili oldu.

Cumhuriyet'e ulaştığımızda dil konusu henüz çözümlenmiş değildi. Burhan Cahit Morkaya o dönemi şöyle çizer:

"En son Londra konferansında büyük bir İngiliz banka müdürü murahhaslarımızdan birine şunu sormuştu:

- Türkiye'de hangi dil resmidir, Arapça mı?

Gene aynı günlerde Paris'te mühim bir ticaret mukavelesi imzalanırken yüksek tabakadan maruf bir Fransız kadını murahhasımıza demiş ki:

- Türkiye'de hangi dille konuşursunuz?

Onları bu sualleri sormağa mecbur eden tarihi bir hatamız vardır. Biz Türküz. Dilimiz, âdetlerimiz, san'atımız tarihimiz vardır. Fakat yedi yüz yıl biz Türkçemizi, Arapça ve Acemce'nin içine karıştırmışız. Devleti idare edenler kafalarını Garba değil, Şarka çevirdikleri için resmî lisan adetâ, Arapçalaşmış, Acemce de bu garip halitanın mayası olmuştur. Daha yirmi yıl evveline gelinceye kadar Türk edebiyatı bu çetrefil halitanın en gülünç bir nümunesi halinde idi."¹⁸⁶, "Halbuki bir öz Türkçe vardır ki yedi yüz yıl işlenmemiş, dile gelmemiş, kalemle söylenmemiştir. Biz bu yanlış yoldan ancak Cumhuriyetin her eskiyi yıkan ve yeni-yi yapan ileri hareketi ile kurtarabildik."¹⁸⁷, "Türk dili şimdi muntazam tetkik yolları üzerinde anahtarlarını bulmağa başlamıştır. Bununla uğraşan yüksek bir komite muntazam çalışmalarla bize en ziyâde lâzım olan Türk kâmusunu hazırlıyor."¹⁸⁸

Meşrutiyet ile birlikte, Türkçe üzerinde çalışmalar başladı. Atatürk bu gayretleri genelleştirdi; Türkçe'nin layık olduğu

186-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya Lozan Ankara, Kanaat Kütüphanesi, 1933, s.82.

187-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.82-83.

188-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.83.

yeri alması ve bir kültür dili olması için araştırmalar yapması amacıyla, Türk Dili Tetkik Cemiyetini 12 Temmuz 1932'de kurdu. Bu kurum Türkçe'nin kurallarını tekrar belirledi. Arapça ve Farsça sözcükler, tamlamalar yerlerini Türkçe olanlara bıraktı.

Dil ile ilgili çalışmalar, basın tarafından dikkatle izleniyordu. Türkçe Kuran okunması, kurultayların toplanması, sözlük hazırlanması..vb. Bu günlerdeki dil ile ilgili yazılarda "güzel Türkçemiz" söyleyişi de dikkat çekeciydi. Dil Kongresi Akşam' da şöyle ilân edilir:

"Güzel Türkçemiz Eylül içinde büyük bir dil Kongresi toplanacak. Kongrede Gazi Hazretleri de bulunacaklardır.

Haber aldığımıza göre Eylül ayı içinde İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda büyük bir dil kongresi toplanacak.....

.....

Türkçe esasen pek zengin ve pek ahenkli bir lisandır. Fakat saltanat zamanında bu lisana yabancı bir takım kelimeler karıştırılmış, güzel Türkçe'miz eski ahengini kaybetmiştir. Kongrede bu noktalar etrafında müzakereler cereyan etmesi muhtemeldir."¹⁸⁹

Hemen hergün Dil Kurultayı ile ilgili haberler veren gazete, kurultaya katılmaları için yazarlara, öğretmenlere çağrıda bulunur. Üye olarak katılmak isteyenlerin kendilerine başvurmalarını isteyen Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ne yapılan başvurular ayrıca gazetede ilân ediliyordu. 14 Eylül 1932 günlü listede Burhan Cahit Morkaya, Köroğlu Gazetesi sahibi olarak yer alıyordu:"Dil Kurultayı için müracaat edenler: İst.13(A.A.)-T.D.T.C.Kâtibi

umumiliğinden: 26 Eylülde toplanacak olan kurultayda aza olmak arzusu ile müracaat edenlerin isimlerini neşre devam ediyoruz:... Burhan Cahit Morkaya Köroğlu Gazetesi sahibi..."¹⁹⁰

Kongre ertesi ise büyük merak gideriliyordu. Çünkü Kongre' de ne karar alınacağı, çalışmaların ne yolda olacağı, uzun süre basında tartışılmıştı. Ertesi gün, Akşam, kongrenin çizgisini halka duyuruyordu:

"Osmanlıca ile ilişliğimiz bir an evvel kesilecek.

Halk konuşma dili kabul edilecek, eksikler başka Türk lehçelerinden alınacak."¹⁹¹

Cumhuriyet inkılâbının 11. Yıldönümünde, İsmail Hakkı Türk ulusunun ülkesi bütün, ülküsü bütün, dili bütün bir varlık haline getirildiğini ileri sürerek değişimde alınan yolu vurguluyordu: "Kendine güvenmesini bilen ve kendi kendini tanıyabilen bir cemiyet için kader büyümek ve yükselmektir. Bir millet siyasetlik rejimini değiştiriyor, buna kolay diyelim, fakat medeniyetini, yazısını da değiştiriyor, olabilir, diyelim, fakat dilini değiştiriyor, yabancıları atıyor, özleşiyor ve bütün dirim anlayışlarını değiştiriyor...Vu bütün bunlar tek önderin gösterdiği yoldan geçerek ve örneğini benimsiyerek oluyor. İşte Türk milletinin büyüklüğü buradadır,yarının bütün imkânları da oradadır."¹⁹²

190-Akşam, No:5004,14 Eylül 1932 , s.4.

191-Akşam, No:5017,27 Eylül 1932 , s.1.

192-İsmail Hakkı,"11.inci Yıldönümü", Yeni Adam, No:43,25 Teşrin 1934, s.2.

c- Kadın ve Aile

Yeni Muhit'te;

"Büyük Türk İnkılâbında Bir Merhale Daha İleri"¹⁹³ başlığı ile kadınların erkeklerle eşitlik prensibinin fiilen tatbik edildiği yeni Belediye Kanunu örneklendirilerek haber veriliyordu.

3.4.1930 tarih ve 1580 numaralı Belediye Kanunu'nun 23, 24. maddeleri ile Türk kadınına belediye seçimlerine katılma hakkı verilmişti.

Ahmet Cevat imzasıyla sunulan bu haber yazısı aynı zamanda o devir için bir değerlendirme özelliği taşımaktadır. Bu yazıda ilginin odaklaştığı noktalar:

1- Siyâsi hakların kadınlara tanınması bütün Türk milleti için faydalı ve gerekliydi.

2- Yıllardır kızlar da erkeklerle aynı okullarda öğrenim görüyor ve aynı mesleklerde çalışıyorlar.

3- Sadece basın dünyasına bakılrsa, bir çok değerli isim görülür: Nakiye Hanım, Efzayiş Suat Hanım, Nezihe Muhittin, Mebrure Hurşit, Suat Derviş, Seniha Sami, Halide Nusret, Şukûfe Nihal, vs...

4- Öğretmenlik mesleğinde kıymetli şahsiyetler yetişti.

5- Kadınlarımızın gayretiyle varlıklarını sürdüren hayır kurumları, sahip olduğumuz kurumların en meşhurlarıdır: Hımâye-i Etfâl, Hilâli Ahmer, Süt Damlası, Fukaraperver..vb.

6- Türk kadınına izdivaç hayatında, mirasta, tahsilde, meslek hayatında ve nihâyet siyâsette eşitlik verildi.

3 Ocak 1935 tarihli La Tribune des Nations "Paris" ten Robert S. Baudouy, fevkalâde Türk reformlarının en sonuncusu olarak (5.12.1934 tarih ve 2599 numaralı kanun ile) Türk kadınının milletvekili seçme ve seçilme hakkına kavuşmasını ve Türk kadınlarıyla erkeklerinin eşit olduğunu haber verir: "Fakat işte Türk kadınlarının bu açılışının tekâmülü bugün Fransa'nın feminizmini de aşmış bulunuyor. 1930 da Türk kadınlarına hâkimlik sınıfı açılıyor ve biraz sonra da, seçme hakkı ile belediye topluluklarına seçilmek hakkı veriliyordu. 1932'de kadınlara mülkiye meslekleri açılıyor ve nihayet 1934'te de Türk kadınlarının medenî ve siyasal hakları erkeklerinkilerle tamamen müsavi oluyor. Bu itibarla 1935 senesi ilk kadın sayımlarına şahit olacaktır."¹⁹⁴

Aynı zamanda kadının toplum içindeki yerine de değinilerek: "Eskiden vapurlarda, tramvaylarda ve tünelde mevcut olan kadınlara ait hususi mevkiler bugün hep ortadan kalkmıştır."¹⁹⁵ haberi verilir.

Kadın erkek aynı aracı paylaşmaya başlayınca bir takım davranış kuralları da gündeme gelir ve basında bir hayli yer tutar.

194-Robert S.Baudouy, Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si, Ank.

1938, Dahiliye Vekaleti Matbuat Umum Md.Neşriyatı.,s.155.

195-Robert S.Baudouy, a.g.e., s.156.

Yedigün, dergisi bu konuya ağırlık veren yayınlardan biri olur: "Tramvayda kadınlara yer vermeli mi?" Kadınlara yer verme konusunun bütün dünyada tartışıldığını, hatta bu yüzden İngiltere'de arabaların üst kısımlarının kadınlara ayrıldığını resim ile görüntüliyerek tartışmalı sohbeti: "Demek tramvayda yer verme ikramının esası kadına değil, zâfa ve acze hürmettir. Bu zaaf ve aciz hangi cinsten olursa olsun. Zaif bir erkek herhalde, kuvvetli bir kadından ziyade ikramınıza lâyıktır.." ¹⁹⁶ şeklinde sürdürülüyordu.

Bu yazı yeni toplumun, yeni yaşantısının yeni kurallarının zaman içinde gerçekleştiğini göstermektedir.

"Türk inkılâbı cihanda ileri gidişin bir sembolüdür. Türk kadını sana hakkını veren Cumhuriyettir." ¹⁹⁷ Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamalarını veren resimlerden geçit resimlerinde, kadınların (Kız öğrenci, bayan öğretmen) önemli bir yer tuttuğu görülmür.

1. Kadının Eğitimi

"Türk cemiyetinde tutulan yol da ileri cemiyetin yoludur." ¹⁹⁸

Trabzon'da dört sayı olarak çıkan Akın'ın üç sayısı "İleriye Adımlar" isimli başmakalelerle yayınlanır. Bu yazıların; "Durmadan, dinlenmeden ileri akın!", "İleri, ileri, daima ileri akın" cümleleriyle bitiş, Türk devriminin o gün bulunduğu noktayı gös-

196-Yedi gün, No:12, 31 Mayıs 1933, s.1.

197-Yedi gün, No:33, Birinciteşrin 1933, s.1.

198-Akın, sayı:2, 15 Nisan 1932, s.1.

termektedir.

Yaratıcı ve yaşatıcı bulduğu Batı toplumunda neşe ve heyecan gören Akıncı; "Trabzon'un ileri cemiyetlere benzemek ihtiyacını, yalnız, zamanın tesirlerine bırakmamalıyız. Eskilerin israf ettikleri zamanı telâfi de bize düşer." düşüncesiyle, devrimin hız kazanmasını istiyordu.

"Atlıyarak, sıçrıyarak, eskiyi yıkıp yeniye kalp ve kol uzatarak ilerliyen bir cemiyet her şeyden, her şubeden evvel yaşayışını kıymetlendirmeye ferdi, pörsümüş bir ruh kalıbı şeklinden çıkarıp içinde bulunduğu hayatı iten ve ilerleten bir enerji kümesi haline koymağa mecburdur." Akıncı bu sözleriyle insan ve toplum yaşamındaki yeniliği tanımlar.

Aynı dergi üçüncü sayısında, ileri adım atarken, toplumsal gelişmenin başarılı olmasında kadının rolünü şöyle belirler:

"Kütle yürüyüşleri ikiye bölünmez, kadın ayrı, erkek ayrı yürüyemez.

Kapkara "dün" den güneşli "yarın"a akan cemiyetler; kadını "hiç" değil "hep" sayarlar.

İleri cemiyetlerde kadın yarının yaşatıcısı, geri cemiyetlerde o, dünün hortlatıcısıdır.

İleri cemiyetlerde kadın; dağ pınarları gibidir, akışlar ordan kuvvet alır.

Koytak menbalar, nasıl, kuvvetli selleri değil, kirli ve durgun gölleri yaparlarsa kadınlığı yüksilemiyen cemiyetler de kuvvetli sıçrayışlar yerine korkak yerinde sayışları şekillendirirler.

Türk cemiyetinde kadın; bir kuluçka makinesi hissizliği, bir mutbak kalfası tevazuu ile yaşamamalıdır.

Yeni cemiyetin istediği kadın; ne uyuşturan bir zavallı, ne de bunaltan bir başıdumanlı mahluk değildir. O, ince bir heyecan olduğu kadar, işlek bir kol ve ışıklı bir kafa olmalıdır aramızda."199

Akın'ın son sayısında ise, yeni Türkiye için yapılanlar yeterli bulunmaz. Aydınların bu savaşında etkinliklerinin az olduğu, oysa onlara daha çok görevler düştüğü anlatılır:

"İnkılâp yıktı yıkacağını, yaptı yapacağını sanma! Daha da yıkacak daha da yapacaktır o.

Dünkü gibi bu günkü kumanda da; Vazife münevverlerindir, diyor ve ışıklı kafalarda yapıcılık istiyor.

Cemiyette, bu gür ve perde aşırı kumandayı duyamıyacak kadar sağır ve gafil münevverler yok, onun istediği feragati göstermeyen egoistler çok.

İnkılâbın münevverlerden istediği pasif bir inanış değil aktif bir yapış ve yaptırış enerjisidir ve kızarak görüyoruz ki münevverler bu işlerde kamlumbağa hareketini bile gösterememişlerdir.

Başka yerlerde olduğu kadar Trabzon'da da misallari vardır bu söylediklerimizin...

Laf la geçinmek vaziyetini aşan münevverlerin bu memleke-

te ne gibi yenilikler getirdiklerini, hangi ilerletici müesseseleri kurduklarını sakın araştırayım deme, bir şey yapmış olmazsın! Tatlı hulyalarını yıkmaktan, boşa çıkan ümitlerini seyretmekten başka.

İnkılâbın istediği münevverlik bu değildir. Cemiyet, önü, ne geçen ve orda "duran" lara tam münevver diyemez.

İnkılâp, münevverlerini de kendinin yetiştireceğini anlamıştır elbet... Tam münevverlerin yarım cümlelik tek bir vazifesi vardır:

İleri, ileri, daima ileri akın.."200

Toplumsal gelişmenin etkinliği "aydın" ve "kadın" olmak üzere iki noktada odaklaşır. Bu iki zümrenin rengi, şekli ve gücü toplumu belirler. Türk devriminin, aydınını, kendisinin yetiştirme isteği, bu düşüncenin doğal sonucuydu.

Aynı yıllarda Türk kadını, farklı kesimlerde farklı uğraşlar vermekteydi. Kırsal kesimde yasaların sağladığı haklara ulaşabilme gayretleri yanında okuma- yazma öğrenme çalışmaları izlenirken; batıda siyasî gelişme, toplumsal hakları tam olarak kullanabilme çabalarıyla Avrupalı hanımların görüntüsüne de sahip olma isteği bir arada görülüyordu.

Akşam gazetesinde Hikmet Feridun Es'in Samiye Burhan Cahit Hanım (Burhan Cahit Morkaya'nın eşi) ile yaptığı röportaj "Kadın Erkek Münakaşası" başlığını taşımaktaydı. Samiye Burhan Cahit

Hanım'ın şık bir kadının yıllık masrafı ile ilgili olarak yaptığı açıklama ve verdiği masraf listesi basında gerçekten bir münakaşa başlatmış oluyordu.

Samiye Burhan Cahit Hanım'ın bu konuda söyledikleri basında yankı uyandırmıştı:

"Şık ve makul bir kadın senede en az 12 bin lira sarfeder. Erkek dedeğiniz yeniçeri ağası gibi sert ve mütehakkim olmalı. Fakat sırasına göre ince, zarif zekâsile herkesi hayran edebilmeli."

Ve verilen fiyat listesi:

"	<u>Vasati Fiyat</u>	<u>Yekün</u>
7 Manto	250	1755
15 Elbise	250	3750
100 Çorap	15	1500
100 İskarpın	25	2500
50 Şapka	30	1500
Boya,koku,saç tuvaleti vb.		1000
		12000"201

Üç gün sonra ilk tenkit, Abdülhak Hamit Bey'den gelir."Bizim memlekette bir tek şık kadın yoktur. Güzelimiz, MariBel gibi oturamaz, kalkamaz, yürüyemez; hatta alelade Paris'li gibi.Bu

bir görgü meselesidir. Zaman geçmesi gerek."²⁰²

Aynı konuda repörtaj yapılan İsmail Müştak Bey de şu eleştiriyi getirir:

"Senede 12.000 lira tuvalet masrafı yapan bir Türk kadını makulât ortasında en geniş mütehammilleri bile parçalayacak bir felâkettir. Asrımızı ve iktisadiyatımızı hele şu buhran günlerinde bu felâketle müsap görmek istemem."²⁰³

Bu konuda konuşanlardan bir diğeri, Halit Fahri Bey ise düşüncelerini sert bir dille ortaya koyar: "Bazıları aklın alamıyacağı rakkamlar söylüyor. Meselâ 12.000 liradan bahsedenler var. Bunlar hangi cemiyette yaşadıklarını bir an içinde unutmuş olsa gerek."²⁰⁴

İstanbul ve Trabzon'dan yükselen, bu iki ses Cumhuriyetin ilk on yılında alınan yolu gösterirken; aynı zamanda toplumsal yapının özelliklerine ve sorunlarına da ışık tutmaktaydı.

Yeni toplumun şekilsel olarak görmek istediği kadın tipi en güzel, Muhit, dergisinde görülür:(Kapak resimleri) başı örtüsüz, kısa saç tuvaletli, elinde telefon veya palet vb. zarif şık giyimli, ince ve sağlam yapılı genç kız ve kadınlar.²⁰⁵

Burhan Cahit Morkaya'nın romanlarındaki genç hanımların hemen hepsi ince, güzel, sağlıklı, zarif görünümlü, şık giyimli ..vb. Genç kızlarda okuma yazma merakı ayrıca belirtilmektedir. Örneğin Nisan'da Nilüfer liseyi bitirmiş okumaya, yazmaya merak-

202-Akşam, No:4789, 7 Şubat 1932, s.6.

203-Akşam, No:4796, 16 Şubat 1932, s.6.

204-Akşam, No:4809, 29 Şubat 1932, s.7.

205- Muhit, No:27, Kanunisanı 1931; Muhit, No:20, Haziran 1930; Muhit, No:10, Ağustos 1929.

lı, düzenli, dürüst, zarif, güzel ..vb. İdeal özellikleri kendinde toplamış aynı zamanda akıllı bir genç kızdır. Ayten'de ise romanın kadın kahramanı olan Ayten sportmen yapılı, ince, sağlam, güzel vb. bunların yanı sıra sanata ve erkeklere ait eğlencelere meraklı, bütün spor derslerinde birinci, fakat genç kızlara ve kadınlığa ait hafif derslerden hiç zevk almıyan neşeli hareketli dürüst bir genç kızdır.

Ayten'in annesi ondan çok memnundur. Çünkü kadınları serbest ve maddi varlığa karıştıran yeni hayatta başarılı olmak için, eski inançlar ve gönül ilişkileri yeterli değildir: "Onlar bizi peçe ve kafes arkasında, tahayyülü bile ihtiraslı zevkler veren birer mahlûk gibi telâkki ediyorlardı."²⁰⁶, "Erkekler, yeni cemiyet hayatını uğurlu bir muvaffakiyet meydanı gibi bulurken; kadınlar biraz memnun biraz şaşkındır, daha siyâde beceriksizdir.Yeni hayatta his yönünden eşit oluşu erkeklere anlatmak bir hayli zor olmuştur."²⁰⁷ Anne bu yolda ziyan olmuştur; şimdi kızını korumak için uğraşır. Kızını korumak ve iyi bir hayat yaşamasını sağlamak için aldığı önlemler İngilizce, Fransızca öğrenmesi, spor yapması, öğretmen okulundan diploma alması-olarak sıralanabilir. Gürbüz, atılğan erkek gibi bir kız olduğu sık sık vurgulanan Ayten voleybol, tenis, golf oynar, otomobil kullanır. Yeri geldikçe de piano çalar. Ayten'in annesinin şu sözleri: "Ona vermek istediğim terbiye dürüst, samimi ve serbest düşünceli olmaktı."²⁰⁸ yetiştirdi-

206-Burhan Cahit Morkaya,Ayten,Burhan Cahit Matbaası,İst.1927,s.8.

207-Burhan Cahit Morkaya,a.g.e., s.10.

208-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.12.

rilmek istenen gençliğin nasıl olması istendiğini; o devrin düşünce ve isteğini aksettirmektedir.

1932'de Keriman Halis dünya güzeli seçilince basın büyük ilgi ve alaka gösterdi. Hemen hergün dergi ve gazetelerde onunla ilgili yayın oldu. Bunlar arasında "Keriman Hanım niçin dünya güzeli intihap edildi?" soru başlığı ile olanı, verdiği cevap açısından dikkat çekiciydi: "Her şeyden evvel tam bir genç kız tipini canlandırması kazanmasında amil olmuştur."²⁰⁹ (28 güzel arasından) sade güzelliğe sahip oluşu övülüyordu.

Sade ve sağlam bir güzellik yaratılması isteği doğrultusunda, YediGün güzellik müsabakalarının tartışmasını sürdürür:

"Güzellik müsabakaları, kadının kendi etine karşı estetik alâkasını çoğaltır; sıhhi ihmalleri giderir ve beden üzerine bir dikkat uyandırır, bir kontrol koyar; plastik güzelliğe karşı sevgi doğurur. Hele bizim gibi, lâpacı harem kadınlarının yufka, yavan ve hantal gövdeleri yerine, medeni kadın vücutlarının teşrihi estetiğini ikame etmeğe mecbur milletler için, bu müsabakalar daha faydalı olabilirler. Haremin garpteki gülünç ve kötü şöhretiyle mücadele etmemize de yarıyarak mükemmel bir propaganda yerine geçerler."²¹⁰

Güzel ve sağlıklı vücutlara ulaşabilmek için beden terbiyesi gerekiyordu, fakat beden terbiyesinde nasıl bir yol izleneceği önceleri pek bilinemiyordu. Bu konuda en iyi görünen Alman usulü örnek alınmak istendi.

209-Akşam, No:4963, 4 Ağustos 1932, s.1.

210-YediGün, No:3, 29 Mart 1933, s.11

Selim Sırrı Beyin kızları Selma ve Azade hanımlar Almanya'da Beden Eğitimi gördüler. Yurda dönünce büyük ilgi ile karşılanırlar. Avrupa'da ne yaptılar?, Avrupa'da ne öğrendiler? sorularına: "bedii anatomi, fizyoloji, resim, müzik, spor fakat hepsinin gayesi hareketlerimizi terbiye idi."²¹¹ karşılığı verilir. Ayrıca bu iki idealist genç kız amaçlarını şöyle dile getirirler: "En büyük emelimiz pek kabiliyetli olan Türk kadınları arasında güzel, yani işlek ve ahenktar vücutları çoğaltmaktır."²¹²

Önem verilen yalnız, kadının dış görünüşü değildi. Genç kızların okumaları da teşvik edilir.: "Türk kızı okuyor."²¹³, "Kızlar fikir ve kültür işlerine rağbet gösteriyor."²¹⁴, "Üniversiteye giden kadın hemcinslerine aşağı görülen işlerin yükletilmesine razı olmayacaktır."²¹⁵

Şiir ve hikâye okumanın pek yararlı olmadığı ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda bilim ve fen alanlarında üretime yönelik okuma teşvik görüyordu. Ameli Hayat Mektepleri, bu düşüncenin ürünleriydi. Yedigün'de buradaki öğrenciler için şunlar yazılır: "Genç kızlarla, delikanlılar ellerinde kitaplar, istatistikler... Grup grup dolaşıyorlardı. Bir genç kız grubunun önünde durduk..."²¹⁶ "Miryam Hopkins'in yürüyüşü şöyle, demiyor da; Adana pamuklarının vaziyeti, diye söze başlıyor. Greta Garbo'nun bir filmini gördüm, demiyor;

211-Muhit , No:13, Teşrinisani 1929, s.982-983.

212-Muhit, a.g.g., s.983.

213-Yedigün, No:34, İkinciteşrin 1933, s.4.

214-Yedigün,a.g.d., s.4.

215-Yedigün, a.g.d., s.5.

216-Yedigün,No:4, 5 Nisan 1933, s.10.

Zonguldak kömürleri hakkında bir istatistik gördüm, diyor. Sine-
madaki fotojeniklik meselesinden bahsetmiyor da; İzmir'deki İn-
cir ve üzüm meselesinden bahsediyorlar. Burası garip bir âlem
istatistik ile konuşan genç kız her halde, her sözün başında bir
artist ismi tekrarlayan genç kızdan çok daha tabii."²¹⁷

Yeni hayatta kadının eğitimi çok önemli bir yer tutuyordu.
Hatta bu konuda Avrupa'ya bile açılınyordu. Selim Sırrı'nın kız-
ları iki yıl Almanya'da öğrenim görmüşler ve iyi yetişmişlerdi.
Avrupa'da öğrenim görmenin önemini Burhan Cahit Morkaya Köydeki
Dost'ta şöyle belirtir: "Avrupa'da yetişmiş, Avrupa hayatında piş-
miş zeki bir kadın elbette muhitinden bir kaç parmak yüksektir.
Zaten erkekler arasında bile aynı üstünlük göze batar."²¹⁸

Bütün bu telaşlı eğitim-öğretim gayretleri içinde Burhan
Cahit Morkaya'nın Kır Çiçeği romanındaki satırlar değişik bir
bakışı vermektedir: "Nihayet Ankara'dayız. Dokuz yıl evvel Erzu-
rum'dan Gümüşhane'ye gelirken anasını Ermeni çetelerine kurban
veren Türk kızı karışık, tehlikeli, elem dolu bir maceradan son-
ra kendisine saadetini veren Ankara'ya göğsünü gere gere geliyor.

O Ankara beni,Erzurum'un halis öz Türk kızını (Siranuş) ol-
maktan kurtardı. O Ankara, her gece kasabanın coşkun sularını nin-
ni diye dinliyerek anasının, babasının kokusu içinde uyuyan temiz
Türk kızını sürünmekten, sefil olmaktan, yabancı topraklarda çü-
rüyüp gitmekten kurtardı. O Ankara Türk kadınına şerefini kurtar-
mak hayatını kazanmak için çalışmak fırsatını verdi ve beni o sa-
yede İstanbul sokaklarında sürünmekten kurtardı.

217-Yedigün, a.g.d., s.10

218-Burhan Cahit Morkaya, Köydeki Dost, Köroğlu Matbaası.İst.1940,s.45.

Erzurumlu Türk kızı bu iyilikleri unutacak kadar nankör değildir."²¹⁹

1930 yılında Muhit dergisi, yeni Türk Cumhuriyetini yaratan üç büyük milli kuvvet olarak; Türk askeri, Türk kadını, Türk kağnisını verir.²²⁰

Ve şimdi Türk kadını iş dünyasının her alanında çalışmalıydı. Üretime katkıda bulunmalı, para kazanmalı, erkeği ile omuz omuza bütün hayatı paylaşmalıydı. Kadın başarısı üzerine özendirici yayın bir hayli yer tutar.²²¹

Burhan Cahit Morkaya'nın Ayten, romanında; Anne Beyoğlu'n da terzihane sahibidir. Viyana'dan getirttiği bir usta ile çalışmaktadır. Kazancı çok iyidir. On altı yıl bu işi başarıyla sürdürerek kızı Ayten'i tek başına, fakat lüks bir yaşantı içinde yetiştirir.

2- Aile

Yeni cemiyet hayatında daha çok İstanbul'a yer veren Burhan Cahit Morkaya, buranın da zengin kesimini ele alır. Aşk Bahçesi romanında bu kesimin bunalımlı, sancılı, aile yaşantısını ve daha çok bozuk kadın-erkek, karı-koca ilişkilerini anlatır ve

219-Burhan Cahit Morkaya,Kır Çiçeği, Ahmet Sait Matbaası, İst. 1934, s.321.

220-Muhit, No:20, Haziran 1930, s.86.

221-Muhit, a.g.d., s.121;Muhit, No:23, Eylül 1930, s.376.;
Yedigün,No:127, 14 Ağustos 1935, s.7.

bu eseri için: "Aşk bahçesi yeni cemiyetin hayatının içyüzüdür."²²² der.

Müzeyyen Hanım, Sacide Hanım, Kamran Hanım evli, mutsuz kadınlar. İlk ikisi aşkı ve vafayı bilmeyen, sonuncusu Sacid bey-le İtalyan Lisesinde okumuş yüksek düşünceli bir hanımdır. Yeni neslin kadını olma özellikleri gösterir ve kocasının evliliklerine ihâneti olduğunu bildiği halde, asaletini bozmaz.

"Sen hiç sevmedin mi?" sorusuna: "Çok! Hala içimde belki yarım düzine kadar aşk vardır."²²³ cevabını veren arkadaşı Sacid'e çıkışan Osman: "Demek senin aşkı düzinelerle kabul eden bir kalbin var. Sahibinin zevklerine ambar vazifesini gören böyle bir kalbe düşecek kadınlara ne yazık, ne yazık."²²⁴ Bu sitemli tenkit sözlerine Sacid'in verdiği karşılık da ilgi çekicidir: "Kadınlar,fakat şimdi aralarında bulunduğumuz yeni hayat kadınları böyle içli bir aşkı arzu ederler mi sanıyorsun."²²⁵ Ayten'in annesi Ayten'de: "Halbuki ben muvaffak olmak, pürüzsüz, temiz bir aile köşesi kurmak için uğraştım. Tesadüfler, hadiseler bunu hicran ve inkısar dolu bir sergüzeşt haline getirdi."²²⁶ diyor.

Yeni hayatın oluşması; yıkılanlar ve yerine kurulanlar arasında ıstırap çeken, başarısızlığa uğrayanlar da vardı. Yeni yetişenler bu nesilden daha ziyâde başarılı ve mutlu olacaklardı.

222-Burhan Cahit Morkaya,Aşk Bahçesi, Burhan Cahit Matbaası, İst. 1925, Baskı 2., s.173.

223-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.4.

224-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.4.

225-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.6.

226-Burhan Cahit Morkaya,Ayten,Burhan Cahit Matbaası,İst,1927.,s.7.

"İki nesil arasındaki fark ne kadar geniş! Öyle zannediyorum ki bugün bu değişen hayatın cemiyet âleminde, kibar salonlarında çapkın erkeklere nasip ettiği bu muvaffakiyet bereketi kafesten salona geçen eski neslin artık zevk verici olmaktan uzak kaldığı gün nihâyet bulacaktır. Çünkü yeni neslin çekirdekten yetişen kızları verdikleri iştihâ nisbetinde dallarından koparılamıyacak kadar yüksek görünüyorlar.

Buna millî cemiyet ve aile hayatı noktasından memnun olmak kabil değil. Kafes ve perde altından çıkan neslin bütün görünüşüne rağmen zannedildiğinden daha mukavemetsiz olduğu anlaşıldı. Sevgisini tatmin için, ihânete macera süsü verir gibi muarefesi bir iki günlük ahpaplıktan ileri gitmiyen gençlerle düşüp kalkmaktan perva etmiyen bir kadının aile hayatında ne mevki olur."²²⁷

Öte yandan Millî Mücadele içindeki genç kız daha değişik bir yapıdadır. Ankara'da arkadaşları tarafından genç Zabit Fikret'e yazılan düzmece mektup "aile-yurt" ilişkisini vermesi bakımından önemlidir: "Evlendiğimiz ferdasında karşılaştığımız bu ayrılık beni müteessir etmedi değil, fakat memleket genç zabitlerinden hizmet ve feragat beklerken senin bu vazifeden uzaklaşmana imkân var mıydı? Ve memleket düşman elinde iken, şerefimiz ve gururumuz çiğnenirken kuracağımız yuvada mesut olmamıza imkân var mıydı?...Nilüfer."²²⁸

227-Burhan Cahit Morkaya,Aşk Bahçesi, Burhan Cahit Matbaası,İst. 1925,Baskı 2., s.98-99.

228-Burhan Cahit Morkaya,Nişanlılar, İnkılâp Kitapevi,Ankara 1937, s.25.

Yeni hayatın ideal genç kızı: "Gelin oluncaya kadar yüzüne yabancı erkeğin nefesleri gelmiyen "Aytan" annesinin ona verdiği serbest, fakat ciddi terbiye ile şerefine mevkiine hürmet ettirmesini bilen hislerine ve sınırlarına hâkim bir genç kız olarak yetişmişti."²²⁹ şeklinde Aytan'de simgeleşiyordu.

Bir başka eserinde yine ideal genç kızı tanımlarken: Anne-si muharrir oğluna, "Hem bu kız senin istediğin gibi alafranga. Alafranga dedim se, başı açık yosma değil ha. Irz ehli. Başı önünde aile kızı. Çeşit çeşit frenkçe konuşuyor."²³⁰ açıklamasını getirirken, alafrangalığın sınırı da çizilir.

Yeni hayatın gençlerinin tanışmaları ve evliliğe karar vermeleri de farklı ortamlarda ve farklı yaklaşımlardadır: Aytan okulu bitirince Galatasaray kulübü üyesi olan Orhan ile tanışır. Kendisi de Fenerbahçe kulübünde çalışmaktadır. Bir kürek yarışında arkadan gelen "arkadaşını" kurtarmak için büyük bir fedakarlık yapar ve yaralanır. Ciddi tedavi görür. Fakat pişman değildir; spor arkadaşına yardım etmiştir. Kurtardığı kişi Orhan'dır. Daha sonra iki spor arkadaşı evlenmeye karar verir. Burhan Cahit Morkaya'da bu serüven "iyi olan" dır. O bu evliliği ideal görür.

Samimi, dürüst, sevgi dolu bir aile yuvası, yeni hayatın kuracağı ailedir. Aytan ile Orhan, Nilüfer ile Fikret, Kamuran ile Sacid buna örnek çiftlerdir.

Ailenin kuruluşunda ve ailede olabilecek olumsuzluklardan

229-Burhan Cahit morkaya, Aytan, Burhan Cahit Matbaası, İst.1927, s.231.

230-Burhan Cahit Morkaya, Köydeki Dost, Köroğlu Matbaası, İst.1940, s.49.

bazılarını Nişan'da Suat Pertev'le (Kötü kişi) sergiler. Suat Pertev güzel bir hanımın evlense de kıymetinden bir şey kaybetmeyeceğini; bizde yeni bir otomobilin garajdan çıkınca yeniliğini, genç bir kızın da evlenince tazeliğini kaybedeceği inancına karşılık; bu durumun Amerika'da tecrübeli otomobil veya tecrübeli kadın olarak düşünülüp, onların daha da kıymetli bulunmaları örneği ile anlatılır. Ayrıca Nilüfer'in yapılan vaatlere kanmayıp Fikret'le evlenmesi üzerine Suat Pertev şu yorumu yapar: "Bu izdivacı sen, gaye olarak kabul etmiyorsun. Bu izdivacı bir basamak, bir paravan olarak kabul ediyorsun. Ve asıl hayatını bundan sonra kuracaksın. Bu, bir fikirdir. Alamerikan bir fikir."²³¹

Aynı eserde Suat Pertev eski usul hayatı şöyle özetler: "Zerdeli, plâvlı bir düğün, mahalle kadınlarının sakızlı ağızlarında çekiştirilen düğün dedikodusu...Somyeleri ses çıkaran iki kişilik sarı piring bir karyola. Dantelli bir kaç Japon basması gecelik ve kenarlarına su çekilmiş patiska çamaşırlar, örtüler. Kışın sarı bir mangal başında kestane patlatmak ve yazın zeytin yağlı yaprak dolması yapıp Çırpıcı çayırına gitmekten ibâret bir hayat. Ve bu ilk devrenin henüz yılı tamam dolmadan araya karışacak, artık dokuz ay evvelki çiçekli ve kahkahalı düğün evinin havasına keskin sidik kokuları ve çocuk viyaklamalarıyla öyle bir hale gelecek ki bir muharririn yazdığı gibi, o mesut izdivaç, gündüzleri çifte hırlama, geceleri çifte horlamadan ibaret kalacak!"²³² Nilüfer'e lüks otomobil, sık apartman, mücevher, kürk ..vs. vaatlerde bulunan Suat Pertev, yeni usul evliliğin ona ne-

231-Burhan Cahit Morkaya, Nişanlılar, İnkılâp Kitabevi, Ank, 1937, s.83.

232-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.83.

ler sağlıyacağını ise şöyle anlatır: "Parlak bir düğün, İsviçre' de balayı, Almanya'da otomobil gezintisi, kürk-elmâs ve kadın eşyası almak için iki haftalık bir Paris yolculuğu ve sonra yazın Tarabya'da deniz âlemi, kışın Nişantaşı'nda ılık bir apartman."²³³

Görücü usul evliliğın kaldırılmaya çalışıldığı yeni toplum- da kadın ve erkek biribirini tanımalıydı. Eşlerin biribirlerinde nelere dikkat etmeleri gerektiğı basında geniş yer alır. Tanıtma ve uyarma özelliğı taşıyan bu çeşit yazılardan biri Muhit'te ha- zırlanmıştı. İki bölümde düzenlenmiş olan bu yazıda 1. bölümde, sevdiğiniz kadında hangi kusurları görmek istemezsiniz; 2. bölüm- de, sevdiğiniz erkekte hangi kusurları görmek istemezsiniz, soru- ları bulunur. Bir Fransız mecmuasından yararlanılarak hazırlanmış olan bu yazıda ilk soruya: Kusurlu kadın, bu kusurlarını örteme- yecek kadar tecrübesiz; kusursuz kadın da bir çok noksanlarını gözlerimizden gizliyecek kadar kurnazdır. Geçimsizlik, huysuzluk ve mızıkçılık, hiç kadında kusur olur mu? gibi cevaplar verilir- ken ikinci soruya: En büyük kusur tecrübesizlik. Her kusur affe- dilir, fakat yalan...vb. cevaplar sıralanır. "Kadına en büyük hakaret: "Sana acıyorum" demektir. Kadın, hilkaten zayıf olmakla beraber "teselli"yi "merhamet"e tercih eder."²³⁴

Yedigün'ün "Aile Köşesi"nde mutlu evlilik hangi esaslar üzerine kurulur, eşler biribirlerinde neler aramalılar gibi daha kurulmadan ailenin sağlam temellere oturmasını sağlamak için ya- rarlı yayın yapar. Berlin Üniversitesi ırk sağlığı Müderrisi Dok-

233-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.83.3

234-Muhit,No:11, Eylül 1929, s.860-861.

tor Lenz'in evleneceklerde aranılacak vasıfları içeren tablosu Dr.Mahmut Şemsi'nin yorum yazısıyla yayınlanır:

"Kızlar için: a- Şahsi Değerler: 1- Beyin sağlığı, 2-Vücut sağlığı, 3-Seciye (yani geçimli olma, devamlı irade kuvveti, iyilik, yardıma hazır olma, fedakarlık, hürmet telkin etme, hakikati söyleme, mesuliyet duygusu, kendine ve nefesine hâkim olma, vicdanlı olma), 4- Kadınlık ve analık (Erkeklik ve babalık), 5-Mizaç, 6-Vücut güzelliği, 7-İstidad, 8-Tahsil ve terbiye, 9- Tavır ve hareket, 10- Cinsi ahlâk. b- Nisbî kıymetler: 1-Yaş, 2- Alâka (tabiata, güzel sanatlara, musikiye, spora karşı), 3- Akrabalık, 4- Şehvet, 5- Arkadaşlık, 6- Aşk, 7-Irk, 8-Din."²³⁵

Üzerinde durulan diğer önemli bir nokta ise "iyi anne" olabilirdi. Annelik gürbüz çocuklar üreyebilme ve onları gerekli terbiye ile yetiştirme olarak iki kısımda üzerinde durulan konu olur. Dergilerde "anne", "çocuk" sayfaları geniş yer tutmaktaydı. Çocuğun beslenmesi, sağlığı, eğitimi kontrol altına alınmaya çalışılır: "Kemalizm bu meseleyi Türk çocuğuna bizde olmayan yeni ruhî hassalar vermekle halledebilecektir."²³⁶

Hükümet politikası evliliği destekliyordu. Bekarlık vergisi konulması planlanır. Zaman zaman evlilikle ilgili haberler verilir. "İstanbul'da evlenme vakaları artıyor."²³⁷ haberini sevinçli bir haber olarak veren Akşam gazetesi bir de küçük istatistik bilgi verir:

235-Yedigün, No:110, 17 Nisan 1935, s.18.

236-Ahmet Cevat No:31, Yeni Muhit, Mayıs 1931, s.1.

237-Akşam, No:4840, 31 Mart 1932, s.1.

<u>Yıl</u>	<u>İzdivaç</u>
1927	2897
1930	4342

d- Spor

"Türk sporu, bir camekân eşyası değildir. O, herşeyden evvel, kendini bütün cephe boyunca yeniden kuran ve yeniden yapılan bir milletin, milletçe yani millet ölçüsünde beden terbiyesinden ibarettir...

Biz millet için ve millet ölçüsünde spor istiyoruz. Birinci gelen tekler istemiyoruz. Sağlam yapılı, güzel gövdeli ve inkılâp ahlâkıyatını benimsemiş onbinler ve yüzbinler istiyoruz!"²³⁸

Üç büyük savaş sonrası ülke insanların sayısı azalmış, sağlığı da bozulmuştu. Ruhuyla ve düşüncesiyle yeniden yaratılmak istenen ulusun, sağlığı gündeme geldiğinde spor önem kazanıyordu. Ulaşılmak istenilen yeni toplum önce sağlıklı olmalıydı. Uzun savaşların yiyip bitirdiği, zayıf ve sağlıksız Anadolu insanını her yönden ele alan yeni rejim, doğal olarak "Beden Eğitimi"ne de yer vermişti.

İnkılâpların devamlılığı sağlam yapılı onbinler ve yüzbinlerin yaratılmasında görülmekteydi. Beden eğitiminin yanı sıra, sağlıklı bir nüfus artışı da söz konusu olunca toplumun her kesimine hitap eden bir spor politikası düşünüldü.

²³⁸Burhan Asaf,"Spor telâkkimiz",Ülkü,s.1.,C.1.Şubat 1933, s.72.

O zamana kadar süre gelmiş olan ve daha çok ferdi olan güreş, okçuluk, binicilik, cirit yada son devirlerde bizde de oynanan futbol gibi sportif faaliyetler, belirlenen yeni amaçlara ulaşabilmek için yeterli değildi.

Atatürk her konuda olduğu gibi spor konusunda da kadını destekler: "Türk milleti anadan doğma sportmandır. Henüz yürüme-ye başlayan köy çocuklarını bile harman yerlerinde güreşirlerken görürsünüz. Ata en çok ve en iyi binen yalnız Türk erkekleri değildir; Türk kadını da bu işi bilir."²³⁹ (1926). Yine aynı yıl (1926) "Başarılı olmak için her türlü yardımdan çok bütün milletçe sporun esasını, değerini anlamak ve ona kalpten sevgi göstermek, onu vatani vazife saymak lâzımdır."²⁴⁰ diyordu.

Kurumsal olarak 1909 İstanbul Futbol Birliği, Osmanlı Millî Olimpiyat Komitesi, 1914 İstanbul Futbol Klüpleri Birliği, 1913 Cuma Ligi gibi etkinlikleri 22 Mayıs 1922'de kurulan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifâkı takip ediyordu. Bu son kuruluşun amacının, devrin spor politikasının bir ifâdesi olduğu tüzüğün, den anlaşılmaktadır: "Türk ırkı bugün kemiyet ve keyfiyetçe korunç bir uçuruma doğru sürüklenmektedir." cümlesiyle başlayan metin aynı paragrafta: "Maamafih askere davet olunan kura neferlerinin kısmı azamının hasta ve illeti çıktığı hüzünaver tecrübelerle sabit olmuştur. Bu hal böyle gidecek olursa, bu güzel yurdumuz düşmana karşı koruyacak değil, üzerinde yaşıyacak kâfi adama bile malik olamayacağız." açıklamasını veriyor. Daha sonra, niçin bu hale gelindiği üzerinde durup siyasî ve sosyal sebepler

239- Ferit Celâl Güven, Yücel Dergisi, Cilt X, Sayı:57, 1939, s.130.

240- Atatürk'ün Başlıca Nutukları, Herbert Melzig, 1942, s.106.

sıralanıyor. Genelde savaşlar ve cehâlet olmak üzere iki başlık altında toplanabilecek bilgiler verilir ve 17 madde ile neler yapılacağı ilân edilir.²⁴¹

Kuruluşu Ülkenin gerçeklerinden kaynaklanan ve rasyonel bir etkinlik başlatmış görülen Türkiye İdman Cemiyetleri İttifâkı, 18 Şubat 1936'da oybirliği ile feshedilerek aynı gün ve toplantıda Türk Spor Kurumu'na çevrildi.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifâkı'ndan edinilen tecrübe ve onda görülen eksikliklerin giderilmesi doğrultusunda olmak üzere Türk Spor Kurumu'nun kuruluşu ve çalışmaları aşağı yukarı aynı gayelere hizmet şeklindeydi.

Türk Spor Kurumu'nun tüzüğünden kuruluşun prensiplerini ve ödevlerini incelediğimiz zaman; ülke insanlarının sevgi ve saygı ile birbirlerine sağlanmaları isteği, sağlıklı olmanın yanında belki daha da ilerisinde görülmekteydi.

"Hepimiz birimiz ve birimiz hepimiz için."²⁴² olan kurumun parolası, değişim dönemindeki birliğin sembolleşmesiydi.

Öte yandan "Spor gayesinden uzaklaşıyor mu?" tartışmasını getiren Muallim Vildan Aşır, Hayat'ın sayfalarında şunları söylüyor; devrin spor sorununu bir başka açıdan dile getirir: "Bugün bir çok muhitlerde sporun büyük kıymeti haiz bir terbiye vasıtası olduğu unutuldu ve bu kıymetli vasıta gaye oldu. Spor yeni

241-Rıza Sümer, Sporda Demokrasi, Güven Matbaası, Ank.1988,s.163-164-165.;Bkz.Ek:2.

242-Rıza Sümer, a.g.e., s.207.

değildir. Yeni olan, bu isim ve bu isim etrafında söylenen söz-
ler, ileri sürülen yanlış fikirlerdir.", "Spor ne klüplerin ve
ne de teşkilâtındır. Spor halkındır. Sporun bir memlekete fayda-
lı olabilmesi için onu halkın seviyesine indirmek, halka sevdirmek
ve gençliğe hakiki sporun ve sporcu ruhunun ne olduğunu öğret-
mek lâzımdır.", "Türk sporu alkışlanmak yahut maddi menfaat temin
etmek için değil, iyi bir vatandaş ve mükemmel bir hayat adamı
olmak için yaptığını anlasın."²⁴³

Sporun geniş kitlelere sevdirilip benimsetilmesi yolunda
yapılan etkinliklerden biri "sokak koşuları"ydı. Akşam gazetesinin
hazırladığı bir sokak koşusu büyük ilgi görür. 5 Şubat 1932
günlü gazetede güzergahı belirten kroki ile şu ilân veriliyordu:
"26 Şubat'ta idarehanemiz ile Galatasaray arasında yapılacak gi-
dip-gelme sokak koşusuna katılacakların resimleri yayınlanacak..²⁴⁴

Resim yayınlama vaadi, teşvik amacıyla olsa gerek. Ancak
aradaki günlerde resimler yayınlanmadığı halde, 26 Şubat günü ya-
pılan koşu renkli ve heyecanlı geçer.

Sporun, Beden Eğitimi olarak etkin olduğu yer daha çok
okullardı. Akşam'ın haberi de bu gerçeği vurgular ve etkinliğin
niteliğini sergiler: "Evvelce mekteplerde terbiye-i bedeniye hiç
nazarı itibara alınmıyan bir dersti. Fakat şimdi Jimnastik Darül-
müallimin alisi her sene 30-40 mezun vermekte. Okul iki yıllıktır..
Dersler ise şöyle sıralanıyor: "..Terbiye-i Bedeniye Nazariyatı,
Muhtelif Oyunlar, Yüzmek, Iskırım, Boks, Alafranga Güreş, Disk,

243-Vildan Aşır, Hayat, c.V., Sayı:120, 14 Mart 1929, s.314-315.

244-Akşam, No:4787, 5 Şubat 1932, s.4.

Basketbol, Voleybol, Hıfzılsıhha, Müzik, Teşrih, Fizyoloji.²⁴⁵

Ayrıca bütün bu derslerin "mütehassıs muallimler" tarafından öğretildiği belirtilir.

1932 yılı Şubat ayında İstanbul'da okullar "grip" salgını yüzünden kapatılınca Akşam şu yorumu yapar: "İstanbul'da gripten mektepler kapanır ve çocuklarımız soğuktan mustarip olurken, Avrupa'nın bir çok yerlerinde genç mektepliler, ders haricindeki vakitlerini kış sporlarıyla geçiriyorlar. Bizim çocuklarımızın sık sık hastalanmalarının ve soğuğa mukavemetsiz olmalarının başlıca sebebi, hiç şüphe yok ki, evlâtlarımızı kış sporuna ve karlı havalarda gezip yürümeğe alıştırmamış olmamızdır. Mangal ve soba başından ayrılmıyan çocuklarımızın ölmediği ne mutlu!"²⁴⁶

Okul ve eğitim-öğretim ile ilgili haberlerde her vesile ile sportif etkinliklerden bahsedilme çabası görülmektedir. Şehir Yatı Mektepleri söz konusu olduğunda, okulun Basketbol takımının resmi; Galatasaray Lisesi söz konusu olduğunda yine sporcuların resimleri, ön planda yayınlanır.²⁴⁷

Öte yandan Cimnastik şenlikleri ilgi ve alaka ile izleniyordu: "17 Mayıs sabahı 2000 erkek ve 1000 kız talebenin cimnastik şenliklerine sahne olan İstanbul Taksim Stadyumunda, öğleden sonra, Avusturya'dan gelen takımla Galatasaray arasında bir maç yapılmış. O gün Stadyum meydanında üç bin dinç gövdenin bir tek dimağ ve kalp halinde işlediğini bütün hareketlerin çok muntazam cereyan ettiğini gazetelerde okuduğumuz zaman göğüslerimiz derin

245-Akşam, No:4786, 4 Şubat 1932, s.10.

246-Akşam, No:4805, 25 Şubat 1932, s.12.

247-Muhit, No:22, Ağustos 1930,s.245;Yedigün,No:119,19 Haziran 1935,s.6.

bir sürurla doldu. İstanbul'daki Bedenî Terbiye müessesesinin kıymetli idaresi altında ve bütün Lise, Muallim mektepleri, Orta mekteplerin iştirakile yapılan bu gibi şenlikler hakkında gelecek sayımızda ayrıca bir resimli ilâve vereceğiz."²⁴⁸

17 Mayıs'tan sonra da idman şenlikleri devam eder: "Mektepliler İdman Şenliği, önümüzdeki cuma günü Kadıköy'ünde Fenerbahçe Stadında Mektepliler İdman Şenlikleri yapılacaktır. Bu münasebetle dün Terbiyei Bedeniye Umumi Müfettişi Selim Sırrı beyin nezaretinde bir prova yapılmıştır. Mekteplilerimiz çok muvaffak olmuşlardır."²⁴⁹

Yine aynı günlerde Maarif Vekili Esat beyin de İstanbul'da "mekteplilerin Jimnastik Şenlikleri"nde bulunduğu haberleri veriliyordu.

Ayrıca "İdman Bayramları"nın kutlama şenlikleri de bölge bölge haber veriliyor. Bu haberlerden biri şöyle: "İzmir'de İdman Bayramı çok muntazam oldu, çocuklarımız çok alkışlandı. Orta mektep jimnastik bayramları dün Alsancak'ta keşif bir seyirci kitle-i mücavehesinde tesit edildi. Diyebilirim ki sahada 7-8 bin kişi vardı. İsveç usulü bedeni hareketleri çok bedii ve çok zevkli oldu. Çocuklarımızı saatlerce alkışladık. Az bir farkla hepsi de muvaffakiyet gösteriyorlardı. Yeni neslin bedeni kabiliyet ve kudretinin intizam ve disipline mecbudiyetinin tekâmüle doğru gittiğini memnuniyetle müşahade ettik. Yavrularımızı takdir ederiz."²⁵⁰

248-Hayat, Sayı:130, 23 Mayıs 1929, s.20.

249-Akşam, No:4891, 24 Mayıs 1932, s.1.

250-Akşam, No:4898, 31 Mayıs 1932, s.4.

Sağlıklı anne olma, özendirisi ile genç kızları spor yapmaya yöneltecek yayın, yaz aylarında "yüzme"yi gündeme getiriyordu.²⁵¹ Yüzme olayında "deniz kıyâfeti", yeni kültürün getirdiklerinden biriydi. Plâj kıyâfeti, özellikle mayo giyinme, kadın ve erkeğin bir arada spor yapması vb. açılardan ilgi ile izlenen bir konu olur.

Yüzme sporunun getirdiği bir diğer sorun, mekân sorunuydu. 1 Mart 1932 tarihli Akşam gazetesinde "Asri Plâj!" olarak verilen başlık altında; "dün şehir meclisinde Belediye nihâyet Florya Plâjını satın alıyor...Plâj kısmının istimlâkine ve asrî tesisat yapılmasına karar verilmiştir," haberinin ardından ertesi gün 1 Mart 1932 tarihli yine aynı gazetede; "Florya Plâjı" başlığı altında verilen yazıda; "Hükümet bu acele kararı kabul etmemeli bu parayı daha hayırlı bir işe sarfetmeli," şeklinde bir uyarıda bulunuluyordu.

Basın, genelde yüzme sporunu destekliyor, izlenimini vermektedir. Ancak işin ekonomik yanı düşündürücü ve frenleyici oluyordu. Buna rağmen 1938 yılına gelindiğinde bu konuda bir hayli yol alınır. Prof. Malş bir konferansında plâjların durumu ile ilgili olarak şu bilgiyi verir: "Muhtelif tenis turnuvaları ve kayak yarışları gittikçe rağbet görüyor. Bu kürek yarışlarından bahsederken, bu asrın ilk yıllarında yapılan deniz âlemlerinde kayığıyla yanından geçen Türk kadınlarına bakmaya bile cesaret edemiyen Loti'yi anmamak mümkün mü? Aynı veçhile kadın ve erkek-

251-Halk, Sayı:23, 15 Temmuz 1929, Kapak; Sayı:69, 2 Haziran 1930, Kapak,

lerin ancak ayrı ayrı deniz hamamlarında banyo yaptıkları devirler de tamamen geçmiştir, o deniz hamamları ki benim gençliğimde ve hatta 1925 senesine kadar etrafta kayıkla dolaşan ve kadın hamamlarına yaklaşanları dağıtmakla mükellef olan polis memurları tarafından beklenirdi. Bugün plâjların böyle bölünmüş mintikaları yoktur ve genç Türk kadınları yüzme konkurlarında kazanıyorlar."²⁵²

Yaz aylarına rastlayan dergi ve gazete sayılarında; yaz aylarının bunaltıcı sıcağından korunma, eğlenme ve sağlık açılarından yüzme ve yüzmeyi öğrenmenin önemini vurgulayan yazılar; diğer konuların yanında yer alıyor.²⁵³ Hollywood artistlerinin mayolu resimleri ve deniz safaları özendirici, yüzmeye sevkedici olarak magazin sayfalarını süslemekteydi. Ayrıca hanımlara yardımcı olmak amacıyla "Plâj kıyafeti" ile ilgili gerekli bilgiler sunuluyor.²⁵⁴

Burhan Cahit Morkaya'nın bütün eserlerinde, spor çok önemlidir. Romanlarında genç kızlar erkeklerin yaptığı bütün sportif etkinliklere katılırlar. Yüzerler, Voleybol, Tenis, Golf, Basketbol oynarlar. Hiçbir şey yapamıyorlarsa, yürüyüşe çıkarlar.

Yedigün'ün yaptığı; "Türk Lisanının En Güzel On Kelimesi Hangileridir?" sorulu bir ankete Burhan Cahit Morkaya'nın karşılık olarak verdiği listenin ilk sözcüğü "tenis" üçüncüsü ise "plâj" olmuştur.²⁵⁵ (Listeler dergi tarafından hazırlanmıştı.)

252-Malş, "Türk Kadının Vaziyeti", Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si, Dahiliye Vekâleti Matbuat Müdürlüğü Neşriyatı, Ank.1928, s.156.

253-Halk, Sayı:24, 22 Temmuz 1929, s.4-5; Sayı:25, 29 Temmuz 1929, s.7.

254-Muhit, No:10, 10 Ağustos 1929, s.781.

255-Yedigün, No:27, 13 Eylül 1933, s.12.

Avrupaî Türk yaşantısının özlemini duyan yazar, Mudanya Lozan Ankara'da; İtalya ve Almanya gençliği ve spor hareketleri örnek gösterilerek, Türk gençliğinin kahvehanelerden, içki âlemlerinden, eğlence ve kumardan nefret eden sağlıklı bir varlık olması için spora özendirilmesi ve spor olanaklarının geliştirilmesi üzerinde dururken: "Büyük harp her milletin en kuvvetli taraflarını yedi, kemirdi. Ve harp nesli bakımsız, gıdasız, çelimsiz bir nesil olarak yetişti."²⁵⁶ satırlarıyla, sağlıklı ulus yaratma gayretlerine katkıda bulunur.

22 Nisan 1932 günlü Akşam gazetesinde, H.Feridun, Burhan Cahit Morkaya ile bir görüşme yapar. Bu görüşmede Burhan Cahit Morkaya kendisine yöneltilen sorular arasındaki: "Nerede yaşamak istersiniz?" e verdiği cevap ile de spora olan ilgi ve düşkünlüğünü bir kez daha göstermiş oluyordu. O bu cevapta, İspartalılar dönemini seçtiğini orada spora çok önem verildiğini belirterek: "Orada kadın, kız, erkek herkes atlet. Olemp tepeleri bir şiir ve efsâne dünyası halinde..."²⁵⁷ diyordu. Ayrıca otomobil kullanmayı çok sevdiğini belirtmesi; sürücülüğü sportif bir olay olarak değerlendirmesinden ileri geliyordu.

e- Sağlık

"Bilgisizlik her yerde egemendi. Halk yoksul olduğu kadar da aç ve hastalıklı idi. Yalnız sıtma yurdu kasıp kavurmaya yetiyordu. Bunun yanında frengi ve verem halkı ezen iki önemli has-

256-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya Lozan Ankara, Kanaat Kütüphanesi, İst.1933. s.83-84.

257-Akşam, No:4859, 22 Nisan 1932, s.1.

talıktı. Doktor kadrosu pek güçsüzdü. Sağlık hizmetleri hemen hiç bir yere götürülememişti. Halk sağlığının çürümesi, doğal ki kalkınma için büyük bir engeldi."²⁵⁸

Tarihin uzun devrelerinde doğu ülkelerinde veba ve kolera salgınları görülmüştür. İstanbul Avrupa'nın kapısı olarak işlev yaptığından, Rönesanstan sonra Avrupa'da başlamış olan karantina yöntemi Türkiye'de de uygulanmaya başlamıştı. 1836'da Karantina Teşkilâtı kuruldu. Yabancı doktorların görev yaptığı Karantina Teşkilâtı, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumu olma özelliklerini taşıyordu.

Lozan konferansından, Karantina'nın yeniden canlandırılması ve korunması teklifini, Türk heyeti kapitülasyonların bir parçasını teşkil ediyor, olması açısından reddetti: "Rıza Nur Bey, Türk Hükümeti'nin Türkiye iç işlerine müdahale demek olacak milletler arası bir komitenin yeniden kurulmasını kabul etmemiş olduğunu açıkladı."²⁵⁹

"Ferdin sağlığı ailenin sağlığı demektir. Ailelerin sağlığı bir köy, kasaba veya şehrin sağlığını teşkil eder. Bunların hepsi de bir memleketin. daha doğrusu bir milletin, sağlık standartını tesis edecektir."²⁶⁰ Ülkü dergisinde "Halk Sıhhati" başlığı altında çıkan bu yazıda hükümet politikası olarak halkın sıhhatine yönelindiği; ancak bunun olumlu sonuçlar vermesinin,

258-Ahmet Mumcu, a.g.e., s.169.

259-Atatürk Çağında Sağlık Hizmetleri ve Eğitiminde Gelişmeler, Ank.Üniv.Tıp.Fak.yay.Sayı:137,Ayyıldız Mat.Ank.1964,s.11.

260-Zeki Nasır,Ülkü, Sayı:1, Şubat 1933, s.71.

halkın bu konuda bilinçlenmesine bağlı olduğu vurgulanır; ve sağlığın servetle de ilgili olduğu belirtilerek, Avrupa'da ortalama ömür uzunluğunun 25 yıldan 55-57'ye çıktığı halde, bu oranın Hindistan'da 23 olduğu, örneği verilir.

Yazının devamında; sağlıklı gençlerin beden ve ruh olgunluğuna eriştikten sonra evlenmeleri, doğacak çocuğun anne sütüyle beslenmesinin sağlık açısından çok daha iyi olacağı, okul çağında ise artık çocukların sağlığından okulun-dolayısıyla devletin- sorumlu olduğu, spor yaptırılarak gençlerin cinsi gelişmelerinin kontrol altında tutulabileceği vb. konulara açıklık getirilerek halka sağlık eğitimi verilmeye çalışılmaktaydı.

Burhan Cahit Morkaya konuyla yakından ilgilidir: "İsmet Paşa hükümeti asırlardan beri ihmal edilen Türk ırkının sıhhati, ile alâkadar olmayı vazife bilmıştır. Türk köylüsü veremin, sıtmanın, trahomun, frenginin aman vermez hamleleri altında bakımsız, perişan bir halde idi. Sıhhat ve İctimaî muavenet teşkilâtı on yıl içinde o kadar geniş bir şebeke halinde memlekete yayılmıştır ki bugün bu teşkilâtın yardımından uzak bir köşe kalmamıştır.

Bu teşkilât arasında yalnız on yıl içinde memleketin muhtelif noktalarında yeniden 100'e yakın hastane ve 400 dispanser açıldığını söylemek bu mevzudaki faaliyetin ölçüsünü anlatmak için kâfidir. Bu dispanserlerde yatak adedi 2.000'e çıkartılmıştır ki bu miktarı az gören Sıhhiye Vekâleti daha geniş sahada yardımını temin için büyük mikyasta hazırlıklarda bulunmaktadır."²⁶¹

261-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya Lozan Ankara, Kanaat Kütüphanesi, İst., 1933, s.77.

Yazar, Gurbet Yolcusu adlı romanında: "Bu basit bir sıhhiye işi değil, memleket meselesi."²⁶² dediği salgın hastalıklarla mücadele için köylere yapılan teftiş ve tarama etkinliklerini konu alır. Bir doktor, bir müfettiş ve iki sağlık memuru ile Kastamonu köylerinde; "Sıtmacılar geldi" sesleriyle karşılanıyorlar. Aynı ekip bir buçuk aylık taramadan sonra; öz Türk çocuklarının bakımsızlıktan, sıtmadan başka bulaşıcı hastalıklardan öldüğünü belirtir. Geçici hastalıkların en baş edilemezi frengidir. Şehire gelenler tarafından köye taşındığı orada hısım akraba birbiriyle evlendiği için evden eve hızla yayıldığı belirtilir.

1920'de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan örgüt devamlı gelişme içinde görülür.²⁶³

262-Burhan Cahit Morkaya, Gurbet Yolcusu, Kanaat kütüphanesi, İst. 1934, s.22; Halk, s.59, 24 Mart 1930, s.5'te Sıhhiye Vekâletinin sıtma mücadelesi ve köylere kinin dağıtımını anlatılıyor.

263-Atatürk Çağında Sağlık Hizmetleri ve Eğitimde Gelişmeler,

Ank.Üniv.Tıp.Fak.Yay.Sayı:137, Ayyıldız Matbaası, Ank., 1964, s.25-28, arasında örgütle ilgili bilgiler:

"I- Hudut ve Sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğü,

II- Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi,

III-Mücadele teşkilâtı:

(a) Sıtma mücadele teşkilâtı. (Kuruluş:1925),

(b) Zühreyi hastalıklarla savaş işlerinin yararlı bir organizasyona kavuşturulması (1925),

(c) Trahom mücadelesinin ele alınması (1925),

(d) Veremle savaşın ele alınışı ve Heybeliada sanatoryumunun kurulması (1924),

(e) Bulaşıcı hastalıklarla savaş: Bu konuyu iki bölümde ele almak gerekir:

- Dışarıdan gelecek bulaşıcı hastalıkları önlemek. Bunun için Hudut ve Sahiller Umum Müdürlüğü kurulmuştur.

- Memleket içinde görülebilecek bulaşıcı hastalıklarla savaş.

Cumhuriyet dönemi sağlık politikasının bir parçasını teşkil eden, evliliği teşvik, gürbüz çocuklar yetiştirme olarak da görülebilir. Diplomasız ebelerin çalışmalarının yasaklanması bu yüzdendi.

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya bey: "Nüfusumuz 17 milyona yaklaşmak üzeredir. 1935 genel sayımı bunu gösterecektir."²⁶⁴ beyanatını verirken, aynı yıl il il çıkan nüfus artışları, doğum ar-

264-Akşam, No:4923, 25 Haziran 1932, s.1.

1926 Paris anlaşmasıyle veba, kolera ve sarı humma'dan başka boğmaca, çiçek, difteri, mipli dizanteri, ankilostom, kızıl, kızamık, kabakulak, kuduz, lepra, malta humması, menenjit, nifasî humma, tifo, tifüs, paratifo, tularemi, suçiçeği, şarbon, raci humma ve raum gibi bulaşıcı hastalıklara karşı savaş işi ele alınmıştır. Mücadelenin esas bir şekilde yapılabilmesi için 1930 da seyyar mücadele ekipleri kurulmuştur.

IV- Tıbbî ve sosyal yardım müesseseleri:

- (a) Akıl hastaneleri: Bakırköy (2000), Manisa (110) ve Elazığ (140) yataklı akıl hastaneleri.
- (b) Malûller müesseseleri: Sağır-kör ve dilsizler için tesisler (1923).

(c) Düşkünevleri

V- Okullar:

- (a) Küçük Sağlık Memurları Okulu,
- (b) Köy Ebe Okulları,
- (c) Hastabakıcı Okulu,
- (d) Öğretimle ilgili diğer müesseseler:

- Tıp talebe yurtları: Bu müessesenin hekim sayısının arttırılmasında büyük faydası olmuştur. Yurdun dört bucağından tıp fakültesine müracaat eden kalifiye lise mezunlarının tıp doktoru olarak yetiştirmelerindeki rolü Türkiye çapında önem taşımaktadır.

- Köy Sağlık Koruyucuları Kursları.

../..

tışları müjdeli haberler olarak veriliyordu: "Denizli'de nüfus artıyor. Son zamanlarda doğum vakalarında mühim bir fazlalık var."265

Aynı gazetede doğum olaylarının artışı yanı sıra ülkenin çeşitli yörelerinde yapılan Gürbüz Çocuk Müsabakaları da önemli bir yer tutuyordu:

265-Akşam, No:4861, 24 Nisan 1932, s.6.

VI- Kurulan hastahaneler:

21 ilde 26 sivil 1 askeri hastane kurulmuştur (1923-1937). Ayrıca 9 ilde, yatak sayısı toplamı 310 olan, 9 hastane veya pavyonun inşası bitmek üzere olup 6 ilde de, yatak sayısı toplamı 400 olan, 5 hastane ve bir doğum ve çocuk bakım evinin temeli atılıp inşasına başlanmış ve 8 il hastanesinin projesi hazırlanmıştır.

Tesislerin yer ve yatak sayıları aşağıda belirtilmiştir;

Sıra No	T e s i s	Yatak
1. Konya Memleket Hastanesi		100
2. Manisa	"	100
3. Kütahya	"	50
4. Yozgat	"	50
5. Tokat	"	40
6. Çanakkale	"	50
7. İçel (Mersin)	" Hariciye pavyonu	50
8. İçel	" Intaniye pavyonu	25
9. İçel	" Dahiliye pavyonu	25
10. Antalya	"	25
11. Van	"	25
12. Kırşehir	"	25
13. Ağrı	"	50
14. Ordu	"	25
15. Amasya	" Hariciye pavyonu	25
16. Eskişehir	" " "	25
17. Niğde	" " "	25

.../...

"Gürbüz Çocuk, Bursa'da yapılan müsabakada kazananlar.

Himaye-i etfal cemiyetinde yapılan gürbüz çocuk müsabakasına 46 çocuk iştirak etti.(1-6 yaş arası)"²⁶⁶, "Gürbüz Çocuk Müsabakası, Adana-Müsabaka çok meraklı oldu, kazanan yavrular çok alkışlandılar. (1-12 yaş arası)." ²⁶⁷

266-Akşam, No:4867, 30 Nisan 1932, s.4.

267-Akşam, No:4878, 6 Mayıs 1932, s.4.

Sıra No	T e s i s	Yatak
18. Niğde	" Dahiliye pavyonu	25
19. Bilecik	" " "	25
20. Bilecik	" Hariciye "	25
21. Bursa	" İntaniye "	25
22. İzmir	" Hemşireler "	20
23. Kocaeli	" Hariciye "	25
24. Samsun	" İntaniye "	25
25. Samsun	" İdare "	20
26. Samsun	" İntaniye "	25
27. Erzurum Mareşal Çakmak Hastanesi (askeri)		1000

VII- Kurulan Dispanserler:

- 1.İstanbul verem despanseri
2. Seyhan Adana verem dispanseri
3. İçel (Mersin) verem dispansari
4. Kütahya Emet verem dispanseri
5. Kütahya Gediz verem dispanseri
6. İstanbul Samatya dispanseri
7. İçel dispanserine ilâve
8. Erzincan tephirhanesi
9. Samsun tephirhanesi

Ayrıca 6 ilde birer dispanser inşa edilmekte idi.

15 yılda (1923-1938) yetiştirilen sağlık personeli aşağıya çıkartılmıştır:

.../...

1933 yılında, "Bir Millî Nüfus Siyaseti Takibi Arifesiindeyiz" başlığı ile, Son Posta şu haberi verir:

"Yeni kanun bunu temin edecek. Dahiliye Vekâletinin hazırladığı İskan Kanunu, meclise sunuluyor. Bu kanun ile Emperyalist saltanatın memlekete bıraktığı, esassız miraslardan bir tanesi daha kökünden yıkılmış olacaktır. Türk nüfusunun kemiyet ve keyfiyetçe geliştirmeye yönelik bir nüfus siyaseti takibine karar verilmiştir. Yeni Nüfus Kanunu projesi bu maksadı temin edecek bütün esasları içermektedir."²⁶⁸

268-Son Posta, No:909, 4 Şubat 1933, s.1.

Yıl	Sağlık					İdare	
	Doktor	Eczacı	Memuru	Ebe	Hemşire	Memuru	Toplam
1923	554	69	560	136	4	332	1655
1938	1610	160	1531	507	394	777*	4979
15 yılda (1923-1938)	1056	91	971	371	390	445	3324

(*) İdare memuru sayısı (777). 1923 den 1937 yılına kadar olan 14 yıllık devreye ait olanı göstermektedir. 1938 yılına ait artış tespit olunmamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
EKONOMİK SORUNLAR ve YAZARIN SORUMLULUĞU

a- Ekonomi

Birbiri ardından on yıl süren Balkan, Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşları ülkenin zenginlik kaynaklarını kurutmuş; ulusu yorgun ve yoksul bir duruma sokmuştu. "Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Osmanlı toplumunda gelir bölüşümü önemli dönüşümlere uğramıştı. Başta memur, asker, emekli vb. sabit gelirli kesimler olmak üzere, toplumun geniş bir kesiti savaş spekülasyonu sonucu yoksullaşmış, mülksüzleşmişti. Buna karşın, pazara dönük üretimde bulunan orta ve büyük toprak sahibi, taşra tüccarı, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakınlığıyla tanınan ve İstanbul'un iâşesini üstlenen örgütlü esnaf, ve "harp zengini" diye adlandırılan, spekülatif girişimleri sonucu kısa sürede servet birikimine giden savaş tüccarı 1914-1918 döneminden kazançlı çıkan kesitleri oluşturmuşlardı."²⁶⁹

Savaş gereği olarak dışa kapanan Osmanlı ekonomisi, zor duruma girmişti. Mal ve hizmetler savaş gereklerine yöneldiği için cephe gerisinde büyük bir yoksulluk hüküm sürüyordu. Ordunun doğurduğu yoğun talep, iktisadi yaşamı giderek devletin denetimine sokar. Satın alma veya el koyma yöntemleriyle piyasa şekillenir.

269-Zafer Toprak, Türkiye'de Millî İktisat, Maya Matbaacılık, Ankara 1982, s.346.

Mal ve hizmet sunusundaki düşüş yanısıra fiyatların artışı veya artış beklentisi, enflasyonu durmadan yükseltiyordu. Temel tüketim mallarına narh konması, fiyat denetimi, karneyle mal dağıtımı vb. önlemlerin hiç birisi ekonomi ve toplum refahının düzelmesine yardımcı olamadı.

Bu dönem ekonomideki zorlukların toplumsal yapıya nasıl olumsuz etkiler yaptığına; Zafer Toprak, Türkiye'de Millî İktisat'ta Yeni Mecmua'dan kaynaklanan şu açıklamayı getirmektedir: "Harp tüccarı, spekülasyon erbâbı, 331, 332, 333 zengini, muhtekir gibi tanımlarla anılan yeni zenginler savaş yıllarında İstanbul'un yaşamına alışılmadık bir görüntüm kazandırmışlardı. Eğlence düşkünlüğü giderek yaygınlaşmış, toplumsal ahlâk çöküntüye uğramış, İstanbul'da ilk kez kumar, alkol ve kadın ticareti geniş boyutlara ulaşmıştı. Öte yandan İstanbul yoksulluk ve sefalet yuvası olmuş, sokaklar dilenen insanlarla dolup taşmıştı."²⁷⁰

Aydın ve uzman tabaka savaşlarda erimişti. (Çanakkale'de binlerce aydın subay; Sakarya'da yedek subaylar şehitler listesinde çoğunlukta idi.) Bu yüzden Atatürk 1923 yılında, ulusal iktisadi kalkınmayı sağlayacak uzmanlardan mahrumdu. Buna rağmen, durumun iyileştirilmesi için 18 Şubat 1923'te İzmir'de "Türkiye İktisat Kongresi" toplandı. Kongreye işçi, tüccar ve sanayici 1135 temsilci katıldı. Yeni devletin, yeni iktisat siyaseti bu kongrede saptandı. Misak-ı İktisat (İktisat Andı) kabul edildi. Bu and ile: "Türk ulusu, kan dökerek sahip olduğu ulusal bağımsızlık ilkesinden hiç bir biçimde fedakarlık yapmayacaktır. Bu bağımsız-

270-Zafer Toprak, a.g.e., s.350.

sızlık ilkesi içinde iktisadi kalkınmamız sağlanacaktır. Siyasal bağımsızlık gibi, iktisadi bağımsızlık da esastır."²⁷¹ deniliyordu.

İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlar, hükümete yol göstermişti. Fakat, kalkınma biçimi belirlenmediğinden, Devlet iktisadi hayata karışmak zorunda kalmıştı. 1933 yılından sonra plânlı iktisat devri başlar.

Huntington 1933 sonrası Türk ekonomisi için şu yargıda bulunur: "Türkiye'de 1934'te yürürlüğe giren Beş Yıllık Plân, endüstrileşmeye birinci derecede öncelik veriyordu; gerçekten de bu Plân, yarışmacı siyasal sisteme sahip bir ülkeye hiç de uygun düşmeyecek bir deneyim olan Rus deneyimini model almıştı. Bu dönemin ana özelliği, "tarımın hemen tamamen ihmal edilmesi" olmuştur. Sonuçta, "ülkenin en büyük doğal üstünlüğü kullanılmamış, tarımsal üretim artmamış, şehirselleşmeye yönelen işgücü sınırlı kalmıştır" Başka bir gözlemcinin deyişiyle, Kemalist düşünce açısından, "yiyecek maddeleri arzı yeterli düzeyde kaldığı sürece, tarım reformu önde gelen bir ihtiyaç değildi; ağır çelik levhalar, stratejik demiryolları ve endüstriyel enerji santralleri, T çubuklarından, ekonomik açıdan verimli bir demiryolu şebekesinden ve kırsal elektrikleştirmeden daha önemliydi."²⁷²

Lozan'da imzalanmasından sonra bir ecnebi diplomatın "Za-

271-Ahmet Mumcu, Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi, Baskı 4., Ank.1976., s.170.

272-Huntington P ve Dominguez, Siyâsal Gelişme, Çeviren Ergun Özbudun, S. yayını, Ank. 1975., s.81.

feri kazandınız, silâhlarınız kuvvetli. Fakat paranız yok. Memleketiniz imara, ticaretiniz inkişafa muhtaç. Ne yapacaksınız?" sorusuna; "Ne yapacağız. Kendi yağımızla kavrulacağız!" cevabı, devrin politikası olarak ve on yıl bizzat İsmet Paşa tarafından aksatılmadan uygulanmış olduğu belirtilen Mudanya Lozan Ankara' da iktisat programı şöyle açıklanır: "Türk toprakları ecnebi memleketlere ne kadar mal çıkarırsa ecnebi memleketlerden de o kadar mal alacaktır. Bunun manası şudur: Türk vatanı ecnebi mamulâtına kapıları açık bir müstemleke değildir. Türk işçisi ve çiftçisi çalışır, kazanır ve kazandığına mukabil kendinde olmıyanı alır. Bunun iktisat ilmince ifâdesi "muvazene" dir. Harpten sonra dünyayı istilâ eden alışveriş buhranı müthiş rekabetlere meydan vermiştir. Yıllarca ve yıllarca bilgili bir ticaret ve iktisat hayatından mahrum bırakılan Türkiye'yi haricin bu dayanılmaz rekabetinden korumak, memlekette olanı harcamak, olmıyanı yetiştirmek ve yetişmesi güç olanı da ancak olanla karşılaştırıp tedarik etmek lâzımdır. İşte yeni Türkiye'nin bir kaç yıldır titiz bir itina ile takip ettiği iktisat politikası budur."²⁷³

Şimdi yeni Türkiye bütün azmini topraklarının işletilmesine, hazinelerinin meydana çıkarılmasına; imal ve istihsal yöntemlerinin Avrupalılaştırılmasına yönelteceğini belirten Burhan Cahit Morkaya konuyu şöyle özetler: "Şimdi hür vatan topraklarını yeşertmek, esir Türk köylüsünü efendi yapmak, mağmum Türk şehirlisini medeni, Avrupai bir insan gibi yaşatmak için plânını çizmişti. Bu plân çerçevesinde şunlar vardı:

273-Burhan Cahit Morkaya, Mudanya Lozan Ankara, Kanaat Kütüphanesi, İst.1933, s.71.

1- İktisat ve ticaret hayatını millî bir programa bağlamak.

2- Memleketin istihsal ve imalât hayatına millî inkişâf vermek."²⁷⁴

Dünyadaki ekonomik bunalım içinde Türk parasının, Türk eşyasının kıymetini düşürmemek ve çiftçiyi — san'atkârı korumak için, yabancı malına karşı kapıların kontrollü tutulduğu üzerinde duran yazar aynı eserinde: "Memlekette ticareti, sanayi ziraatımız gibi millileştirmek ve bu işlere verimli bir istikamet vermek için geniş bir program tatbik edilmeğe başlanmıştır. Sanayi himaye etmek için kanunlar yapılmış, iptidai malzemenin ucuza malolması için gümrük tahdidatı hafifletilmiş ve bu sayede memlekette bir çok tezgâh ve fabrika faaliyete geçmiştir."²⁷⁵ diyor.

Himayeci ekonomi, önce sanayi kanadına uygulandı. Çiftçiler söz konusu olunca, gazeteler haberi manşet yaptı: "Çiftçiler de himaye edilecek!"²⁷⁶

2 Mayıs 1932, tarihli Akşam'da çıkan bir haber, ekonomi politikasını ve kararların yürüyüş biçimini göstermekteydi: "Şeker ve kahve ithali inhisar altına alınacak. Hükümet hariçten şeker ve kahve alırken mukabilinde tütün satacak.

Ankara-(Telefon) Hükümet kahve ve şeker ithalatını inhisar altına almak tasavvurundadır. Bu hususta yakında bir karar itti-

274-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.70

275-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.75-76.

276-Akşam,No:5001, 11 Eylül 1932, s.1.

haz olunacaktır. Bundan maksat memleketimizde istihlâki mühim bir yekûn tutan bu iki ithalât maddesinden istifâde ederek bunları takasa esas tutmaktır. Hariçten şeker ve kahve alırken mukabilinde tütün satabilmek başlıca gayedir.

"Diğer taraftan millî sanayi sergisinin dünkü küşat resminde pavyonlar ziyâret olunurken İsparta ve Kemaliye'nin halılarıyla süslenmiş pavyona gelindiği vakit iktisat vekili Mustafa Şeref beyi İsparta mebuslarından İbrahim bey karşılamış ve bu iki memleket halıları hakkında vekil beye izahat verdikten sonra gül yağlarını satamadıklarını ve bunlar için mahreç tedariki hususunda vekil beyin yardımlarını rica etmiştir. Mustafa Şeref Bey cevaben: "Halılarımızla titiflerimizin mukabili olarak memlekete girecek malların kontenjan harici tutulması hakkında yakında Heyeti Vekileden bir karar alacağız."

İbrahim bey bu kararla gülyağı ile afyonun da ithalini rica ve temenni etmiştir."²⁷⁷

Tütün, afyon, incir ve fındık mahsullerinin değerlendirilmesi konusunda Burhan Cahit Morkaya ise şu bilgiyi verir: "Cumhuriyet devrine kadar ecnebi ellerde, ecnebi sermayesini arttırmaktan ve memleket ticaretini tahdit etmekten başka bir şeye yaramayan tütün, afyon, incir, fındık mahsulleri üzerine müesses ecnebi ve gayri Türk teşkilât tamamiyle millileştirilmiş, bazıları doğrudan doğruya devlet idaresine bağlanmış ve bu suretle harice akan paramızın memlekette kalması temin edilmiştir."²⁷⁸

277-Akşam, No:4869, 2 Mayıs 1932, s.1.

278-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.79-80.

26 Ocak 1935 tarihli "Times" Londra'dan alınan değerlendirmeye bu devrin ekonomisi için şunları yazar:

"1929'dan sonra yeni gümrük tarifesi vazedildi; fakat buna rağmen sanayi inkişaf edemiyordu. Hususi sermaye ve teşebbüs noksanı vardı; yabancı sermayesi istenmiyordu; bu gibi hareketler Osmanlı İmparatorluğu'nun gafletlerini ve hatalarını hatırlatıyordu; kooperatif sistemi yok gibi idi. Fakat yurdun elinde kuvvetli bir koz vardı; bu da asker ulusun yıllardanberi kökleşmiş olan disiplini idi. İyi bir önderlikle bunun kıymeti meydana çıkarılabilirdi. Bunun üzerine hükümet işi eline aldı. Hükümetin sahip olduğu veya yardım ettiği bankalar, fabrikalar inşasına başladı; bu fabrikaların işletilmesine nezaret etmek üzere muvakkaten ecnebi mütehassıslar getirtildi ve teknik tahsilde bulunmak üzere Avrupa'ya Türk gençleri gönderildi. Bugün sanayi büyük bir faaliyetle harekete geçmiştir. Sanayileşmenin, uzun yıllardanberi ziraatçı olan bir memleket için doğru olup olmadığı ayrı bir meseledir. Yalnız sanayi tatbikatı Türkün kuruculuk istidadına canlı bir delildir.

Ankara'da son zamanlarda yapılan yerli mallar sergisi, sanayi alanında daha şimdiden bir hayli yol alındığını gösteriyor. Sergide her envî mamulâtı, yünlü, pamuklu ve ipekli kumaşlar, lâstikleri, ev eşyaları, kalın halatlar ve kablo tellerine varıncaya kadar her şeyi bulmak kabildi. Türkiye artık şeker ithal etmiyor. Son zamanlarda inşa edilen 4 şeker fabrikası yurdun ihtiyacını temin etmektedir. İlk sanayi plânı tamamlanınca Türkiye ithalâtının beş yıl içinde dörtte bir nispetinde düşmüş olduğu görülecektir. Bu sanayi arasında yerli ham madde kullanılarak ya-

pılan mensucat, kâğıt, cam, kostik soda, çelik, demir, kimyevi maddeler ve kömürden istihsal edilen maddeler vardır. 1935'te Karadeniz kıyısındaki kömür madenleri dahilî ihtiyaç ve ihracat için yalnız 2.000.000 ton kömür istihsalile kalmıyacak, aynı zamanda 60.000 ton sömi kok, 3.000 ton zift ve 500 ton tayyare benzini çıkaracaktır. Bundan başka Anadolunun muhtelif yerlerinde Amerikan eksperlerin nezareti altında hummalı bir faaliyetle altın ve petrol araştırılmaktadır. İlk plân neticesinde, vaziedilen 7.000.000 İngiliz lirası sermayeye mukabil 12 milyon İngiliz lirası elde edilecektir. Sovyet Rusya'dan yirmi yılda ödenmek üzere yapılan 8.000.000 dolarlık istikraz müstesna olmak üzere Türkiye bütün bu plânını dahili varidatı ile tatbik sahasına koymaktadır. Türkiye'de direkt ve endirekt vergilerin diğer memleketlere nazaran yüksek olmasının sebebi budur. Bununla beraber Türk'ün harikulâde disiplini ve tahammül kudreti bu yükü de kolayca taşımasını mümkün kılıyor."²⁷⁹

Öte yandan Burhan Cahit Morkaya, Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin dünyanın en buhranlı bir iktisat zamanında kurulduğunu, millî sanayi politikası ile yabancı malına pazar olmaktan kurtulma yolunu seçtiğini açıklar: "İş Bankasının alâkadar olduğu şirket ve fabrikalar memleketi ecnebi malından müstagni bırakan ve paramızın memleketimizde kalmasına sebep olan müesseselerdir."²⁸⁰

Günün sorunlarından birisi de "Sanayi mi, Ziraat mi?" tar-

279-Yabancı Güzeyle Cumhuriyet Türkiye'si, Dahiliye Vekâleti Matbuatı Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ank.1938, s.54.

280-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.75.

tışması olarak görülmektedir. Burhan Cahit Morkaya "Sanayi"nin savunmasını yapar. O, millî Sanayinin kurulmasını alkışlarken; İş Bankasının yardımlarıyla kurulan yeni şirket ve fabrikalarla büyük işler başarılacağını, dışarıya bağımlılıktan ancak bu yolla kurtulunacağını belirtir. Aynı zamanlarda Son Posta da aynı fikirleri savunuyordu: "Bir çiftçi ile bir fabrika işçisi arasındaki fark çok derindir. Ziraat memleketi olarak hususi isim almış, hiç bir devlet kalmamıştır. Her medenileşmiş, devletin tekâmül yolunda ilerlemesi, ziraati müstemlekelerine bırakarak bilhassa sanayiini hudutsuz bir surette inkişaf ettirmeye matuftur."²⁸¹

b- Yerli Malı ve Tasarruf

Gelişen Türk sanayisinin korunması fikri, Millî Sanayi Birliğinin kurulmasını sağladı. Bu Birlik sergiler açarak yerli mallarını tanıtmaya çalıştı.²⁸² Öte yandan Darülfünun öğrencilerinin kurduğu Yerli Mallarını Koruma Cemiyeti de bu yolda çalışmalarda bulundu.²⁸³

Her sene sanayide görülen ilerleme Yerli Mali Sergileri ile halka tanıtılmakta ve yerli malı kullanılması teşvik edilmekteydi.²⁸⁴

281-Son Posta, No:739, 15 Ağustos 1932, s.1.

282-Muhit, No:23, Eylül 1930, s. 326-327.

283-Hayat, Sayı:127, 2 Mayıs 1929, s.20.

284-Akşam, No:4959, 23 Temmuz 1932, s.1.; Akşam, No:4961, 2 Ağustos 1932, s.1.

Halkı yerli malı kullanma doğrultusunda yönlendirmeye çalışıldığı ve Türk ekonomisinin canlanması için bu yolun çok önemli olduğu inancı devrin basın organlarında görülür: "Yerli Mallarına Rağbet" başlığı altında Halk dergisinde nazırlanan sayfalarda şu söyleyişler yer alıyordu: "Anlaşılmaz neden Avrupa'nın cilâdan başka bir kıymeti olmıyan mallarına paralarımızı verir dururuz.", "Bilmiyor muyuz ki yabancı mallara verdiğimiz paralar yalnız kesemizden çıkmakla kalmıyor, yurdumuzdan da çıkıp gidiyor?", "Demek ki bugün yeni bir seferberliğe çıktık. Bu seferberlikte de yine başkumandanımız, sevgili Gazi'mizdir. Çünkü elbiselerini Hereke kumaşından ilk yaptıran o'dur."²⁸⁵

Bu konudaki etkinliklerden biri de sergilerdi. Aynı başlığın "Yerli Mallara Rağbet", slogan haline geldiği izlenir. Son Posta, bu başlıkla Galatasaray'daki sergiden ve gördüğü rağbetten söz eder.²⁸⁶

Öte yandan aynı yıl yine Son Posta'da gördüğümüz şu haber, olayın zorlu mücadeleler getirdiğini gösteriyordu: "Yerli mallarımızı kötüliyen cüretkârlar türedi! Fakat bunlar şiddetle tecziye edilecek. Millet Meclisine verilmek üzere bir kanun taslağı hazırlanıyor."²⁸⁷

Yerli malı kullanmayı alışkanlık haline getirme gayretleri arasında slogan haline getirilmeye çalışılan ve "Güzel Nasihatler" olarak, çocuk şiirleri yanı sıra görülen ekonomik öğüt-

285-Halk, Sayı:45, 16 Kanunuevvel 1929, s.4-5.

286-Son Posta, No:738, 14 Ağustos 1932, s.1.

287-Son Posta, No:829, 14 Teşrinisani 1932, s.1.

ler de bir hayli etkiliydi.²⁸⁸

Yerli malımıza yabancı pazar bulma sorunu da ayrı bir problem olarak görülmekteydi. Son Posta'da inciri Amerika'ya temiz işleyip ucuza sattığımız haberi, kaliteli malımız olursa ve ucuz fiat verirsek dış piyasaya açılabiliriz, düşüncesinin tatbi-ki ve yaygınlaştırılması amacını güdüyor, izlenimini vermekte.²⁸⁹

Tasarrufu kumbaralarıyla sağlamaya çalışan İş Bankası "memleketin en kuvvetli mali ve iktisadi kuruluşu" olarak görülmekteydi.²⁹⁰

Tasarruf ve Türk parasının korunması, yeni ekonominin getirdiklerinden olmak üzere, halka benimsetilmek yolunda şöyle savunulur: "Her milletin kendi varlığını korumak için parasını

288-Halk, 13 Kanunusani 1930, Sayı:49, s.8'de: "İnsanın en iyi kara gün dostu bir köşeğe ayırdığı beş on paradır. Elini sıkı tut, arasından metelik düşmesin. Yerli malına verdiğin para, cebinden çıkar ama memlekettten çıkmaz. Yerli mala verdiğin para, yarın gene senin cebine girecektir. İki çay yerine bir ihlamur iç. Adana'nın pamuğu varken, Mısır pamuğu kullanma, Malatya kayısısı varken, Şam kayısısı alma. Dört yol portakalı varken, Yafa portakalı yeme, Mis gibi Amasya elması varken muza para verme. Yabancı malına verilen her para kafesten uçan kuş gibidir. Bir daha geri dönmez."

289 -Son Posta, No:917, 12 Şubat 1933, s.1, bu gazetede ayrıca şu sözler yer alıyordu: "Garbi Anadolu'da Üzüm İncir ve Pamuk vaziyeti. İktisadi meseleler için ciddi tedbirler alınacak. Ucuz satarsak mahsulümüze müşteri bulabiliriz. Avrupalılar ucuz üzüm olayına (Türk Dampingi) adını taktılar. Öteki ülkeler hiç satış yapamadı."

290-Hayat, C.V., 2 Mayıs 1929, s.19.

koruması lâzımdır; parası düşük, iktisadi kıymeti sıfıra inmek-
te olan millet ergeç yabancı milletlere esir olur.", "Biz de pa-
ramızı korumak üzere ne yaparsak hükümetimize yardım etmiş ve do-
layısıyla kendi kendimizi yabancılara esir olmaktan kurtarmış
oluruz.", "Unutmıyalım ki istiklâl yalnız siyasette değil, para
işlerinde de müstakil olmak lâzımdır. Bu istiklâli de tamamen
elde etmeliyiz ki her cihetçe kuvvetli olalım."²⁹¹

c- Bayındırlık

Burhan Cahit Morkaya bayındırlık konusunda da yazmıştır:
"Öz Türk vatani imar namına bir şey görmemiş, bilâkis Türk köylü-
sünden toplanan paralarla Arabistan topraklarına, Hicaz yolları-
na demiryolları serilmiş, su yolları yapılmış. Şam, Kûdüs, Medi-
ne cennete çevrilmişti. Buna mukabil devletin sahibi öz Türk top-
rakları mektepsiz, yolsuz, ışıksız yüzüstü bırakılmıştı."²⁹²,
"Harpten evvel demiryolu uzunluğu: 3.357 km. Bugün demiryolu uzun-
luğu: 6.433 km. Muhtelif istikametlere doğru uzanan bu demiryolu
şebeke bazı dar düşünüşlülerin zannettiği gibi yalnız memleketin
müdafaa gayesine değil, ticaretine, irfanına ve asayişine hizmet
edecektir."²⁹³

1930 Eylül sayısında Muhit: "Türkiye'de irticaa, tegallü-
be, derebeye karşı seferber ettiğimiz en müessir silâh yeni demir-

291-Halk, Sayı:45, 16 Kanunuevvel 1929, s.3.

292-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.69.

293-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.72-73.

yolu politikamızdır."²⁹⁴ haberiyle demiryolu için yapılanları, bu konunun önemini vurgular.

d- Meslek Seçimi

Meslek seçimi ve gençlerin eğitimini bu açıdan ele alan Burhan Cahit Morkaya, memur zihniyetine karşıdır. Müteşebbis iş sahibi gençler yetiştirilmesini savunur. Romanlarında serbest mesleklerle bol para kazanan zengin iş adamları çoğunluktadır. İş hayatında yenilikçi fikirlerle ülke ekonomisini yükseltme konusunda şunları söyler: "Milletin manevi ihtiyaçlarını, eski, hurda an'anelerden kurtarmak ilk vazife oldu. Fakat bu kabiliyetli milleti Büyük Harpten sonra dünyayı saran iktisadi, mali mücadelelere karşı hazırlamak, muhabere kadar mühim ve tehlikeli olan iktisadi mücadelede zaferini temin etmek lâzımdır."²⁹⁵, "Asırlardan beri Türk gencini devlet kapısında kâtip yetiştiren eski devirler artık tarih olmuştur. Türk genci şimdi iş başındadır. Türk'ün sermayesi ile açılan bütün milli bankalarda Türk kafası çalışmaktadır."²⁹⁶

Savaşlar, ölüm miktarının çoğalması doğal olarak nüfusun dengesini bozmuştur. Bu bozuluş iş sahasında da görülmekteydi:

"Erkek nüfus oranı 48.1

Kadın " " 51.9

Aktif nüfus yönünden ise:

294-Muhit, No:23, Eylül 1930, s.338-339.

295-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.69.

296-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.75.

20-60 yaş sınıfında 100 kadına karşılık 824 erkek."²⁹⁷

Aynı eserde; 1927 ilk genel nüfus sayımında toplam nüfusun yüzde 48.1'inin 20 yaşından küçük olanlardan oluşmasının çalışma hayatını olumsuz yönde etkilediği , 14 yaşından küçük işçilerin sayısının bir hayli kabarık olduğu belirtilmektedir.²⁹⁸

"Umumi harp şehir Türk kadınının da kıymetli iktisat amirli olduğunu gösterdi."²⁹⁹ 1929'da "Türk kadını çalışıyor", müjdeli haber olarak verilir. Artık çocuk ve kadın işçiye de ihtiyaç vardı. Gerek nüfus yapısı, gerekse değişen toplumsal yapı, kadının çalışma hayatına geçmesini gerektirmekteydi. 13179 Türk kadınının fiilen hayatını kazandığını, yetkili makamların bir istatistiği olarak bildirilir.³⁰⁰

297-Cumhuriyet Döneminde Türkiye Ekonomisi (1923-1978), Akbank Kültür Yayını, 1980, s.4.

298-Shwrou A., Rozaliev Y., Türkiye'de Kapitalistleşme ve Sınıf Kavgaları, s.31'de işçilerin gündelik ücretleri şöyle gösteriliyor:

Şehirler	Erkek	Kadın	Çocuk
İstahbul	8-250	40-110	10-90
İzmir	115-500	80-160	30-150
Ankara	110-450	-	30-120
Samsun	150-200	15-20	-
(Tütün)			

* Kuruş olarak.

299-Halk, Sayı:33., 23 Eylül 1929, s.4.

300-Son Posta, No:603, 29 Mart 1932, s.1.'de

Çalışan Kadın: Bakkallıkta-187, Balık tuzlamacılığında-365, Dokuma ve Trikotajda-4500, Tütünde-6000, Lokantada-450, Perukârlıkta-157, Terzilikte-950, Manifaturada-400, Otelcilikte-100, Hamallıkta-60, Kahvecilikte-10.

* Müseccel olmıyanlar ve bankalardakiler bu sayı dışındadır.

e- Köycülük

Köylünün her yıl ürettiğinin yüzde onu-onikisi vergi olarak alınırdı (Aşar vergisi). Bu zaten yoksul olan köylüyü zorlayan bir vergi, durumuna gelmişti. 17 Şubat 1925'te 552 No'lu Kanunla bu vergi kaldırıldı. Ankara'da kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsü aracılığıyla köylüye bilimsel yönden yardım sağlanması yaygınlaştırılmaya çalışıldı. Burhan Cahit Morkaya köycülük politikasını benimseyerek ona, eserlerinde yer verir:

"İnkılâp Türkiyesi köylere doğru yayılan ve köylerden merkezlere doğru toplanan karşılıklı bir teşkilât idaresi kurmuştur ki maarifi, sıhhiyesi, nafiası, ziraat ve iktisat şubeleri ile bu teşkilât şuurlu, programlı bir faaliyetle ve her gün artan bir kuvvetle muntazam bir makine halinde çalışmaktadır...

Maarif Vekâleti halk tabakalarını uyandırmak ve memleket işleri, dünya ahvali ile alâkadar etmek için hemen her kasabada, her köyde okuma odaları açmıştır. Buralarda köylü dünya ve memleket haberlerini günü gününe öğrenmekte, ileri hareketleri takip ettiği gibi herhangi geri cereyanlara karşı da kendini uyanık ve hazırlıklı bulmaktadır...

Cumhuriyet hükümeti köylüyü uyandırmak ve onun istihsal kudretini arttırmak için en mühim merkezlerde arıcılık, tavukçuluk, enstitüleri tesis etmek, ipek sanayiini genişletmek için gene muhtelif merkezlerde böcekçilik mektepleri açmış, tohumları ıslâh için köylüye geniş mikyasta yardımlar etmiştir."³⁰¹

301-Burhan Cahit Morkaya, a.g.e., s.78-79.

Köylüye biraz refah için küçük tetbirler alındığı, gayelerinin köylüyü zengin etmek olduğunu, söyleyen İsmet İnönü, 1930 yılı basınında destek görür.³⁰²

Yine ekonominin ve köylünün kalkınması için kooperatifçiliğin söz konusu edilişi başta Ülkü dergisi olmak üzere basından teşvik ve yardım görüyordu:

"Vilâyet dahilinde kooperatifler açılacaktır. Kooperatiflerin ziraata yardımları ve aynı zamanda çiftçiyi ikitsada alıştırmaları nazarı dikkate alınarak bu sene mahsul zamanında daha bir çok kooperatifler açılması için Ziraat Bankası faaliyetle çalışmaktadır. Bu hususta şimdiden makamı vilâyete ve kaymakamlıklara müracaat olunmuştur.³⁰³

302-Muhit, No:15, Kanunisanı 1930, s.1.

303-Akşam, No:4848, 8 Nisan 1932, s.3.

SONUÇ

Cumhuriyet'in gündeme getirdiği Türkiye; insanıyla, kurumlarıyla genç bir ülke. Güçlenmeyi amaçlayan yarınlarını güvenli görmek istiyen bağımsız bir ülke. Kültür seferberliği içinde; yeni şekillerin olduğu, eski kalıpların kırılıp atıldığı başkalaşan bir ülke... Çağdaş ahlâk anlayışını, insan eşitliğini, lâik hukuk prensibini, ulus egemenliğini, topyekün kalkınma ve sosyal adâlet ilkesini benimseyen bir ülke.

Tüm bu dönüşümlerin, tılsımlı sözcüğü "İnkılâp". Yeniden biçimlenme, o dönemde "İnkılâp" sözcüğü içinde anlam kazanıyor.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında inkılâbın gerçekleştirilmesi yanı sıra, onun anlaşılması, yayılması, korunması ve sürekliliğinin sağlanması gibi sorunlar ortaya çıkıyor.

Yaratıcı kadro, uygulayıcı kadro ve kitlelere seslenen, onların beynine ve kalbine inkılâbı yerleştirmeye çalışan kadro olmak üzere çeşitli etkin gruplar belli bir birlik içinde gayret gösteriyor. Eserleriyle topluma seslenen yazarlar, sorumluluk üstleniyorlar.

Ne var ki hummalı bir gayret ve büyük atılımlar yanı sıra, bir arayış da göze çarpıyor.

Bunun nedeni; her halde eski ile yeni çatışmasının, eski atıldı denilip atılsa bile-için için sürekliliğini koruduğunu görüyoruz- bir anda yok olmayıp ruhlarda ve beyinlerde çatışmalara yol açması olsa gerek. Ayrıca hız faktörü; kısa zamanda çok

iş yapılması, zaman zaman toplumsal oluşumda farklı beklentilerin belirmesinde etkin olarak görölüyor.

Şeref Mardin'in Jön Türklerin Siyasi Fikirleri adlı eserindeki, gelmesi çok istenen hürriyet için; "Fakat, onu getirdik demekle gelir mi? Gelse de yerinden hoşlanarak kalır mı?" ifâdesi, ister istemez akla geliyor.

Toplumsal olaylar belli bir birikimin sonucunda gerçekleşirse kalıcı olabiliyor. Toplumun yaradılışına, normal gelişmesine uygun müdahale akılcı, yaratıcı ve kalıcı oluyor.

İnkılâplar Türkiye'sinde yazarlardan çok şey beklenildiği görölüyor.

Yazarların en büyük sorunu ise, inkılâpların henüz duygu haline gelmemiş olması; bunun için yeterli zamanın yaşanılmamış olması.

Yenileşmede heyecan ve duygu potansiyelinin oluşması; öncelikle bilgi ve öğrenme aşamasının ardından, benimsenmenin gerçekleşmesine bağlı. Cumhuriyet yazarı hem öğretecek, hem tanıttacak, hem benimsetecek, hem de heyecan uyandıracak.

Toplumun her kesimi, inkılâplar doğrultusunda görev üstlenmiş.

Kırsal kesimde yaşlıların, bilhassa yaşlı kadınların okuma-yazma öğrenme seferberliğine katılması, kız çocuklarının okullara gönderilmesindeki artış, yine hanımların değişik iş sahalarına atılmaları ve bu konuda gösterdikleri heves (daktilo kurslarındaki hızlı artış), yerli malına rağbetin artması, ülkenin sorunlarına halkın sahip çıkması...vb. Bireyin kendisini, o bütünün

-yeni toplumun- önemli bir parçası sayması; uluslaşmanın gündemindeki maddelerden bir kaçı.

İnkılâbın korunması Cumhuriyet neslinin ana kaygısı. Bir yanda onu benimseyenlerin sayısını ve inançlarını artırmak için uğraşılırken, öte yanda ona bigâne olanları iknâ etmek ve karşı olanları vaz geçirmek, hiç olmazsa etkisiz kılmak gerekiyor.

Bu önemli görevi omuzlayanların başında yazarlar geliyor. Basın tüm gücüyle inkılâpları savunuyor.

Burhan Cahit Morkaya bu dönemde kalemini inkılâplar için kullananların arasında yer alıyor. Didaktik diyebileceğimiz tezli romanlarıyla bir hayli etkili olduğu izleniyor. İnkılâp serisi ile doğrudan doğruya inkılâpların savunusunu üstleniyor. İnkılâpların gerekliliği, doğruluğu, haklılığı, güzelliği ve geçerliliği üzerinde dururken; ısrarla gençlere sesleniyor. "Yapılanları, nedenleriyle öğrenin ve sizden sonrakilere öğretin; yoksa kötülükler bir daha yaşanır." savını şiddetle savunuyor.

Culhuriyet'in ilk yıllarında Burhan Cahit Morkaya yeni Türkiye heyecanı ile inkılâpçı, sade diliyle etkili, usta kurgularıyla başarılı ve çalışkan bir yazar.

Devrimlerin hayatiyeti, Burhan Cahit Morkaya ve onun gibi yazarların katkısıyla sağlanıyor.

Eserlerinde çağdaş giyim kuşamıyla yepyeni bir görünümde müsamereler, çaylar, salolar, gürbüz çocuk müsabakaları, spor gösterileri, otomobil yarışları, okuma-yazma kursları, meslek kursları, kooperatifler, okuma odaları ve kadın erkek yan yana...

Bir yandan ulus-devlet kurulurken, öte yandan devletin ya-

pılanmasına ve siyasal katılıma yöneliniyor.

Cumhuriyet Türkiye'sinin siyasal kültürü oluşuyor.

Cumhuriyet sonrası, yeni toplumun yaratılması ülküsünü benimsemiş olan Burhan Cahit Morkaya devrinde etkili ve saygın bir yere sahip. 1939'da Ankara'da yapılan bir kongre dolayısıyla açılan kitap sergisinde yazarın İnkılâp Serisi, bir köşe oluşturuyor. Ayrıca çeşitli vesilelerle yapılan iktap tanıtımlarında da sıkça yer alıyor.³⁰⁴

Burhan Cahit Morkaya romanlarında aşka büyük bir yer veriyor. Bununla beraber onun eserlerinde yeni toplumun bir yanı mutlaka görülür. Günlük yaşayışta; düşüncede; kıyâfette; kadın-erkek, anne-çocuk, karı-koca ilişkilerinde; arkadaşlıkta; mesleklerde vb. konularda yeni hayatın rengini ve çizgilerini taşıyan romanları yanı sıra, doğrudan doğruya Millî Mücadele'yi veren eserleri ayrı bir değer taşımakta.

1930'lu yıllarda bir hayli popüler olan yazar, zaman zaman kendisiyle yapılan görüşmelerle basında yer alıyor. Yazar, otomobil ve yarış meraklısı olarak biliniyor. Seyahat etmeyi de çok seven sanatçı; "Maden kuyularına inip oradaki amelenin hayatını yazmak, arzu eden muharrirler de olabilir. Fakat ben neşeli, mesut, müreffet insanların hayatını tetkik etmek istiyorum."³⁰⁵ ifâdesinden de anlaşıldığı gibi hedonist bir toplum anlayışına sahip.

304-La Turquie Kemaliste, No:30, Avril 1939, s.14; Ülkü, Şubat 1933 s.85; Ülkü, İkinci kanun 1934, s.444; Hayat, 28 Şubat 1929, s.20.

305-Akşam, No:4859, 22 Nisan 1932, s.1-6.

1934 Eylül'ünde Yedigün'den Naci Sadullah, yazarla bir roportaj yapıyor. Emirgan'da Uluköy'ün üstünde yaptırdığı zarif evindeki görüşme dergide, "Otomobilli ve Köşklü Bir Muharrir Burhan Cahit" başlığı ile veriliyor.

O günlerde yeni ev plânları, Avrupai döşeme usulleri resimli yazılarla tanıtıcı ve öğretici özellikte olmak üzere sık sık dergilerde yer alıyor. Mefruşatta büyük değişiklikler gözleniyor. Alaturka ev, artık yerini alafranga eşya ve şekillere bırakıyor.³⁰⁶

Yeni ev plânında yapılmış güzel bir köşk ve bir de otomobil sahibi oluşu, Burhan Cahit Morkaya'nın kazancının iyi olduğu izlenimini veriyor. Onun, yazarlıktan para kazandığı, yazarak kazanan ender sanatçılardan biri olduğu söyleniyor. Ayrıca, Naci Sadullah, Burhan Cahit Morkaya'nın Babıâlide seçkin bir yerinin olduğunu da belirtiyor.

Dikkatli ve temkinli olan yazar iş hayatını özel hayatından ayrı tutmayı başardığı inancında. Başarısının sırrını bu ayırmada gören Burhan Cahit Morkaya içki, dans, ada, Moda âlemleri vb. unsurları fazlaca kullanmış olarak dikkat çekmektedir. Avrupai yaşayışa sahip olan yazarın eserlerinde, bu hayatın çeşitli unsurları görülüyor. Yeni toplumun oluşmasında etkin olarak görülen lüks yaşantı özlemi, onun romanlarında giderilebiliyor. "Tezli" olarak nitelendirilen gruba giren romanlarının kahramanları taşralı olsa da, İstanbul'a, Ankara'ya, İzmir'e, Dedeoğlu'na vb. gelir ve girdiği yeni çevre ile lüks yaşantı motifi görülmeğe başlar (Kır Çiçeği, Gurbet Yolcusu).

306-Halk, 11 Mart 1929, s.4.

Yeni yapının verilmeye gayret gösterildiği (Aşk Bahçesi, Ayten vb) romanlarında yeni düzenin insanları olumlu ve olumsuz yönleriyle karşımıza çıkıyor. Aşk Bahçesi'nde: "İki nesil arasında fark ne kadar geniş..." şeklinde karşılaştırmalı anlatımlarla yeni nesli (İnkılâp kuşağını) empoze eden pasajlarla, sık sık karşımıza çıkan yazar, Ayten'de yine sağlıklı ve dürüst olan yeni nesli tanıtmaya çalışıyor.

İnkılâp serisinde ise, doğrudan doğruya Türk gençliğine sesleniyor. 1919-1922 yılları arasındaki tarihi olayları çok iyi öğrenmesi ve bilmeyenlere öğretmesi gereğini sık sık vurguluyor. Ayrıca Atatürk'ün çok iyi tanınması gerektiğini ve inkılâpların nedenleri üzerinde de durarak öğrenilip korunmasını savunuyor.

Kısa, açık, anlaşılır, akıcı ve sağlam bir dil ile, eserlerinde işlediği konu ve motifler; inkılâpçılık, halkçılık, ülke ve ulus sevgisi, çalışma ve başarıya heyecanı, yardım, güçlü olma, neşe ve ümit, sağlıklı ve dürüst aile ilişkileri....

Burhan Cahit Morkaya Cumhuriyet Türkiye'si'nin ilk yıllarında özlemleri dile getiriyor. Eserlerinde Osmanlı'dan kopup başkalaşan Türkiye'nin benimsediği maddi uygarlığı ve ülküleri işliyor. Çağdaş Türkiye'nin beklentilerini çiziyor.(EK.3)

EKLER

EK : 1

OSMAN ERGİN, TÜRK MAARİF TARİHİ'NDE OSMANLI-İNKILAP
DEVİRLERİNDEKİ OKULLAR

ARAPLAŞMA VE İSKOLASTİK TEDRİS DEVRİ

I

MEKTEPLER VE MEDRESELER

A. Saray Mektepleri

I Şehzadeğân mektebi

II Enderun mektebi

III Meşkhane

B. Askerî Mektepler

I Acemi Oğlanlar mektebi

II Mehtherhane

III Cambazhane

C. Askerî sanat mektepleri

I Tophane

II Kılıçhane

III Tüfenkhane

IV Humbarahane

D. Memur Mektepleri

I Babıâli mektebi

II Babı defterdarî mektebi

III Babı fetva mektebi

IV Babı seraskerî mektebi

E. Halk Mektepleri

- I Sibyan mektepleri
- II Eski medreseler
- III Yeni medreseler

F. meslek ve İhtisas Medreseleri

- I Darülhadis
- II Darüttıb
- III Darülhendese
- IV Darülmecnevi
- V Medresetülkuzat
- VI Medresetülvaizîn
- VII Medresetületimme velhuteba
- VIII Medresetülirşad
- IX Medresetülmütehassisîn

G. Meslek ve İhtisas Mektepleri

- I Darülkurra
- II Nakışhane
- III Mektebi fûnunu nûcum
- IV Hattat mektebi

II

İLİM VE TERBİYE MÜESSESELERİ

I. Mescidler, Camiler, Namazgâhlar

A. Bir konağın selâmlık dairesi

B. Hükümet konağı ve mahkeme

C. Konuk yeri

D. Okutma yeri

E. Millet meclisi

F. Hususî toplantı ve ibadet yeri

G. Umumî toplantı ve konferans yeri

II. Zaviyeler, Tekyeler, Dergâhlar

A. Musiki ve raks yeri

B. Bedenterbiyesi yeri

C. Fikir terbiyesi yeri

D. Konuk yeri

E. İçtimai yardım yeri

F. Tedavi yeri

G. Tecrid yeri

III. Kütüphaneler

IV Rasadhane

V Fetvahane

- VI Mecelle cemiyeti
- VII Huzur dershanesi
- VIII Darülhikmetülişlâmiye
- IX Meclisi meşayih
- X Diyanet işleri müşavere heyeti
- XI İttihadı İslâm cemiyeti
- XII Cemiyeti fûrkaniye
- XII Cemiyeti ilmiyyei İslâmiye
- XIV Cemiyeti sofiiyyei ittihadiye
- XV Cemiyeti sofiiyye
- XVI Cemiyeti terbiyei İslâmiye
- XVII Tealîi İslâm cemiyeti

GARPLILAŞMA VE YENİLİK DEVRİ

I

NİZAMÎ CEDÎT

YAHUT

DOĞUŞ VE KURULUŞ SENELERİ

1187 (1173) - 1255 (1839) = 66 sene

Devrin izahi: Garplılaşma ve Yenileşme Zaruretleri

İLK ASKERİ MEKTEPLER:

1. Mühendishanei Bahrîi Hümayun	1187 (1773)
2. Mühendishanei Berrîi Hümayun	1210 (1793)

3. Tıbhaneî Amire ve Cerrahhaneî mâmure	1242 (1826)
4. Mekebi Umumi Harbiye	1250 (1834)
5. Muzikai Hûmayun Mektebi	1250 (1834)

B. İLK SİVİL MEKTEPLER

Rüşdiye Mektepleri	1254 (1838)
Mektebi Ulûmi Edebiye	1255 (1839)
Mektebi Maarifi Adliye	1254 (1838)
Gureba Mektepleri	1254 (1838)

II

TANZİMATI HAYRÎYE

YAHUT

GELİŞME VE GENİŞLEME SENELERİ

1255 (1839) - 1293 (1876) - 37 sene

Devrin izahı: tanzimatın mahiyeti ve dolayısıyla maarife te'sirleri

A. İLK, ORTA ve LİSE TAHSİLİ VEREN MEKTEPLER

1. Askerî Mekteplerin tekâmülü	1261 (1845)
2. Mülkiye Rüşdiyeleri	1268 (1847)
3. Darulmaarif	1266 (1849)
4. Mektebi Osmanî (Pariste)	1272 (1855)
5. Kız Rüştiyeleri	1275 (1858)
6. İptidai Mektepleri	1279 (1862)
7. Mahreci Aklâm	1279 (1862)
8. Mahreci Mekâtibi Askeriye	1281 (1864)

9. İlk Liseler	1284 (1867)
10. İlk İdadiler	1289 (1872)
11. Askeri Rüşdiyeler	1292 (1875)
12. Hususi Mektepler	

B. YÜKSEK TAHSİL, MESLEK ve İHTİSAS MEKTEPLERİ:

İzah: Mısır Mekteplerinin İstanbul mekteplerine tesirleri

1. Ebe Mektebi	1258 (1842)
2. Darülfünunî Osmanî	1261 (1845)
3. Ziraat Mektebi	1263 (1847)
4. Darulmuallimin	1264 (1848)
5. Orman ve Maadin Mektebi	1273 (1858)
6. Mektebi Mülkiye	1274 (1859)
7. Telgraf Mektebi	1277 (1860)
8. Mektebi Sanayi	1279 (1864)
9. Lisan Mektebi	1281 (1864)
10. Mektebi Tıbbiyei Mülkiye	1283 (1866)
11. Eczacı Mektebi	1283 (1879)
12. kaptan ve Çarkçı Mektebi	1286 (1870)
13. Darulmuallimat	1286 (1870)
14. Kız Sanayi Mektepleri	1286 (1870)
15. Darülfünunî Sultanî	1290 (1874)
16. Müze Mektebi	1291 (1874)
17. Menşei Küttabi Askerî	1292 (1875)
18. Menşei Muallimin	1292 (1875)

C. AZLIK ve YABANCI MEKTEPLERİ ve MÜESSESELERİ:

I

MEKTEPLER

İzah: Gayri müslimlerin hükümet mekteplerine girişleri

1. Rum Mektepleri
2. Ermeni Mektepleri
3. Yahudi Mektepleri
4. Yabancı Mektepler

II

TEŞEKKÜLLER VE MÜESSESELER

5. Rum kültür teşekkülleri ve müesseseleri
6. Ermeni kültür teşekkülleri ve müesseseleri
7. Yahudi kültür teşekkülleri ve müesseseleri
8. Yabancı kültür teşekkülleri ve müesseseleri

BİRİNCİ MEŞRUTİYET

YAHUT

YAYILMA VE İLERLEME SENELERİ

1293 (1876) - 1324 (1908) = 32 sene

Devrin izahı: Abdülhamid II Maarife hizmet etmiş midir?

A. İLK, ORTA ve LİSE TAHSİLİ VEREN MÜESSESELER

- 1- Asker mektepleri
- 2- İptidaî mektepleri
- 3- Mülkiye-Erkek rüşdiyeleri

4- Anas- Kız rüşdiyeleri

5- Askerî rüşdiyeler

6- Liseler

Galatasaray - Mektebi sultani

Darüşşafaka

7- İdadiler:

Mülkiye- Mercan idadisi

Derseadet- Vefa idadisi

Numunei terakki idadisi

Üsküdar idadisi

Makriköy idadisi

Kabataş idadisi

8- Hususî Mektepler:

Darüşşafaka

Medresei hayriye- medresei edebiye

Şemsülmaarif

Mektebi hamidi

Darüttalim- Darüttedris

Numunei terakki

Mektebi Osmanî

Rehberi merifet

Ravzai terakki

Burhani terakki

Mektebi edeb

Meşrikki füyuzal

Şemsülmekâtib

Fenni mimari

9- Azlık Mektepleri:

Rum mektepleri

Ermeni mektepleri

Yahudi mektepleri

10- Yabancı mektepleri

B. YÜKSEK TAHSİL, MESLEK ve İHTİSAS MEKTEBLERİ

1- Şehzadegân mektebi	1293 (1876)
2- Fenni resim ve mimarî mektebi	1293 (1876)
3- Mektebi fûnuni maliye	1296 (1878)
4- Hukuk mektebi	1296 (1878)
5- Sanayiinefise mektebi	1297 (1879)
6- Ticaret mektebi	1299 (1882)
7- Darûlameliyat	1299 (1882)
8- Hendesei mülkiye mektebi	1301 (1884)
9- Nümune bağı ve aşî ameliyat mektebi	1303 (1887)
10- Dilsizler ve körler mektebi	1305 (1889)
11-Mülkiye baytar mektebi	1305 (1889)
12- Polis dershanesi	1307 (1891)
13- Aşîret mektebi hümayunu	1308 (1892)
14- Gümrük darüttalimi	1308 (1892)
15- Aşî memurları mektebi	1310 (1894)
16- Gülhane askerî tabâbet tatbikatı mektebi ve serirriyatı	
17- Darülfünuni Şahane	
18- Darülhayri Alf	1319 (1903)
Lisan mektebine ek.	

İKİNCİ MEŞRUTİYET

YAHUT

BOCALAMA VE DURAKLAMA SENELERİ

1324 (1908) - 1338 (1923) Sene-15

A. İLK, ORTA ve LİSE TAHSİLİ VEREN MEKTEPLER

L- Asker Mektepleri:

Harbiye mektebi

Enkânıharbiye mektebi

Zabitan talimgâhı

Küçük zabıt nümune taburu

Jandarma mektebi

Askeri levazım mektebi

Dairei harbiye mektebi

İhtiyat zabitleri mektebi

Bahriye mektebi

Çarkçı mektebi

Kâtip mektebi

Namzet mektebi

Muzika mektebi

Tıbbiye mektebi

2- Ana Mektepleri

3- İptidai Mektepler

4- Erkek Rüşdiyeleri

5- İnas Rüşdiyeleri

6- Asker Rüşdiyeleri

- 7- Nümune Rüşdiyeleri
- 8- Erkek İdadileri
- 9- İnas İdadileri
- 10- Erkek Sultanileri
- 11- İnas Sultanileri
- 12- Hususi Mektepler
- 13- Azlık Mektepleri
- 14- Yabancı Mektepleri

B. YÜKSEK TAHSİL, MESLEK ve İHTİSAS MEKTEPLERİ

1- Gece dersleri mektepleri	1324 (1908)
2- Rüsumat memurları mektebi	1325 (1909)
3- Polis memurları mektebi	1325 (1909)
4- Dişçi mektebi	1325 (1909)
5- Muzika mektebi	1326 (1910)
6- Maliye memurları mektebi	1326 (1910)
7- Kondüktör mektebi	1327 (1911)
8- Belediye memurları mektebi	1327 (1911)
9- Kadastro memurları mektebi	1327 (1911)
10- Evkaf memurları mektebi	1327 (1911)
11- Darülbedayi "Tiyatro Mektebi"	1330 (1914)
12- Çırak mektepleri	1330 (1914)
13- Terbiyei bedeniye
Muallim mektebi	1330 (1914)
14- Darüleytamlar	1331 (1915)

15- İnas Darülfünunu	1331 (1915)
16- Tabip muavinleri mektebi	1331 (1915)
17- Şimendifer memurları mektebi	1331 (1915)
18- Darülelhan "Musiki mektebi"	1332 (1916)

İNKILAP DEVRİ

A. İLK, ORTA VE LİSE TANSİLİ VEREN MEKTEPLER

1-Asker Mektepleri

2- İlk Öğretim Müesseseleri

A. Ana Okulları

B.Öğretmenli okullar

C.Eğitmenli okullar ve eğitim kursları

Ç.Yatılı okullar

1-Şehir yatı okulları

2- Köy yatı okulları

D. İstanbul şehir içi ilk okullar

E. İstanbul Şehir dışı ilk okullar

3- İlk Öğretim Yardımcı Teşekkülleri

1- Çocuk yuvası

2-Çocuk bahçeleri

3- Çocuk barındırma odaları

4- Çocuk kampları

5- Çocuk tiyatrosu

6- Çocuk kitabevi

7- İstanbul ilk okullarının yardımcı birliği

4- Orta Öğretim Müesseseleri

5- Özel Okulları

6- Azınlık Okulları

7- Yabancı Okulları

B. YÜKSEK TAHSİL VEREN MESLEK ve İHTİSAS MEKTEPLERİ

1- Yüksek Öğretim Müesseseleri

2- Teknik Öğretim Müesseseleri

A. Normal tahsil çağında gençleri için meslek okulları

1. Erkek sanat okulları

2. İnşaat usta okulları

3. Erkek terzilik okulu

4. Ticaret okulları

5. Kız enstitüleri

B. Serbest teknik okul ve kursları

1. Akşam erkek sanat okulları

2. Akşam erkek Terzilik okulu

3. Akşam Ticaret okulları

4. Köy demirciliği ve marangozluğu gezici kursları

5. Akşam kız sanat okulları

6. Köy kadınları gezici okulları

3- Köy Enstitüleri

4- İstanbul'da açılan meslek ve ihtisas mektepleri

1- İmam-Hatip mektepleri (1924)

2- Adliye meslek mektebi (1924)

3-Zabıta belediye memurları mektebi (1925)

- 4- Hastabakıcı mektebi (1925)
- 5- Amelihayat mektepleri (1925)
- 6- Şehir bandosu mektebi (1927)
- 7- Balıkçılık mektebi ve enstitüsü (1929)
- 8- Türk tezyini sanatları mektebi (1929)
- 9- Halk dersaneleri (1929)
- 10- Terzilik mektebi (1929)
- 11-Akşam kız sanat okulu (1929)
- 12- Hayvan sağlığı küçük sıhhiye memurları mektebi (1930)
- 13- Meyvacılık ve fidancılık mektebi (1931)
- 14- Tiyatro meslek mektebi (1931)
- 15- Çocukları kurtarma yurdu (1932)
- 16- İtfaiye memurları mektebi (1937)
- 17- Yabancı diller mektebi (1938)
- 18- Yapı usta okulu (1939)

EK: 2

TÜRKİYE İDMAN CEMİYETLERİ İTTİFAKI
TÜZÜĞÜ
(1922-1936)

TİCİ'nin Kamu Yararına Çalışan Derneklerden Sayılmasına
İlişkin Kararname

İstanbul'da Türkiye İdman Cemiyetleri
İttifakı Riyaseti Muhteremesine

Cemiyetin menafii umumiyeye hadim müessesat meyanına ithali hakkında 16/kanunusani/1340 tarih ve 170 numaralı kararname sureti leffen gönderilmiş İstanbul Valiliğine de tebligat icra edilmiştir Efendim.

Maarif Vekili

İsmail Sefa

KARARNAME SURETİ

Türk gençliğinin beden ve ahlâkan realisine çalışması gaye itti haz eden cemiyetlerinin cem'i ianeyi teshil ve rüsum ve tekâliften iktisabı istisnaiyet etmek ve esnayı faaliyette resmîyeden daha ziyade muavenet görebilmesi için menafii umumiyeye hadim müessesat meyanına ithali istirhamını havi Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı namına Reis Ali Sami imzasile muta istidaname ile cemiyeti mezkurenin gayesi Türk gençliğinin terakki ve tealisi-

ne hadimve kaydı menfaatten tamamen azade olduğu ve her memleket-
te idman cemiyetlerinin bu suretle telâkki edilerek her türlü
himayeye mazhar bulundukları cihetle bugüne kadar izhar ettikle-
ri faaliyet itibarile gayesi esasatile muvafık bir şekilde ibra-
zı mesai eden mezkur cemiyetin de menafii umumiye hadim bir
müessese addolunması muvafık olacağı hakkındaki Maarif Vekâleti
Celilesinin müteleası İcra Vekilleri Heyetinin 16/1/1340 tarihli
içtimaında ledelkırae cemiyeti mezkurenin menafii umumiye hadim
müessesat meyanına ithali kabul olunmuştur.

16/1/1340

Türkiye Reisicumhuru

Gazi Mustafa Kemal

Başvekil Şer'iyeye Vekili

Müdafaai Milliye Vekili

İsmet Mustafa Fevzi

Kâzım

Adliye Vekili

Dahiliye Vekili

Hariciye Vekili

Seyit

Ferit

İsmet

Maliye Vekili

Nafia Vekâleti Vekili

Mustafa Abdülbalık

Hasan Hüsnü

Erkânı Harbiye Umumiye

Sihhiye ve Muaveneti

Vekâleti Vekili

İçtimaiye Vekili

İsmet

Doktor Refik

Mübadele, İmar ve İskân Vekili

Mustafa Necati

İZAHI MAKSAT
(TİCİ'NİN KURULMA AMACI)

"Türk ırkı bugün kemiyet ve keyfiyetçe korkunç bir uçurma doğru sürüklenmektedir. Elimizde muntasam ihesaiyat olsaydı bu acı hakikati rakamların kat'ı lisanile ifade ve ihata edebilirdik. Maamafih askere davet olunan kura neferlerinin kısmı azamının hasta ve illetli çıktığı hüzünaver tecrübelerle sabit olmuştur. Bu hal böyle gidecek olursa bu güzel yurdumuzu düşmana karşı koruyacak değil, üzerinde yaşıyacak kâfi adama bile malik olamıyacağız.

Neden böyle oluyor?

Bu ırk inhitatının sebeplerinden bir kısmı siyasi, diğeri içtimaidir:

Siyasi sebep: Avrupa, Asya ve Afrika kıt'alarına yayılmış vasi ülkenin muhafazasını Türk, epey zamandır, yalnız kendi kollarına yükletmiş, garbın mütevali hücumlarına yalnız başına mukavemet etmiş ve bu mücahadesi uğrunda tabiatile mecalsiz kalmıştır.

Esbabı içtimaiyeye gelince: Cehalet, tarzı maişeti bilmemek, sıtma, verem, frengi, tütün, içki, hayatımızı kemiren anasırı muhribenin başlıcalarıdır. Anadolumuzun baştanbaşa mezar, bir harabezar olduğunu istemiyor isek bu dertlerimizin bütün fecaatini anlıyarak izalesine çalışmalıyız; yoksa, bir zamanlar "Türk gibi güçlü" darbimeselile anılan, mazharı tekrim olan bu kavi ve asil millet, Allah esirgesin, pek yakın bir zamanda sessiz, seda-

sız kaybolup gidecektir. Bir yandan hastalıklar, sebepler, öte yandan hastalıkların en büyüğü olan oturganlık, gevşeklik, rahatı sevmeklik elele vermişler, bizi sürükleyip götürüyorlar. İşte ırkımıza, varlığımıza kasteden bu marazın, bu hallerin dehşeti karşısında yürekleri titriyen gençler bu millete taze hayat ve kuvvet vermek için birleşmelidirler."

Bir idman cemiyetimizin nizamnamesi mukaddemesinden muktebes bu satırlar 1329 da yazılmıştı. O zamandanberi tarihimizin en kanlı sahifelerini ihtiva eden on sene zarfında, fevkalbeğer gayretler sarfına mecbur kaldı, kıtallar yangınlar, müthiş hastalıklar onu mahvetmek için elele verdiler, ülkemizden köyler, kasabalar yok oldu..

Şimdi etrafımıza baktığımız zaman ilk göze çarpan ihtiyaç ırkımızın takviyesi, sıhhati umumiyenin ıslahı ve bu sayede tevel-lüdatın tezyididir. Bu emirde, unutulmuş bir an'anei milliyemiz olan idmancılığa müracaat ederken onu artık tanımıyoruz. İdmancılık garpta tekâmül ve tevessü etmiş, sıhhaten maada ahlâk ve hissiyat üzerine tesir eden ve her sınıf halkı alâkadar eyliyebilen şümüllü bir mahrek, vâsi ve zinde bir teşkilât mahiyetini iktisap eylemiş; Avrupanın doktorları, fenni terbiye mütehassısları, ümerayı askeriyesi ve siyasiyunu bu teşkilâta bir ehemmiyeti mahsus atfetmeğe başlamışlardır. Neşri dini istihdaf eden misyonerler, muayyen tesirler peşinde koşan hariciye memurları, el altından ordu yetiştiren teşkilâtçılar idmancılığı en müessir icraiyeleleri meyanına koydular, bu sahada milyonlar sarfedildi.

Biz bu teşkilâta hiçbir şey vücuda getirmeyecek olursak idmancılığın içimize bir yabancı kisvesile girmesi, gençlerimize

amali milliyemize tevafuk etmiyen fikirler ve hisler telkin etmesi, evvelki tehlikelere zamimeten yeni bir tehlike teşkil edecektir.

İşte Türk İdman cemiyetleri, yukardan beri tadat olunan haillere karşı el birliğiyle uğraşabilmek için, programının hututu esasiyesi berveçhizir çizilen bir "ittifak" vücuda getirmişlerdir:

1- Memleketin "idman" mintakalarına taksimi ve mintakalar dahilindeki idman cemiyetleri tarafından bir idari merkez ile bu merkeze merbut muhtelif fenni idman heyetlerinin intihabı.

Mintakalardaki muhtelif idman cemiyatı grupları tarafından teşkil edilecek müsabaka kümelerinde birinciliği ihraz edenlerin her sene, mintaka birinciliği namı altında cem'i ve bu suretle mintakanın idman birinciliklerinin tesbitile galip gelenlere mukâfat itası.

2- Mintakalarca müntehap bir merkezi umumi idari vücuda getirilmesi ve bu merkeze elâkadar oldukları idman hususatı fen-niyesinde sahibi salâhiyet olmak üzere muhtelif idman "heyeti müttehide" lerinin raptı. Mintaka birliklerinde birinciliği ihraz edenlerin işbu heyetler tarafından her sene bir şehirde cem'i ile müsabakalar tertibi ve Türkiye idman birinciliklerinin tayini.

Heyeti müttehideler vasıtasile Avrupa teşkilâtı mümasilesile münasebete girişilerek Türk İdmancılığının beynelmilel müsabakalarda temsili.

İdman teşkilâtının temin edeceği faideler şu suretle hulâ-

sa edilebilir:

1- Gençlere vâsi ve cazip bir sahai faaliyet temin edilmek-
yerek onların içkiden, kumardan ve muhtelif suiistimallerden
uzaklaştırılması ve bu sayede sıhhat ve ahlâkı umumiyenin ıslahı.

2- Efradı milletin ta küçük yaştan teşkilâtçılığa, faali-
yeti müşterekliğe alıştırmak, iştişare ve idare kabiliyetleri-
nin tevsii.

3- Sağlam ve becerikli anasır yetiştirerek, silahşörlüğü,
biniciliği, denizciliği tergil ve teşvik ederek, teşkilâtı aske-
riyeye ait vazâifin teshili.

4- Dahildeki idman müsabakaları ve seyahatleriyle, gençle-
re memleketlerini tanımak, sevmek, halkın ihtiyacatı hakikiyesi-
ni anlamak imkânlarının bahşedilmesi.

5- Beynelmilel müsabakalarla hissiyatı milliyenin tahrik
ve takviyesi.

6- Türklük için harici propoganda vasıtasının temini.

7- Mümaresatı bedeniyenin, idmancılar tarafından bir meda-
rı kisbi intifa ittihazına karşı mücadele edilmesi ve bu sayede
sıhhat ve kuvvetin bir gaye değil, zekâ ve ilmin terakkisi için
bir vasıta olarak istimali suretile itilâyı millimize hadim ola-
cağı kanaatinin bahşedilmesi.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı munhasıran milli, içti-
mai ve ilmi olan gayelerine bihakkın ve devamlı surette hizmet
edebilmek için siyasetle alâkadar olmamağı vacif addettiği gibi,
milletimizin mukadderatına hâkim olanların Türklüğün selâmetine
matuf mesaisine muavenet etmelerini de bir emri tabii telâkki ey-
ler.

1923

NİZAMNAMEİ ESASİ
(TİCİ'NİN TÜZÜĞÜ)

MAKSAT:

Madde 1- Türkiyede idmancılığın (terbiyei bedeniye ve spo-
run) fenni esaslar dairesinde tamim ve tekâmülüne çalışmak, Türk
idmancılığını dahil ve harice karşı temsilde selâhiyeti haiz ol-
mak üzere "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı) namile bir cemiyet
tesis edilmiştir. Cemiyetin Türkiye aksamı memalikinde federasyon-
ları ve mintakaları vardır. Cemiyetin merkezi Ankara'dadır. Umu-
mi merkez lüzum gördükçe riyaset divanı kararile Ankara haricin-
de de içtima edebilir.

VEZAİF:

Madde 2- Cemiyetin esas vazifeleri aşağıdadır:

1- (Heveskârlığı) amatörlüğü tergip ve himaye etmek. (An-

cak, Beynelmilel Futbol Federasyonu nizamnamesine tevfikan Futbol Federasyonu (Profesyonel) futbolculuğu da murakabe eder).

2- Her sene mahalli ve umumi müsabakalar tertip ve Türkiye milli idman birinciliklerini tayin etmek.

3- Türkiye idman rekorlarını tescil eylemek.

4- İdmancılığın inkişaf ve tekâmülüne muavenet temin edici kavaninin neşri için teşebbüsatta bulunmak.

5- Beynelmilel Olimpiyat Cemiyetile tesisi münasebet etmek ve cihân müsabakalarında Türk idmancılığının hüsnü temsiline çalışmak.

6- İdmancılığa ait bilcümle idari ve fenni nizamnameleri tedvin ve tasdik eylemek.

7- İdman mahallerinin çoğalması ve mevcudunun tanzimini temin etmek.

8- Türkiyede mukannen ve resmi birinciliklerin idman mükâfat ve şهادetnamelerini vermek ve sair tergip ve teşvik vesaitine müracaat etmek.

9- Muhtelif idmanların federasyonlarını peyderpey teşkil etmek.

10- Tedrici surette idman mintakaları tesis etmek.

11- Neşriyat, telifat, tercüme, konferans ve derslerle idmancılığı fenni esasat dairesinde inkişaf ettirmek.

12- Memaliki saire mümasıl müesseseler ve beynelmilel idman teşkilâtı ile tesis ve idamei münasebat etmek.

13- Mırtaka hudutlarını tayin etmek.

14- "Profesyonelliği" heveskârlıktan tefrik etmek.

15- Muhtelif idmanlarda muayyen haddi asgarları tecavüz edebilenlere bilimtihan idmancılık alâmeti farikası vermek.

16- Terbiyei bedeniye'nin fenni usullerle neşir ve tamimi-ne çalışmak.

17- Bir terbiyei bedeniye mektebi âlisinin tesisi ve memlekette mütehassıs yetiştirilmesi esbabına tevessül eylemek,.

AZA:

Madde 3- İttifak ancak Türk tabiiyetini haiz olup hukuku medeniyelerine sahip olanları berveçhizir azalığa kabul eder.İttifakın ferdi ve cem'i olmak üzere iki nevi azası vardır.

Evvelâ- Ferdi aza: İdmanla bilfiil ve halen meşgul olmadığı halde idmancılığı himayeten muaveneti naktiyede bulunmak için dahil olan azayı hamiye, fahriye ve müessesat.

Saniyen- Cem'i aza: Berveçhizir evsafı haiz olan idman cemiyetleridir. (Fertler ancak işbu cemiyete intisap suretile ittifak ile tesisi alâka ederler):

1- Kanun mucibince müesses olmak.

2- Nizamnamei esasisinde profesyonelliği, kumarı, işreti ve siyasetle istigali bir maddei mahsusa ile menetmek.

3- Bilfiil idmanla meşgul azasının öşründen fazlası ittifak teşkilâtına dahil cemiyetlerden herne olursa olsun infikâk etmiş olmamak.

4- Lâaakal yirmi beş faal idmancıya malik olmak.

5- Teessüs resmi ilmühaberi tarihinden itibaren lâaakal bir senelik hayatı faaliyeti olmak (yeni bir mıntaka teşkil edecek kulüpler hakkında bu kaydi nazarı itibara alıp almamakla Umumi Merkez Muhayyerdir).

EK : 3

YAZARIN BASILMIŞ ESERLERİ
(Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler'den)

Bizans Akşamları (Hasbıhaller, Hikayeler, Fanteziler) İstanbul
İkdam Mat:1338 (1922); 95 Sf.;8.

Çoşkun Gönül (Roman) İstanbul, Burhan Cahit Mat.;1925;444 Sf.;8.

Aşk Bahçesi (Roman, 2. Başılışı) İstanbul, Burhan Cahit Mat.;1925,
221+ 3 Sf.; 8.

(Aynı Kitap; Yeni Türk Harfleri ile 3. Başılışı) İstanbul,1937;
176 Sf.;8.

Hüsam Efendi'nin Kızı (Uzun Hikaye) İstanbul Suhûlet Mat.;1341
(1925); 16 Sf.;8.

Gönül Yuvası (Roman) İstanbul Burhan Cahit Mat.; 1936;303+1 Sf.;8.

Kızıl Serâb (Roman) İstanbul Vatan Mat.; 1926; 338+3 Sf.;8.

Karagöz'ün Fıkraları, İstanbul Hacıvat Mat.;1926;216 Sf.;8.

Ayten (Roman) İstanbul Burhan Cahit Mat.; 1927; 340 Sf. 8.

Harp Dönüşü (Roman) İstanbul Burhan Cahit Mat.;1928;360 Sf.;8.

Hizmetçi Buhrânı (Roman) İstanbul Hamid Mat.; 1928;105+7 Sf.8.

Adam Sarrafı (Piyes) İstanbul Kanaat Mat.; 1929; III Sf.; 8.

Komşunun Romanı İstanbul Köroğlu Mat.; 1929; 160 Sf.;8.

Gazi Mustafa Kemal İstanbul Kanaat Mat.; 1930;80 Sf.;8.

Aşk Politikasıİstanbul; 1930; 200 Sf.;8.

İzmir'in Romanı (Tarihi roman) İstanbul 1931; 79 Sf.;8.

Şeyh Zeynullah (Roman) İstanbul Köroğlu Mat.;1931;256 Sf.;8.

Köy Hekimi (Roman) İstanbul İktisat Mat.;1932;320 Sf.;8.

Bir Çatı Altında (Roman) İstanbul; 1932; 318 Sf.;8.

Gazi'nin Dört Suvârisi (Tarihi roman) İstanbul; 1932; 94 Sf.;8.

İhtiyat Zâbiti (Tarihi roman) İstanbul; 1933; 336 Sf.;8.

Yalı Çapkını (Roman) İstanbul; Akşam Mat.; 1933; 141 Sf.;8.

Yüzbaşı Celâl (Roman) İstanbul; 1933; 221 Sf.;8.

Düğün Gecesi (Roman) İstanbul; Akşam Mat.;1933.;448 Sf.;8.

Mudanya-Lozan-Ankara (Tarihi roman) İstanbul; 1933;85 Sf.;8.

Gâvur İmam (Tarihi roman) İstanbul; Devlet Basımevi; 1933; 26 Sf.; 8.

Cephe Gerisi (Roman) İstanbul; Cemal Azmi Mat.;1934;344 Sf.;8.

Dükküler'in Romanı İstanbul; Ahmed Said Mat.; 270 Sf.;8.

Gurbet Yolcusu (Roman) İstanbul; Ahmed Said Mat.;1934;303 Sf.;8.

Kır Çiçeği (Roman) İstanbul; Ahmed Said Matb; 1934;351 Sf.;8.

Patron (Roman) İstanbul; Kanaat Mat.; 1935;384 Sf.;8.

Sevenler Yolu (Roman) İstanbul; 1937; 288 Sf.;8.

Nişanlılar (Roman) İstanbul; 1937;116 Sf.;8.

Atatürk'ün İki Cephesi İstanbul; Kanaat Kitabevi; 1939; 63 Sf.;
8. ;Resimli.

YAZARIN VATAN GAZETESİNDE "HAFTA SOHBETLERİ" KÖŞESİNDEKİ

SOHBET YAZILARI:

1924 3 Temmuz, No:442, s.3, "Vatan Sohbeti=Nasıl Verem Olmazsınız?"

1924 18 Temmuz, No:452, s.3, "Ah Minel Kaynana"

1924 24 Temmuz, No:460, s.3., "Yosma İstanbul"

1924 2 Ağustos, No:469, s.2, "Hovarda Doğmuşuz"

1924 9 Ağustos, No:476, s.3, "Devlet Kuşu"

1924 16 Ağustos, No:483, s.3, "Sayfiye mi tövbe tövbe!"

1924 30 Ağustos, No:497, s.3, "Beni Affedin"

1924 27 Teşrinisani, No:585, s.2, "Bir Avuç Laf!"

1924 4 Kanuni Evvel, No:592, s.2, "Musiki Dedikleri"

1924 12 Kanuni Evvel, No:599, s.2, "Hanım Efendi Banyoda!"

1924 18 Kanuni Evvel, No:606, s.2, "Halime Şükür Ediyorum"

1925 15 Kanunisani, No:634, s.2, "Enfes Şeyler Monşer"

1925 22 Kanunisani, No:641, s.2, "Bize ne Kaldı?"

1925 29 Kanunisani, No:648, s.2, "Bu da Eğlenmek mi ya?"

1925 5 Şubat, No:655, s.2, "Bu Akşamın Tarihi!"

1925 26 Şubat, No:676, s.2, "Aklım Ermez Oldu"

1925 5 Mart, No:684, s.2, "Bir Kadeh Rakı"

1925 12 Mart, No:690, s.2, "Yolda Neler Düşündüm?"

1925 19 Mart, No:697, s.2, "Perhize Yattık"

1925 16 Mart, No:704, s.2, "Ettiniz mi?"

1925 12 Mayıs, No:757, s.2, "Gözler ve Güzeller Beyanındadır"

1925 11 Haziran, No:778, s.2, "Gardrobun Karşısında"

1925 25 Haziran, No:792, s.2, "Hepimiz Münecim Olduk!"

1925 9 Temmuz, No:803, s.2, "Hem Alır Hem Taşır!"

1925 16 Temmuz, No:810, s.2, "Neden Zevk Alalım?"

1925 30 Temmuz, No:823, s.2, "Dilden Şikâyetim Var"

1925 6 Ağustos, No:830, s.2, "Çamlar Altında"

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Ağaoğlu, Samet, Kuvayı Milliye Ruhu-Birinci Türkiye Millet Meclisi,
b.3., İstanbul, Ağaoğlu Yayınları, 1964.

Alangu, Tahir, Cumhuriyet'ten Sonra Hikâye ve Roman, C.1., İstanbul,
İstanbul Matbaası, 1968.

Arı, İnan, G.M.K.Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları,
Ankara, T.T.K., 1982.

Arıburun, Kemal, Atatürk'ten Anılar, Türkiye İş Bankası Yayınla-
rı, 1976.

Atatürk, Nutuk, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1975.

Atatürkçülük, İstanbul, M.E.B., 1.Kitap, 1988.

Atatürk'ün Düşünce ve Uygulamalarının Evrensel Boyutları, Ankara,
T.T.K. Basımevi, 1983.

Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi, Ankara, Türk İnkılâp Tarihi
Enstitüsü Yayınları, 1972.

Atatürk'ün Maarif'e Ait Direktifleri, İstanbul, Maarif Matbaası, 1939.

Atatürk Çağında Sağlık Hizmetleri ve Eğitiminde Gelişmeler, Ankara, Ank.Üniv.Tıp.Fak.Yayınları, Ayyıldız Matbaası, 1964.

Atay, Falih Rifkî, Çankaya, C.2., Hamle Matbaası, (Y.y, t.y.)

Armaoğlu, Fahir, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, b.5, Ankara, Tisa Matbaası, 1988.

Avcıoğlu, Doğan, Millî Kurtuluş Tarihi, Tekin Yayınevi, 1976.

Berkes, Niyazi, Türk Düşününde Batı Sorunu, Ankara, 1975.

Berkes, Niyazi, Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1978.

Berkes, Niyazi, İkiyüz Yıldır Neden Bocalıyoruz, İstanbul, 1955.

Bottomore, Tom, Siyâset Sosyolojisi, Çev.Erol Mutlu, Ankara, Özkan Matbaası, 1987.

Cumhuriyet Döneminde Türkiye Ekonomisi, İstanbul, Akbank Kültür yayını, 1980.

Çam, Esat, Siyâset Bilimine Giriş , İstanbul, Der Yayınları,1987.

Dönmezer, Sulhi, Sosyoloji, Ankara, Savaş Yayınları, 1984.

Duverger, Maurice, Polotikaya Giriş, Çev.Semih Tiryakioğlu,
Varlık Yayınları, 1978.

Ergin, Osman, Türk Maarif Tarihi,c.5,İstanbul Osmanbey Matbaası,
1943.

Erişirgil, Emin, İslamcı Bir Şairin Romanı, Ankara, İş Bankası
Yayınları, 1986.

Gölarman, Adnan,(Türkiye'nin Toplumsal Yapısı),İzmir,Dokuz Eylül
Üniv.Teksir Yayınları, 1985.

Huntington,P ve I Dominguez, Siyâsal Gelişme, Çev.Ergun Özbudun,
Ankara, S. Yayını, 1975.

İnan, Afet, Medeni Bilgiler ve M.K. Atatürk'ün El Yazıları,
Ankara, T.T.K. 1969.

İnan, Afet, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Ankara, T.T.K.
1977.

Karal, Envel Ziya, Osmanlı tarihi, Ankara 1976.

Karal, Enver Ziya, Atatürk'ten Düşünceler, Ankara, M.E.B. Yayın-
ları, 1981.

Kapani, Münci, Politika Bilimine Giriş, Ankara, Ank.Üniv.Huk.Fak. Yayınları, 1983.

Lewis, Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev.Metin Kırıatlı, Ankara, 1970.

Melzig, Herbert, Atatürk'ün Başlıca Nutukları, İstanbul, 1942.

Morkaya, Burhan Cahit, Gazi Mustafa Kemal, İstanbul,Kanaat Matbaası, 1930.

Morkaya, Burhan Cahit, Mudanya Lozan Ankara, İstanbul, Kanaat Kütüphanesi, 1933.

Morkaya, Burhan Cahit, İzmir'in Romanı, İstanbul, İnkılâp Kütüphanesi, 1931.

Morkaya, Burhan Cahit, Gazi'nin Dört Süvarisi, İstanbul,İnkılâp Kütüphanesi, 1932.

Morkaya, Burhan Cahit, Atatürk'ün İki Cephesi, İstanbul, Kanaat Kitapevi, 1939.

Morkaya, Burhan Cahit, Aşk Bahçesi, İstanbul, Gayret Kitabevi, 1937.

Morkaya, Burhan Cahit, Ayten, İstanbul, Gayret Kitabevi, b.2., 1941.

Morkaya, Burhan Cahit, Gurbet Yolcusu, İstanbul, Kanaat Kütüphanesi, 1934.

Morkaya, Burhan Cahit, Nişanlılar, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1937.

Morkaya, Burhan Cahit, Yaprak Aşısı, İstanbul, Köroğlu Matbaası, 1939.

Morkaya, Burhan Cahit, Köydeki Dost, İstanbul, Köroğlu Matbaası, 1940.

Morkaya, Burhan Cahit, Kır Çiçeği, İstanbul, Kanaat Kütüphanesi, 1934.

Morkaya, Burhan Cahit, Gavur İmam, İstanbul, Devlet Basımevi, 1933.

Morkaya, Burhan Cahit, İhtiyat Zabiti, İstanbul, Devlet Basımevi, 1933.

Mumcu, Ahmet, Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi, b.4., Ankara, Ank.Üniv. Huk.Fak.Yayınları, 1976.

Ozankaya, Özer, Atatürk ve Lâiklik, b.3., Ankara, Ertem Matbaacılık, 1988.

Ozankaya, Özer, Toplumbilime Giriş, b.3.,Ankara. Üniv.Siyasal Bilgiler Fak.Yayınları, 1979.

Sarıca, Murat, Siyâsal tarih, b.2., İstanbul, Öztürk Matbaası, 1983.

Sevük,İsmail Habib, Edebiyat Tarihi, C.1.,İstanbul, Kenan Basımevi, 1940.

Sümer, Rıza, Sporda Demokrasi, Ankara, Güven Matbaası, 1988.

Tarih II. Kitabı, 1933 (Orijinal Belgeleri Gn.Kur.Atatürk Bşk.'nda).

Taşkıran, Tezer, Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Kadın Hakları, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1973.

Tezer , Şükrü, Atatürk'ün Hatıra Defteri, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1972.

Tevetoğlu, Fethi, Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar,Ankara, T.T.K. Basımevi, 1988.

Toprak, Zafer, Türkiye'de Milli İktisat, Ankara, Maya Matbaacılık, 1982.

Türkdoğan, Orhan, Toplum Kalkınması, Erzurum, Erz.Üniv.Yayınları, 1969.

Türkdoğan, Orhan, Atatürk'te Milli Devlet Anlayışı, İstanbul, Özdemir Basımevi, 1981.

Uçarol, Rıfat, Siyasi Tarih, b.3., İstanbul, Haşmet Matbaası, 1985.

Ünal, Tahsin, Türk Siyasi Tarihi, b.4 , Ankara, Emel Yayınları, 1977.

Vahapoğlu, Hidayet, Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları, Ankara, Büro-Tek Ofset Matbaacılık, 1990.

Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si, Ankara, Dahiliye Vekâleti Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, 1938.

Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı,C.IV.), Ankara,Mars Matbaası,1969.

Yetkin, Çetin, Türk Halk Hareketleri ve Devrimler, İstanbul, Onur Basımevi,1984.

MAKALELER

Ahmet Cevat, "Büyük Türk İnkılâbında Bir Merhale Daha İleri", Yeni Muhit, No:19,Mayıs 1930.

Ahmet, Cevat, "Çocuk Meselesi", Muhit, No:31, Mayıs 1931.

Akıncı, "İleri Adımlar.", Akın, sayı.2, 15 Nisan 1932.

Akıncı, "İleri Adımlar", Akın, sayı.3, 1 Mayıs 1932.

Akıncı, "İleri Adımlar", Akın, sayı.4, 15 Mayıs 1932.

Asaf, Burhan, "Spor Telakkimiz", Ülkü, sayı.1, Şubat 1933.

Ayiter, Nuşin, "Atatürk ve Özel Hukuk Reformu", Atatürk'ün Düşünce ve Uygulamalarının Evrensel Boyutları, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1983.

Belkıs Sami, "İş Alemine Atılan Bir Genç Kızın Mektupları", Muhit, No.20, Haziran 1930.

Bischoff Norbert, "Modern Türkiye'nin Oluşumu", Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si, Dahiliye Vekâleti, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara 1938.

Berkem, Ali Rıza, "Yeni İstanbul Üniversitesi 50 Yaşında", Kimya ve Sanayi, Sayı.XXVII, İstanbul, 1983.

Baudouy, S. Robert, "Türk Kadınları Sayılab Oluyorlar", Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si, Ankara 1938.

Ertem Sadri, "Anadolu Okumak İstiyor", Yedigün, No:19, 12 Temmuz 1933.

Es, Hikmet Feridun, "Kadın Erkek Münakaşası", Akşam, No:4786, 4 Şubat 1932.

F.V., "Türk Kadını Çalışıyor", Halk, Sayı:33, 23 Eylül 1929.

Hasan Ali, "İmla Lûgatı Hakkında Tetkikler", Hayat, Sayı.104, 22 Teşrinisani 1928,

H.M., "Millet Mektepleri", Hayat, Sayı:112,17 Kanunisani 1929.

Herriot, M.E,"Eski Türkiye'den Yeni Türkiye'ye", Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si,Ankara, Dahiliye Vekâleti Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı,1938.

Herriot, M.E., "Yeni Türkiye'nin Eseri", Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si, Ankara, Dahiliye Vekâleti Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, 1938.

Hikmet, Feridun, "Heyecanlı Bir Otomobil Yarışının Feci Sonu", Yedigün, No:134,2.İlkTeşrin 1935.

Hikmet Feridun, "Bayan Saadet", Yedigün, No:127, 14 Ağustos 1935.

İnan, Afet,"Türk Kadın Haklarının Tanınmasının Kültür Devrimindeki Önemi",Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi, Ankara,1972.

İsmail Hüsrev, "Köy Kooperatifleri", Muhit, No:20, Haziran 1930.

İsmail Hakkı, "II.Yıldönümü",Yeni Adam, No:43,25 Birinci Teşrin
1934.

İ.Necmi, "Büyük Gazi ve Millet", Muhit, No:21, Temmuz 1930.

Kautman, Carel "Atatürk Sönmüş Bir İmparatorluğun Küllerinden
Modern Bir Türkiye Yarattı", Yabancı Gözüyle Cum-
huriyet Türkiye'si, Ankara, Dahiliye Vekâleti Mat-
buat Umum Müdürlüğü Neşriyatı,1938.

Kemalettin Şükrü, "İkinci Yerli Mallar Sergisi",Muhit, No:23,
Eylül 1930.

K.N., "İnkılâp Edebiyatı",Halk, s.17, 3 Haziran 1926.

Mahmud Şemsi,"Mutlu Evliler", Yedigün,No:110, 17 Nisan 1935.

Malş,"Türk Kadınının Vaziyeti",Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türki-
yesi,Ankara, Dahiliye Vekâleti Matbuat Umum Müdür-
lüğü Neşriyatı,1938.

Mehmed Emin,"Yüksek Tahsil Meselesi",Hayat, Sayı,141, 15 Teşri-
nievvel 1929.

Mehmed Emin, "İnkılâpçılık",Ülkü,sayı 1,Şubat 1933.

Mehmed Saffet, "Kültür İnkılâbımız",Ülkü,sayı.5, Haziran 1933.

Menmed Saffet,"İnkılâp Terbiyesi",Ülkü,sayı.1,Şubat 1933.

Mustafa Nihat,"Geçen Yılın Kitapları",Ülkü,sayı.1, Şubat 1933.

Nahit Sırrı, "Maarif Vekili Esat Beyefendi ile Mülakat", Muhit,
No:28, Şubat 1931,

Naci Sadullah, "Otomobilli ve Köşklü Bir Muharrir Burhan Cahit",
Yedigün, No:80,19 Eylül 1934.

Nudiye Hüseyin,"Çarşaf ve Peçe Azabını Tanımayan Genç Kıza",
Yedigün, No:20,26 Temmuz 1933.

Nurullah Ata, "Türk Kızı Okuyor", Yedigün, No:34,1.İkinciTeşrin
1933.

Osman Cemal,"Şimdi Çocuklar Daha Şanslı",Muhit,No:19, Mayıs 1930.

Ozankaya,Özer,"Türk Kültürünün Çağdaşlaşma Süreci",Ulusal Kültür,
sayı.3,Ocak 1979.

Özerdim, Kemal, "Harf Değişikliğinde Türk Kültürüne Tesirleri",
Atatürk'ün Düşünce ve Uygulamalarının Evrensel
Boyutları,Ankara, T.T.K. Basımevi, 1933.

Peyami Safa, "Tramvayda Kadınlar", Yedigün, No:12, 31 Mayıs 1933.

Peyami Safa, "Güzellik Müsabakalarının İçinden Görünüşü", Yedigün,
No:3, 29 Mart 1933.

Ruşen Eşref, "Büyük Türk İnkılâbından Büyük Bir Sahife", Muhit,
No:14, Kanunuevvel 1929.

Sadri Ertem, "Anadolu Okumak İstiyor", Yedigün, No:19, 12 Temmuz
1933.

Selim Sırrı, "Şişmanlık Zayıflık Derdi", Muhit, No:19, Mayıs 1930.

Sermet Muhtar, "Galatasaray Lisesindeki Eski Jimnastik ve Jimnas-
tikçiler", Yedigün, No:119, 19 Haziran 1935.

Talat Mümtaz, "Millet Şapkayı Nasıl Giydi", Muhit, No:10, Eylül
1929.

Turan Şerafettin, "Tevhidi Tedrisat", Ankara, Atatürk Önderli-
ğinde kültür Devrimi, 1972.

Turan Şemsi, "Yeni Adamın Vasıfları ve Eski Adamdan Ayrılıkları",
Yeni Adam, No:15, 9 Nisan 1934.

Vildan Aşir, "Spor Gayesinden Uzaklaşıyor mu", Hayat, sayı.120,
14 Mart 1929.

Vildan Aşır, "Metafizik", Hayat, sayı.120, 14 Mart 1929.

Zeki Nasır, "Halk Sıhhati", Ülkü, sayı.1, Şubat 1933.

GAZETELER

Akşam, No: 4966, 7 Ağustos 1932.

Akşam No. 4954, 26 Temmuz 1932.

Akşam No: 4811, 2 Mart 1932.

Akşam No: 4812, 3 Kart 1932.

Akşam No:4907, 9 Haziran 1932.

Akşam No:4922, 24 Haziran 1932

Akşam No:4927, 29 Haziran 1932.

Akşam No:4957, 29 Temmuz 1932

Akşam No:4975, 16 Ağustos 1932.

Akşam No:5001, 11 Eylül 1932.

Akşam No:4992, 2 Eylül 1932.

Akşam No:5004, 14 Eylül 1932.

Akşam No:5017, 27 Eylül, 1932.

Akşam No:4786, 4 Şubat 1932.

Akşam No:4789, 7 Şubat 1932.

Akşam No:4796, 16 Şubat 1932.

Akşam No:4809, 29 Şubat 1932.

Akşam, No:4963, 4 Ağustos 1932.

Akşam, No:4840, 31 Mart 1932.

Akşam No:4787, 5 Şubat 1932.

Akşam No:4786, 4 Şubat 1932.

Akşam No:4805, 25 Şubat 1932.

Akşam No:4891, 24 Mayıs 1932.

Akşam No:4898, 31 Mayıs 1932.

Akşam No:4859, 22 Nisan 1932.

Akşam No:4923, 25 Haziran 1932.

Akşam No:4861, 24 Nisan 1932.

Akşam No:4867, 30 Nisan 1932.

Akşam No:4878, 6 Mayıs 1932.

Akşam No:5001, 11 Eylül 1932.

Akşam No:4869, 2 Mayıs 1932.

Akşam No:4959, 23 Temmuz 1932.

Akşam No:4961, 2 Ağustos 1932.

Akşam No:4848, 8 Nisan 1932,

Milliyet, No.2781, 6 Teşrinisani,1933.

Son Posta, No:842, 27 Teşrinisani 1932.

Son Posta, No:849, 4 Kanunuevvel 1932.

Son Posta, No:852, 7 Kanunuevvel 1932.

Son Posta, No:855, 10 Kanunuevvel, 1932.

Son Posta, No:739, 15 Ağustos 1932.

Son Posta, No:909, 4 Şubat 1933.

Son Posta, No:917, 12 Şubat, 1933.

Son Posta, No:738, 14 Ağustos 1932.

Son Posta, No:829, 14 Teşrinisani 1932.

Son Posta, No:739, 15 Ağustos 1932

Son Posta, No:603, 29 Mart 1932.

DERGİLER

Akın, . Sayı: 2, 15 Nisan 1932.

Akın, . Sayı:3, 1 Mayıs 1932.

Akın, Sayı:4, 15 Mayıs 1932.

Halk, Sayı:1, 11 Şubat 1929.

Halk, Sayı:38, 28 Teşrinievvel 1929.

Halk, Sayı:42, 25 Teşrinievvel 1929.

Halk, Sayı: 50, 20 Kanunusani 1930.

Halk, Sayı: 23, 15 Temmuz 1929.

Halk, Sayı: 69, 2 Haziran 1930.

Halk, Sayı: 24, 22 Temmuz 1929.

Halk, Sayı:25, 29 Temmuz 1929.

Halk, Sayı:59, 24 Mart 1930.

Halk, Sayı:49, 13 Kanunusani, 1930.

Halk, Sayı:45, 16 Kanunuevvel 1929.

Halk, Sayı:33, 23 Eylül 1929.

Hayat Sayı:99, 18 Teşrinievvel 1928.

Hayat, Sayı: 132, 6 Haziran 1929.

Hayat, Sayı: 105, 29 Teşrinisani, 1928.

Hayat, Sayı: 112, 17 Kanunusani 1929.

Hayat, Sayı:114, 13 Kanunusani 1929.

Hayat, Sayı:41, 15 Teşrinievvel 1929.

Hayat, Sayı:141, 5 Teşrinievvel, 1929.

Hayat, Sayı:106, 6 Kanunuevvel, 1928.

Hayat, Sayı:130, 23 Mayıs 1929.

Hayat, Sayı:104, 22 Teşrinisani 1928.

Hayat, Sayı:120, 14 Mart 1929.

Hayat, Sayı:130, 23 Mayıs 1929.

Hayat, Sayı:127, 2 Mayıs 1929.

Kimya ve Sanayi, Sayı:XXVII, İstanbul 1983.

La Turquie Kemaliste, No:30, Avril 1939.

Muhit, No:19, Mayıs 1930.

Muhit, No:11, Eylül 1929.

Muhit, No:28, Şubat 1931.

Muhit, No:14, Kanunuevvel 1929,

Muhit, No:27, Kanunisani 1931.

Muhit, No:20, Haziran 1930.

Muhit, No:10, Ağustos 1929.

Muhit, No:13, Teşrinisani 1929.

Muhit.,No:22, Ağustos 1930.

Muhit, No:23, Eylül 1930.

Muhit, No:15,Kanunisani 1930.

Türk Yurdu, Cilt 3, Sayı:16, 1926.

Ulusal Kültür, Sayı:3, Ocak 1979.

Ülkü, Sayı:1, Şubat 1933.

Ülkü, Sayı:5, Haziran 1933,

Yedigün No:12, 31 Mayıs 1933.

Yedigün No:33, BirinciTeşrin 1933.

Yedigün No:3, 29 Mart 1933.

Yedigün No:34, İkinciTeşrin 1933.

Yedigün No:4, 5 Nisan 1933

Yedigün No:127- 14 Ağustos 1935.

Yedigün No:110, 17 Nisan 1935,

Yedigün No:119, 19 Haziran 1935.

Yedigün No:27, 13 Eylül 1933.

Yedigün No:20, 26 Temmuz 1933.

Yedigün No:19, 12 Temmuz 1933.

Yeni Adam, No:10, 5 Mart 1934.

Yeni Adam, No:15, 9 Nisan 1934.

Yeni Muhit, No:19, Mayıs 1930.

Yücel Dergisi, Sayı:57, 1939:

